

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Mikrotoponimija Podveležja

Peco, Asim

1990

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/items/f98709c6-5801-418c-acd0-5136deaa772b>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ
БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

АСИМ ПЕЦО

МИКРОТОПНИМИЈА

ПОДВЕЛЕЖЈА

САРАЈЕВО 1990

UDC 808.61/.62-311(497.15)

YU ISBN 86-7123-029-5

АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Д Ј Е Л А
КЊИГА LXX

ОДЈЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА
Књига 39

Асим Пецо

МИКРОТОПОНИМИЈА ПОДВЕЛЕЖЈА

Уредник

Боривој Човић

редовни члан Академије наука и умјетности Босне и Херцеговине

Рецензенти

Др Драгомир Вујичић

Проф. др Радојица Јовићевић

САРАЈЕВО 1990.

UDC 808.61/.62-311(497.15)

YU ISBN 86-7123-029-5

ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

MONOGRAPHS

VOL. LXX

DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

Vol. 39

Asim Feco

MICROTOPONYMY OF PODVELEŽJE

Editor

Borivoj Čović

member of the Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina

Reviewers

Dr. Dragomir Vujčić

Prof. dr. Radojica Jovičević

SARAJEVO 1990

АСИМ ПЕЦО

МИКРОТОПОНИМИЈА ПОДВЕЛЕЖЈА

*Успомени брата Есада - као знак
искрене љубави и трајне захвалности*

САДРЖАЈ

Основна литература	7
Списак скраћеница	8
Умјесто увода	9
Положај	13
Поријекло и први помени	17
О говору Подвележја	19
Имена оваца, коња, крава	23
Микропонимија Подвележја дата по селима	29
Горње Гњојнице/Опине	29
Добрч	35
Свињарина	42
Бањдо	52
Кружањ	58
Кокорина	68
Однос података из Катастра и савременог стања	81
Фонетско-морфолошке особине микропонима	86
Вокали	86
Рефлекси њ (јата)	87
Сонанти	89
Африкате	90
Секвенце -шт и - жд	92
Фонема х	93
Јовање	94
Асимилационо - дисимилациони процеси	95
Акцентске одлике наших микропонима	99
Микропоними и геоморфолошка слика тла	102
Микропоними као слика друштвених односа	104
Патроними и антропоними у подвелешкој микропонимији	110
Микропоними као слика подвелешке флоре и фауне	116

Страни елементи у подвелешкој микротопонимији: албанизми, романизми, германизми, грцизми, унгаризми.	120
Турцизми:	123
а) турцизми апелативног карактера	123
б) турцизми антропонимског карактера	126
ц) турцизми патронимског карактера	129
Из творбене проблематике подвелешких микротопонима	132
I. Неизведене ријечи у микротопонимији Подвележја	132
II. Изведене ријечи у микротопонимији Подвележја	133
а) префиксални тип микротопонима	133
б) суфиксални тип микротопонима	133
ц) префиксално-суфиксални тип микротопонима	135
III. Сложенице у подвелешкој микротопонимији	136
IV. Полусложенице у подвелешкој микротопонимији	137
Из синтаксичке проблематике подвелешких микротопонима	138
1. Микротопоними детерминативног типа	138
2. Неконгруентни типови микротопонима	139
Нешто о постанку ових микротопонима	142
Закључак	165
Microtoponomy of Podveležje	166

ОСНОВНА ЛИТЕРАТУРА

1. K a n a e t, Tvrtko, *Podveležje i Podvelešci*, Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, Djela knj. VI, Odjeljenje istorisko-filoloških nauka, knj. 5, Сарајево 1955.
2. S k o k, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-IV. Загреб.
3. В e z l a j, France, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, I i II, Љубљана.
4. Ф а с м е р, Макс, *Этимологический словарь русского языка*, Москва 1986.
5. Š i m u n o v i ć, Petar, *Toponimija otoka Brača*, Супетар 1972
6. В о š к о в и ć, Radosav, *Odabrani članci i rasprave*, CANU, Titograd 1978.
7. Š k a l j i ć, Abdulah, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Свјетлост, Сарајево 1965.
8. Р е с о, Asim, *Dijalektologija u časopisima na srpskohrvatskom jeziku*, ANUBiH, Radovi, knj. LXX, Odjeljenje društvenih nauka knj. 21, Сарајево, 1981, 73-194.
9. Р е с о, Asim, *Govor Podveležja*, Institut za jezik u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, BHDZb IV, Сарајево 1983, 211-282.
10. Р е с о, Asim, *Ikavsko-koštakavski govori zapadne Hercegovine*, ANUBiH, Djela, knj. LXI, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 35, Сарајево 1986, као и тамо наведена литература.

б = бунар
ч = чатрња
к = коса
л = ливада
њ = њива, ораница
о = ограда
п = пашњак
ш = шума
в = виноград

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА

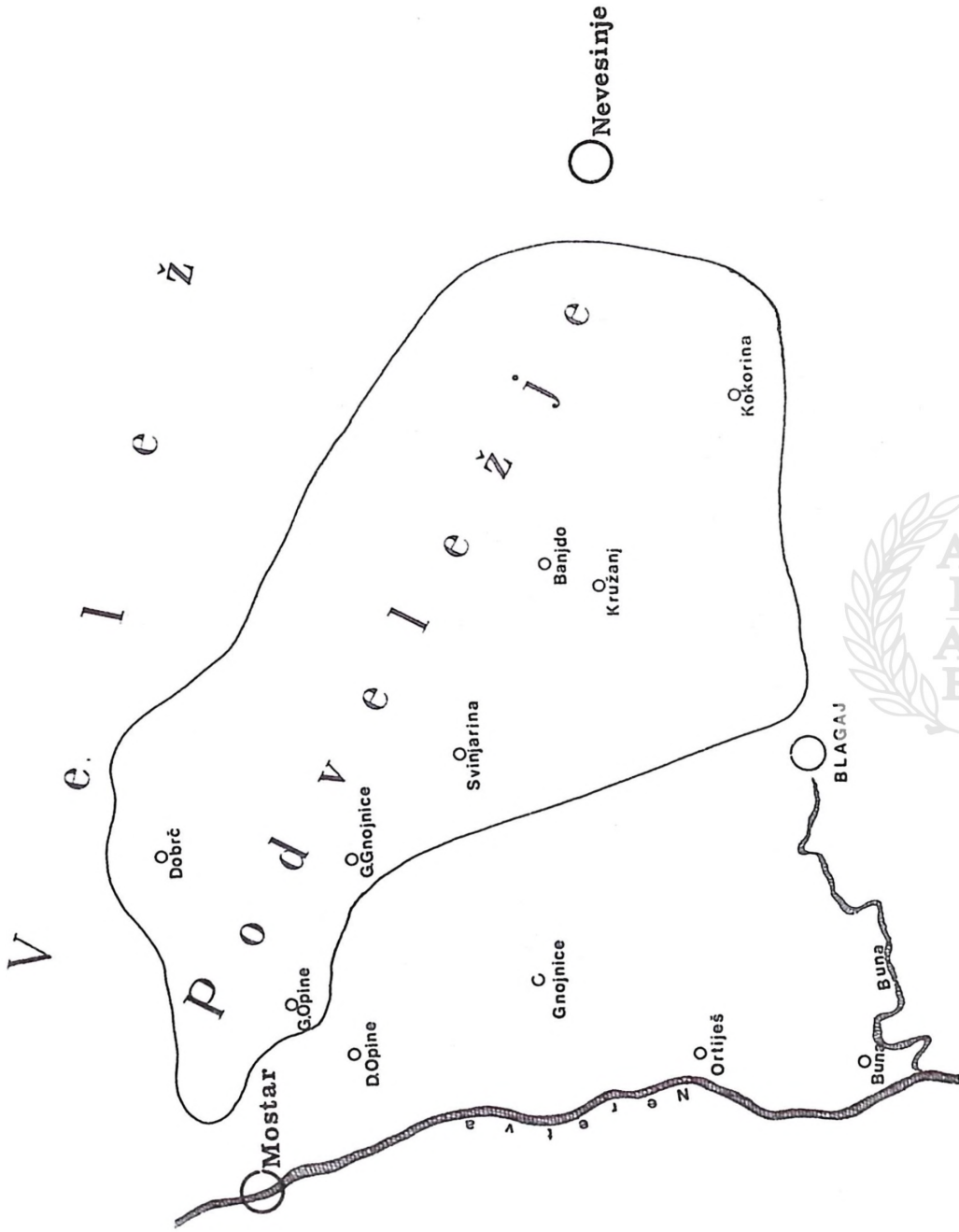
УМЈЕСТО УВОДА

Још од прошлога вијека српскохрватски језички стандард почива на граматичкој структури новоштокавских говора. Међу тим говорима изразито мјесто заузимају херцеговачки говори. Неријетко се у стручној литератури ти говори, тј. новоштокавски, идентификују са херцеговачким говорима. Нама је данас јасно да су границе тих говора знатно шире од граница Херцеговине, и данашње и некадашње, али нам је јасно и то да су у многе нехерцеговачке области новоштокавске особине донијели управо житељи који су овамо стигли са тла Херцеговине. Нама су данас јасни и разлози за овакво стање у херцеговачким говорима: они су са свих страна окружени нашим језичким становништвом и, као такви, нису изложени непосреднијем страном утицају. То, другачије речено, значи да је њихова еволуција могла да тече без већих поремећаја. Истина, утицаја других језика је било, талијанског и турског нарочито, али су ти утицаји били незнатни када је у питању граматичка структура. Они су се понајвише огледали у лексици. Знатних трагова тих утицаја има и данас у разним предјелима Херцеговине.

О херцеговачким говорима ми данас имамо подоста литературе. Познате су нам и унутарње разлике међу тим говорима, а и њихов однос према нашем језичком стандарду. Ипак, једно је сасвим извјесно: ма колико да се наш језички стандард одваја од његове најуже основице, још увијек је граматика херцеговачких говора, без обзира на то о ком је дијелу Херцеговине ријеч, врло блиска нашој стандардној граматичкој; још увијек су Херцеговци, и без учења наше граматике, са особинама које носе из роднога дома, ближи с х језичком стандарду него многи други из нехерцеговачке зоне, макар имали и више образовање. Деклинација и акцентуација ту долазе на прво мјесто.

У овоме раду се даје микротопонимија Подвележја. Избор овога дијела Херцеговине за оваква истраживања није био случајан. Прво, Подвележје је досада добило два рада. То је рад проф. Т. Канаета и то је мој рад. Друго, Подвележје чини једну компактну цјелину, од раније настањену сточарима и са мањим измјенама становништва. Треће, овдје је доста жива и усмена традиција, а сачувани су и ранији пописи. Све је то давало повода да се приступи и испитивању микротопонимије овога краја. То се овдје и чини. Рад је настао захваљујући материјалној помоћи коју ми је пружила АНУБиХ.

ПОЛОЖАЈ

Подвележје је висораван која се простира испод планине Вележи.- Протеже се, како констатује проф. Т.Канаџ, углавном, у правцу СЗ-ЈЗ, од котлине Бијелог Поља, њеног отсјека изнад Врапчића на СЗ, до цесте Мостар-Невесиње на ЈИ. Са СЗ ограничено је, углавном, билом Вележи, а са ЈЗ, углавном, отсјеком Вележи изнад Мостарске и Бјелопољске котлине, те Мостарског Поља (Бишћа) над Доњим Гњојницама и Драчевицама до Благаја - (Подвележје...15).

Подвележје обухвата неколико села. То су: *Опине, Горње Гњојнице, Добрч, Свињарина, Бањдо, Кружањ и Кокорина*. Сва ова села смјестила су се испод обронака планине Вележ¹.

У овоме раду даје се микротопонимија из сљедећих села: *Опине / Г. Гњојнице, Добрч, Свињарина, Бањдо, Кружањ и Кокорина*²

1 У моме раду: *Говор Подвележја*, Босанскохерцеговачки дијалектолошки зборник, књ. 4, на стр. 223, дат је овакав редосљед тих села: Опине, Кружањ, Бањдо, Свињарина, Кричање, Добрч, Кокорина, почевши од сјевера према југу. Ту је поремећен редосљед ових села, а он би требало да гласи: Опине, Добрч, Кричање, Свињарина, Бањдо, Кружањ, Кокорина.

2 Да би се добила цјеловитија слика о Подвележју, овдје наводим податке које о томе подручју нуди Јевто Дедијер у монографији: *Херцеговина*, Српски етнографски зборник, књ. 12, стр. 241-243.

- Подвележјем се назива карсна зараван између Вележи, Бишћа и Бијелог Поља. Издужена у правцу СЗ-ЈИ, зараван је дуга 10-15 километара, а широка 4-6 км. Јужне, ивичне партије састављене су од еоцених кречњака, који доцније добију облик лапораца и тиме изазивају у сјеверо-западном дијелу једина стална подвелешка врела. На додиру еоцених и кретацјских слојева, зараван је улекнута, и у тој уздужној ували су сва подвелешка села, изузев Кличање и Опине на југозападној ивици. Код села Кокорине губи се ували сваки траг, и кокоринске су куће већим дијелом изван ње. Подвелешка села су дакле дуж овог улегнућа нанизана у правцу СЗ- ЈИ слиједећим редом: Добрч, Шиповац, Свињарина, Бањдо, Кружањ, Кличање (и Опине), До (Гњојница).

И ако су подвелешка села апсолутне висине, клима није ипак тако оштра. Истина овдје вјетар, нарочито сјевер, може бити необично јак, а снијег може пасти веома велик, али ту оштрину ублажује присојни карактер цијеле области. Ријетке су херцеговачке области у којима сунце може овако несметано, па и дуго гријати. Овај моменат, затим велики бедем који затвара од сјевера чини климу блажом.

Сељаци се баве претежно сточарством; због тога и ако има доста имућних сељака, ипак их је мало који су у селу господари своје земље. Већина сељака имају своје властите планине, и то неке још од старина, а неке тек у новије доба. Све старјеничке породице имају своју планину, а досељеници ријетко који.

Осим тога многи имају купљена имања у разним селима из области Горње Неретве. На томе дијелу стално живи један дно чељади и стоке. Тај сточарски живот описан је већ у општем дијелу.

Сељаци причају да за вријеме Херцега Стјепана није било у Подвележју правих села, већ катуна и сточарских станова. При томе је сам Херцег Стјепан држао своју стоку у Подвележју (свиње у Свињарини). Прича се да су у Подвележју живјела три православна братства: Милишићи, Володери и Максумићи. Истурчили су се једном на Божић пошто су потурчени браственици хтјели да их истјерају из села. Колико има досељеника и старинаца и у опште о привредним приликама видјеће се из слиједећег прегледа:

У Добрчу имамо ове породице: Марићи су старјеници. Има их 6 кућа. Пуце, његов дјед је дошао из Драчевице на читлук. Има их 7 кућа. - Ђурићи и Шпагићи су једна породица они су стариници. - Ђулиман (Дошло) се је за вријеме окупације, доселио из Колешка. Била је Кекића удовица са кћери, па је стари вјенчао удовицу за се, а кћер за сина. - Момићи из Мостара имају овдје земље (укмећене и мобине), па љети сва чељад излази на ладовину. Једни изгоне љети из Мостара челе на пашу. Сви су кметови, осим Марића који су прије 10 година купили нешто земље. Планина им је на Блацима. На планини сију жито; земљу им ору околни сељаци, којима зато поклоне сламу или им плаћају у соли. Кад стока сађе с планине, не оставља се нигдје прије села. У томе се Добрч разликује од осталих села.

У Кокорини имамо ове старјенике и то од породице Володера: Побрићи 1 кућа, Беговић 3 к., Џафић 2 к., Црналић 1 к., Омановић 1 к., Хоџић 2 к.. Досељеници су ови: Бушкаило, његов је отац доселио из Ходова у Дубравама.- Зухрића отац је допуговао из Локава у Дубравама на Велагића читлук. Планина им је од старина Височица, а јесеништа су била око Бјелемића, па су их купили. У селу т.ј. код кућа нико није имао своје земље, али је сваки старјеник имао своје земље у Јарчиштима готово на ивици шумске зоне у Вележи.

У Бањ-Долу имамо ове породице: Зломужице, Туле, Фазлиће и Хусниће, сви су једно браство (!) и сви старинци, Бркан је прије 40 година доселио из Дубрава. Сељаци су кметови, с ораће земље дају трећину, а за испашу морају држати агински беглук, чувати агинске овце и козе.

У Кружњу има двадесет и шест кућа, које чине један низ, правца ЗЗС-ЈИ. У низу се ипак разликују групе од кућа. Ту имамо ове старјеничке породице: Дедићи (Бехе), Володере, Максумиће, Мемиче, и Хусиће (од Милишића). Поред ових у селу живе још и ови досељеници: Црномеровић је прије 35 година купио земљу у Шарића из Стоца, па се преселио с Аладинића у Дубравама. - Тојага је прије 15 година дошао с Пијесака у Дубравама као Пузића кмет.- Кукурузовић је прије четири године дошао с Губавице; држи овдје "траву".- Ђулић је прије 13 година дошао из Дубрава на агинску земљу. Задња двојица су придржаници, то јест немају кметског права.¹

У Свињарини има педесет кућа. И овдје су куће поредане у један донекле извијуган низ. И у овоме се јаче збијају групе породичних кућа. Највећу групу чине породице Тула (7 кућа). Стариници су у овом селу: Хуснићи, Фазлићи, Зломужице, Туле, Мрићићи (Марићи), Смајкићи (Максумићи). Вољевице, Ножићи, Фаини, Трновци и Јеловци, затим досељеници: Бркани, Бушкаили и Пекушићи, Задњих дјед је доселио с Полога. Од подвелешких села остају још

¹ У једној старој књизи у ман. Житомилићу међу приложницима спомиње се и њени (!) Радула из Кружња. Значи да је последије оснивања Житомилића било још хришћана у овом селу.

Кличање и До. На Кличањима живе стариници Госте (6 кућа), који причају да су били велика господа Херцега Стјепана.- Крхани (3 куће) су давно доселили из Ходова, а потичу од православног братства Обрадовића, који су живјели у Љуцима (Ходово). У Долу живе стариници: Јеловци и Исићи.

Село Шиповац са осам кућа остало је неиспитано-.

ПОРИЛЕКЛО И ПРВИ ПОМЕНИ

Подвележје припада префиксало-суфиксалном типу наших топонима: *под+Вележ+је = Подвележје*. Тај тип образовања топонима код нас је доста распрострањен, уп. *Поткозарје, Подбиоковље, Подгрмечје*, нарочито за обиљежавање долина уз ријеке, уп. Подунавље, Подриње, Полимље, Посање и сл. Истина, у народу се може чути и облик Подвележ(е) у којем се огледа фонетска појава: губљење сонанта - ј - иза палатализованог шуштавца -ж-, као у примјерима типа оружје - оруже и сл. Ипак, ова појава није типична ни за подвелешки говор, ни за централнохерцеговачки говорни тип. Сретамо је у говору источне Херцеговине, старе, (уп. код Вушовића: *наруче, подруче, обиљеже, божа* и сл., СДЗб. Ш, 21), одакле, свакако, није могла да се распростре до Подвележја. Ово тим прије што за ту појаву не зна наш источнохерцеговачки говор. Због тога сам мишљења да је то особина мостарског говора у којем су, иначе, честе сугласничке редукције.

Проф. Канаџет наводи да је најстарији "споменик у коме се помиње Подвележје" из XVII вијека. "То је извјештај бискупа фра Доминика Андријашевића о стању католичке цркве у Доњој Херцеговини из године 1629" (Канаџет, Подвележје, 19, в. и. податке о томе извору, на истој страници, и испод текста).

У Сицилу мостарског кадије, из прве половине XVII вијека (1632- 1634), налазимо забиљежено и Подвележје и нека његова села. Ту имамо:

- Хусеин, из села *Подвележја*, у присутности Алије...(стр. 116),
- Камер, кћи Пирије, из села *Кружња*, које припада Благају, у присутности своје браће, носилаца ове исправе Балије и Курта Алије из села Свињарине, које припада мостарском кадилуку - (стр. 221),

- из села Свињарине - (стр. 221), малољетном Дураку из села Свињарине - (стр. 256).

Док се помени топонима Подвележје, како видјесмо, налазе тек из прве половине XVII вијека, помене неких подвелешких села налазимо и раније. Тако у Поименичном попису санцака вилајета Херцеговина (приредио Ахмед С. Аличић) налазимо забиљежена села *Добрч* и *Свињар* из друге половине XV вијека. Попис је прављен од 1475-1477. Ту налазимо:

Добрч - тимар ћехаје Јусуфа, посадника тврђаве Благај. У том селу тада је било 8 домова. Његови мушки житељи имали су ова имена: Тврчко, син Вукоше; Вукмир, син Радоње; Будислав, син Радоја; Никола, син Вукобрада; Радко, син Болошина; Братуш, син Попа; Радован, син Богдана (стр. 481).

Свињар - тимар Лаз Хамзе, посадника тврђаве Клобук, припада Невесињу, има 5 домова. Власници су: Радосав, син Добрила; Радибрат, син Радисала; Милорад, син Прибила; Влађ, син Добривоја; Радич, син Добривоја (стр. 523).

У XV вијеку, како видимо, још немамо уобличен топоним *Свињарина*, јавља се само основни лик *Свињар*, што одговара народној традицији да су ту били свињари Херцега Стјепана.

У Вуковим рјечницима не налазимо топоним Подвележје. Ту не налазимо ни основни топоним Вележ. Оба ова топонима налазимо у РЈА, и то:

Вележ: "ime planine u Hercegovini u mostarskom okruđu".

Подвележје: н. "Podveležjem se naziva karsna zaravan između Veleži, Bišća i Vijelog Polja". (Податак из Етнографског зборника, књ. 12, стр. 241).

О ГОВОРУ ПОДВЕЛЕЖЈА

У закључку мога рада: Говор Подвележја, читамо и ове редове:

”Говор Подвележја, по свим својим фонетским и морфолошким особинама, припада ијекавскоштокавским говорима Херцеговине. Настао је у укрштању говора старосједјелаца (ијекаваца) и новопридошних, углавном (и)јекаваца. Представници овога говора рано су примили ислам. Ово им је донијело и неке специфичности, али и даље је задржавана припадност горњем говорном типу, наравно, са придодатим особинама које су примили посредством вјере.

За источнохерцеговачки говорни тип вежу га ове особине:

- јединствена замјена Ћ: дуго *-ије*, кратко *-је*;
- јотовање свих подложних сугласника, испред *-је* од краткога јата; нарочито је то досљедно извршено код сугласника: *т, д, н, л, с, з*, а само донекле се јотују и: *п, б, м, в*;
- очуване ијекавске форме у глаголским облицима типа *виђети, бољети, виђела, живјела (живљела), мишљела*;
- правилна употреба африката: *ћ-ч, ђ-џ*;
- правилна употреба сонаната: *н-њ, ј-љ*;
- метатеза гласовне групе *јр* у *рј* (*Мерја, барјак*);
- појава секундарног *-х* у примјерима типа *Хумијана, хоклен*;
- сажимање двају вокала у корист другог;
- развијање интервокалних сугласника *ј* и *в* у одговарајућим позицијама;
- појава акценатског тита читамо копамо, с’едимо;
- акценат личних имена *Салко, Хусо, Фата, Мара*.

За говор муслимана града и околине вежу га:

- чување и употреба гласа *x*;
- бројни турцизми.

За остале становнике котлине:

- промјена личних имена мушкога рода типа *Сáлко*, *Хúсо*, по обрасцу именица женског рода на -а, - неки акценатски типови (стр. 276).

Уз то се ту констатује: "Према томе, овај говор не припада ни говору источне Херцеговине, ни говору Мостара и околине, него чини својеврсни прелазни тип између тих двају говора" - (исто).

У Поговору, који је настао приликом припреме рада о говору Подвележја за штампу, а то је било пуних 30 година послје настанка тога рада, читамо сљедеће:

- Тридесет година послје настанка рада о говору Подвележја, као што је и напријед већ речено, ја сам се поново нашао на подвелешком терену. Овога пута био сам само у Кружњу. Мада се за ове три деценије није много мијењало у говору становника ових села, ипак, осјећају се извјесне разлике. То је, уосталом, и схватљиво. Данашње Подвележје није више забачена група села под обронцима Вележи. То је мало шира мостарска околина. Као што има Подвележаца који одлазе сваки дан у Мостар на посао, има и Мостараца који долазе у Подвележје на посао (просвјетни радници). Та чињеница је условила и говорна уједначавања. Наравно, Мостар је тај који врши јачи утицај на говор своје околине. Обратни процеси су скоро незнатни. Уз то долази и утицај средстава масовне информације на говор ових села. И на крају, а што је за мене врло значајно, генерација која је мени послужила за информаторе, није више међу живима. Смјена генерација носила је са собом и смјену говора.

Од забиљежених особина у Кружњу указујем на сљедеће:

1. Природа вокала *осгала* је неизмијењена. Појединачне вокалске замјене још су присутне (*ноћес*, *богоми*).

2. Сажимање неакцентованих вокала у вокалским скупинама врши се, као и раније, у корист првога из скупине (*дошо*, *дово*, *просо*). Акцентоване скупине још се одупиру тој појави (*дџо, чџо јџо двџес*).

3. Слоготворно дуго *p* може се скраћивати (*цр̄н*: *црна*: *цр̄на̄*).

4. Рефлекси *ѣ* (јата) су и даље спона између овога говора и његовог источнијег залеђа, али то више никако нису класичне замјене. Не ни када је у питању гласовни скуп јатовских супституаната. Наиме, на страницама које су претходиле, видјели су се искључиво примјери са двосложном замјеном јата у данашњим дугим слоговима (*млијеко*, *дијете*, *сијено*, *снијег*). И данас се чује таква замјена, али не и само таква, двосложна. Ја сам, наиме, биљежио, и не ријетко, и једносложне рефлексе у таквим позицијама (*млиѣко*, *диѣте*, *сиѣно*, *сниѣг*), иако је још увијек и ту -ије у

примјерима као: *двие, прије, свијех*. У претходном опису подвелешког говора нема таквих замјена Ђ, иако је и тамо констатовано да у околини Мостара таква замјена чини једну од битних говорних особина. Ово би, опет, значило да се подвелешки говор, у овој особини, једначи са централнохерцеговачким говорним типом. За такву појаву има и разлога. Подвележје се данас све више веже за Мостар, његово залеђе му и у говору постаје све даље.

5. У зависним падежима замјеничко-придјевске промјене напореда се јављају и облици са обиљежјем старих тврдих и меких основа (*мојијем-мојим, добријем-добрим*).

6. Фонема -х је још увијек постојан глас у овом говору (*хаљине, харар, кухар, кахва, одох, мијех*). Истина, у финалној позицији ријечи његова природа може бити неизразита, често води ка фонетској \emptyset .

7. Африкатски парови још су очувани у овом говору (*чујем, печем, оцак, цамија, ћато, ићи, ћевојка, ћца*).

8. Десоноризација звучних сугласника у финалној позицији ријечи остала је у оквирима какве сам констатовао прије тридесет година. Још ту немамо онакво стање какво налазимо у централнохерцеговачком говору.

9. И јекавска јотовања су у оквирима старијег стања. Истина, чини се да је мањи број потврда за јотоване уснене сугласнике, него што је то било раније.

10. Промјена мушких личних имена типа Хусо, Суле и даље има централнохерцеговачко обиљежје (*Хусо-Хусѐ-Хуси, Хусин*).

11. Раније сам биљежио енклитички облик датива множине замјенице другог лица -ви (шта *ви* каже?). У садашњим биљешкама нема потврда за тај облик. Истина, то још не би морало значити да је тај облик потпуно ишчезао из говора. Могуће је да на њега случајно нисам наишао, мада сам инсистирао код информатора на том облику. Ипак, одговор је био: *вам* (шта *вам* треба?).

12. При ранијем испитивању овога говора биљежио сам, и не тако ријетко, и облике имперфекта. Овогодишњи сусрет са подвелешким говором, и попуњавање Упитника, оставило ме без тога глаголског облика. Простор предвиђен за тај облик остао је празан. Како то схватити? Да ли је стварно овај облик ишчезао из говора? Одговори на ово питање могу бити различити. Није искључено да је и овај облик, као и неке друге особине, отишао заједно са својим носиоцима. Такви примјери нису непознати нашој науци. Да напоменем и то да је мој информатор у Кружњу био, шездесетогодишњи Мујо Дедић, неписмен. Такво стање од раније налазимо у централнохерцеговачком говору.

13. Раније сам овдје биљежио и Вук-Даничићеве акценте у множинским облицима глагола типа: читáмо, с'едíмо. Данас је ту: читáмо, с'едíмо.

14. Још увијек ту имамо вукóвā, истина, напореда са дрўгóвā, вўкóвā, зѐцòвā. То вриједи и за облике датива, инструментала и локатива: вукòвима: вўковима, другòвима: дрўговима. Чини се да су данас чешћи посљедњи примјери какве, скоро редовно, имамо у говору Котлине.

15. И - као крајњи закључак који проистиче из овога поређења - могло би се рећи: За протекле три деценије не само да се много чега промијенило у Подвележју као друштвеној заједници, него се донекле измијенио и говор. Док су његове раније везе биле тјешње са Невесињем, и док је у многим појединостима био крајња линија на западу докле су допирале источнохерцеговачке говорне особине, данас је тих особина знатно мање него што је то било раније. Мостар, као и цијела његова околина, врше снажан притисак и на Подвележје и на подвелешки говор. То је и схватљиво. Измјене у начину живота, измјене у занимању, носе са собом и измјене у говору. Те измјене, макар и невољно, захватају и оне који су и даље остали у границама дједовског атаџа, па и при ранијем начину привређивања. Утицај млађих генерација на старије је очигледан. Па и у говору. Ово би, даље, водило ка закључку да ми данас немамо области која није интересантна за дијалектолошка истраживања. Стање које је нађено прије двадесет година може више да и не буде слика тога говора. Нагле друштвене промјене условљавају и промјене у говору. То и у оним случајевима када је ријеч о зонама које нису подложне масовнијим покретима становништва. Подвележје је лијеп примјер за то.

За овај рад коришћени су сљедећи извори:

а) Попис парцела који се налази у катастарским књигама, у Мостару. Књиге су настале, углавном, на основу пописа који је вршен крајем прошлога вијека (уп. Katastarska općina Dobroč/Podvelež, Gruntovna knjiga, svezak 1... u Mostaru dne 21. oktobra 1912; svezak 2, marta 1891. Snimak parcela 1882-86, elaborat 1890).

б) Dr Tvrtko K a n a e t, Podveležje i Podvelešci, ND NR Bosne i Hercegovine, Djela, knjiga VI, Odjeljenje istorisko-filoloških nauka, knjiga 5, Sarajevo 1955.

ц) материјал са терена, прикупљан од љета 1985. до љета 1988.

ИМЕНА ОВАЦА, КОЊА, КРАВА

Пошто је ово изразито сточарски крај (сточарство је доскора било основно занимање већине становника Подвележја) указаћу на имена оваца, крава и коња која је прикупио проф. Т. Канаџић и дао у монографији о Подвележју (стр. 76-79):

„Овце. Имена дата по боји длаке

Гара, црна само по лицу
Црнка, црна
Црњка, црна
Ранкуља, бијело лице око очи црна
Граха, грахораста
Крпа, бијела а црна по леђима
Жуна, плава по лицу
Мрава, бијеле пјеге по црном лицу
Крагла, око врата као крагна
Мадешка, на глави или леђима
црн мадеж
Солуфа, има солуфе у другој боји

Бјелдуха, црно лице бијеле уши
Ђока, црне очи

Зрна, тачкасте шаре по лицу

Бјјелā, бијела по лицу
Црндглава, јако црне главе
Бјјелā сафи, бијела без биљега
Калоока, око очи црна
Сйњā, сиве боје
Сйва, сиве боје
Шара, шарене вуне
Грла, око врата црна
Чела, гарава а бијела чела
Веза, везена, лијепе шаре
Лйсоока, црна око очи али
не округло
Црндухā, бијело лице, црне уши
Кадифа, шаре по лицу као
зрна кафе
Ђозла, лице бијело око очи
црна (наочале)

Брка, бијела лица а испод носа црна
Грбша, по носу шаре као новац
Кита, врх репа бијел
Сабља, има знак као сабља низ ногу

Чизма, једино ноге црне
Дуката, исто по златном руну

Имена дата према вуни.

Голиша, слабе вуне
Свиленā, врло лијепе вуне
Рунка, лијепа руна
Кита, има киту на челу

Имена добивена по облику тијела или дијелова тијела.

Чула, мале уши
Куса, кусава репа
Бубла, широка "сбубљена"

Имена дата по воћу:

Јабука, Туња, Зенабија, Грбзда, Вишња, Јагода и Карпуска

Имена дата по имену особе:

Шерифа, Зејнија, Дјевојкана, (!) Цура, Руфија, Ајнија, Плѐма.

Имена дата по именима животиња:

Голубица, Лепирица, Мачка, Зѐчка,

Имена дата по разним одликама:

Вјѐтра, плашљива или хитрија од других. Мрача, намрачене "чехре" израза лица

Вихорка, плашљива, као вихор
Сбјка, боља од осталих по вуни и млијеку

Машла, црна око врата
Зѐла, зелене вуне
Арапка, пола зелена пола бијела
Јабланка, бијела као јаблан
(Нарцис)
Рушпа, по златном руну
Ђердана, шарена по ђердану

Гаћа, гаћаста по ногама
Свила, исто врло лијепе вуне
Оштра, оштре вуне
Распухача, разбарушене вуне

Ђора, ћорава
Гйгула, гега се кад иде
Вилорога, властих рога

Вѣселā, живахна
 Блїзна, близнакиња
 Спѡна, савијених, скучених рогова
 Кўна, дуга репа
 Бѡбровица, ситна
 Зѣчара, нос као у зеца
 Зѣчка, уши као у зеца
 Сѡва, још мање уши него у чуле
 Ђѡтавā, подвите јој ноге
 кад се роди
 Тр̄зна, касно се родила (задња)
 Тр̄за, исто
 Рāњка, раније се родила
 Мўкла, мало блеји

 Кўћарица, хаста (болесна) па је унесу
 у кућу
 Тамбўра, витка
 Шкрїпара, упала у шкрип
 Сїротка, остала без мајке
 Књїга, паметна
 Јāсна, јасног гласа
 Њѣмачкā, хватали је Нијемци кад је
 била млада

Дѡшла, дошла из другог
 тућег стада
 Гўша, гушава
 Дугѡрепā, дуга репа
 Шāња, храмље
 Вїсѡвка, виша од осталих
 Мāчка, малена соја (врсте)
 Ждрāла, дуге ноге као у ждрала
 Тўста, дебела
 Кривѡрепā, крива репа
 Тр̄зївка, исто
 Тр̄са, исто
 Блѣка, блеји више од осталих
 Орљача, прогуљује се на
 плећима
 Нѡћа, ноћила у брду или
 у тућим овцама
 Зāда, иде вазда међу задњима
 Шѣћѣрка, драга
 Огледāла, по огледалу
 Вѣра, вере се
 Дїка, лијепо лице
 Блўда, размажена

Називи добивени по цвијећу:

Феслицāна, Љўбица, Шѣћка, Злāтка, Каранфїла, Калѡпера, Сумбўла, Хамбѣрка, Шебўра и Шѣбѡјка.

Називи овнова слични су називима оваца, само се имену овце додаје наставак који означава мушки пол. Најчешће су то сугласници: љ, н, к, рјеће ш и наставак -ло. Врло често је при томе промијењен и акценат. Ево неколико примјера:

Вѣзѧль (од вѣза), лијепих шара

Кѹчѧль, кучастих рогова

Жѹналь, (жуна), плав по лицу

Тѡкѧль, шаре као токе

Трѣзѧль, (трѣза) касно се родио

Кѹсѧль (кѹса) кусаста репа

Гѧћѧль, (гѧћа) гаћастих ногу

Зѣлѧн, (зѣла) плава (зелена) вуна

Гѧрѧн, (гѧра) гарав по лицу

Ђулимѧн, по ружи

Гѧрѧн, (гѧра) бијел по лицу

Чѹљѧк, (чѹла) малих уши

Црњѧк, (црњѧка), црн

Гѹшило, (гѹша), има гушу

Кѹтѧль (кѹта), кита на челу

или бијел врх репа

Дрѧгѧль (дрѧга) мажен

Грѡшѧль (грѡша), шаре као у овце на носу

Зрѧнѧль, (Зрѧна) тачкаст по челу

Трѣсѧль, (трѣса) касно се родио

Спѡнѧль, (спѡна) скучених рогова

Блѹдан (блѹда), размажен

Кѧћѹн, (каћѹна) по цвијету

Јоргѡвѧн, по цвијету

Чѣлѹн, (чѣла), јаког чела

Голѹшѧн, (голѹша) слабе вуне

Рѧњѧк, (рѧњѧка), родио се рано

Прѡвило, вазда први

Дѡшло, дошао из другог тора

Има и других назива, као ѧрап и цвѧтѧе, те других, који су настали на сличан начин.

Називи крава:

Називи крава свршавају се најчешће на -ава, уља, ана:

Мѹлава, драга

Бјѣлава, бијеле длаке

Гѧрава, црна

Шѧрава, јако шарена

Мѧлава, бијела

Брѣнава, плаве коврчасте вуне

Цѹнава, врагољаста

Ђердѧна, шарена по ѡердану

Бегѧна, по имену

Срѣдуља, родила се у сриједу

Кѹтуља, бијела репа

Рѹмуља, црвене длаке

Вѣзуља, јако шарена

Хѧнава, по имену

Чѣлава, ниска чела

Срѧнава, као срна

Лѣпава, бијела

Шѧрава, шарена на коцке

Јѣлава, витких рогова

Блѧгуља, родила се на благодан

Пѣтуља, родила се у петак

Рѹсуља, као рис шарена

Крѧсуља, бијело чело са много шара

Зѣкуља, зелене длаке

Шйбуља, шибасте шаре (пругасте)
Златуља, жута
Цвјетуља, цвјетаста по челу
Шећа, отмјена хода
Велешка, родила се у Вележи
Мрка, мрке боје
Рума, црвене длаке и дебела
Дилбера, свуда шарене длаке
Лйса, бијела по челу са стране
Двѡмјка, двије мајке сисала
Плѣма, по имену
Јагода, по биљци

Волови имају имена која се завршавају на -оња:

Чѣлоња, бијел знак на челу
Китоња, китњаст реп
Милоња, драг
Јелоња, рогови као у желењака
Гароња, сав црн
Вѣзоња, везен, јако шарен
Јањета, шибаст
Крѣсӯљ, бијел са много шара

Називи коња :

Називи коња свршавају се обично на -ат, -ан, -аш, -ин, -ило, - ац, -ов.

Зѣкан, зелен на сиво
Врѡнац, сасвим црн
Дѡрат, црвенкаст
Љѡгат, бијел
Калчйнѡш, до кољена бијел
Шѡрйн, длакав, од сепета бијел
Мѣдило, мрк, кулатаст
Путѡр, било које боје ако су му

Сѡмуља, сама се родила
Дйкуља, дична, лијепа крава
Шарйна, добро шарена
Лепйра, по лепиру
Мѣда, затворене боје као медвјед
Шѡра, бијела или плава преко леђа
Голуба, по голубу
Љѣта, родила се љети
Цйцула, шарена
Јѡха, по дрвету жохи
Бйсѣрка, по имену
Качуна, бијело ниско чело

Крйлоња, стражње ноге бијеле
Цвјѣтоња, цвијетаст, бијел по челу
Шйбоња, шибаст, попрйјекѡ пругаст
Бѣдроња, бедраст
Рйсоња, као рис шарен
Гѡлуб, бијел
Рѡмеша, бијел, на раменима плава

копите бијеле
Блудан, размажен

Звјѐрота, бијел на челу
Зѐлѐн, као и зекан

Богатство посебних имена за стоку толико је да је ово што сам нашао далеко од оног броја који би се могао сакупити. Напомињем да је број појединачних имена у појединим врстама стоке сразмјеран броју врсте. Тако, на примјер, највише има имена оваца, јер оваца имаду по неколико стотина, а крупне стоке највише по десетак. Наравно, да у сваком већем стаду буде по неколико оваца истог имена. Да би се сакупило стотињак имена, потребно је претрести неколико стада оваца."

МИКРОТОПОНИМИЈА ПОДВЕЛЕЖЈА ДАТА ПО СЕЛИМА

Горње Гњојнице
(Опине)

<i>Катастар</i>	<i>Канает</i>	<i>Садашње стање</i>
Башћине (!), о	-	Бёговйште, нь
Беговиште, л	-	Бäre, л
	Бадовац. бунар у	Бäјам, нь
	Свињарини	Бäдовац, вода
-	-	Брдо, к
-	-	Брёгови, нь
-	Ботин, врх	Ботйн, врх на Вележи
-	-	Бован, к
-	Брасина, ч.	Брäsина, ч
-	Бубрег, брдо	Бубрег (горњи, доњи), брдо
Црвенковина, о	-	-
-	-	Црнй пањ, о
Челогарница//		
Чологарница, в	Челинка, Опине, потес	Чёлйнка

-	-	Ђаба, пећина
-	-	Ђдра, њ
-	-	Ђурковина, п
-	-	Дебела кдса, п
-	-	Дајиндйште, њ
Дилка под главицом, п	-	-
-	-	Ддлови, л
-	-	Домаћевина, п
Доње луже, п	-	-
-	-	Дубравица ждријело
Душевна, врт	-	-
	Ђузелов Под, потес	Ђузелов пдл ^Т , Г.Опи
		Гаја, п (Опине)
		Гајине, п
Говеђак, о	-	Гадарушина дбла, о
Горње луже, п	-	Говеђачине, о
	Голубине	Голубинка, јама
	Губерача, узвишење	Губерача, о
	Гувнина	Гувнине
		Градина
Гребак, о		Гребље, п
		Горња њйва
		Греде
		Гдрјели кук
	Гостин Поток	
Граховиште, врт	-	Гребен кдса
	Гостина Махала	Гостина шума
-		Хасанова дбла
Хрома лут, в	-	Хаптовача
Хендек, о		Хендек

-	Хрсовац, потес	Хрсовац
Јањине, о	-	Йсића дб
-	Јарац Кук, у Свињарини	Јарац кук
	Јеловчев Поток	Јеловчевина, п
Јазовине, о	Јурјевци, бунар у Оп.	Јуревйћи, извор, Оп.
	-	-
		Јарѣбичкѧ дољна
Катовина	-	Катлѧвина, њ
Кабилак, ш,п,о	Кабиљаци, б	Кабиљаци, б
Коњухе, в		Коњухе, в
Ковачевац, о	-	-
-	Кобиљача, коса	Кѧбиљача, коса
-	-	Кѧпине, о
Кричање, о	Кричање, махала	Кричѧње, о
Кривача, о	-	-
Крч, п,о	-	Крчевина, о
-	-	Кичиѧни, п
Котовина, п	-	Котлѧвина, њ
Кулинци, о	-	-
	-	Криланов чѧир
	Крунатица	Крунатица, п
		Кравлѧк, њ
Лазина, о	-	-
Лисковач, о, п	Лијесковац/Љесковац	Љесковац, п, о
Лопата, п	бунар, Исића До, Г. Г.	Лице, крш
		Луѧа, њ. о
Љешњак, п, о.		-
		Мајдан
		Мѧлѧ ѧйва
		Михрићевина, крш
Милетине, о		

	Медена Главѝца Мерѝан Главѝца	Мѝденā глāвица Мѝрѝан глāвица Мѝкѝш, Доње Гѝојнице
Мукош, п	-	
-	-	Нѝвѝ њйве
-	-	Њивѝтина
	Ободина Ошље До	Ѓшљй Дѝ, њ
Оданѝ, виногради	-	-
-	-	Ѓвчине, крш
-	-	Ѓвчйшта, п
-	-	Ѓколышта (Г.Опине)
-	-	Орāшине (Г.Опине)
-	-	Ѓрловā плѝча
Пјукача, о	Пијукача, гомила	Пијѝкаче, бунар
Пировина, о	-	-
Припоље, о	-	-
-	Под	
-	-	Пољйѝца, градине
-	-	Пѝље
	Прасина	Прāсина, долина
Путине, виноград	Пресло	Прѝсло, њ
-	Присјека	Прйсека, њ
-	-	Прйбојна (Г.Опине)
-	-	Прйшћѝнци (Г.Опине)
-	-	Прйторак, о, Приторѝи о
-	Пуѝе, махала	Пуѝе, махала
-	-	Пуѝина мāхала
-	Радѝтина, гомила	Радѝтина
-	Радулова Главѝца	Рāдулова глāвица
Рудина		

-	-	Рѹпе, л
-	-	Рѹњеви хлѣб ^п , б
Садина, о	-	-
Сјелина, о	-	-
Старина, о	-	-
Станчиновац, о	-	-
Стрмоглавица	-	-
-	-	Селимова њѡва
-	-	Саставци, п
-	-	Сѡнијица, њ
-	-	Сливе, долина
-	-	Сплавак, п
-	Свети Гора	Светигора
-	-	Сурдуп страна
-	-	Сматрачница, крш
Шипковина, врт		
-	Шиповац, махала	Шѡповац, махала
-	Шиповац, гомила	Шѡповац, ш, гомила
-	Шпаге, махала	Шпаге, махала
		Шпаговина, п
		Шанац, увала
Тор	-	-
Тонога, врх	-	-
Трахановина, в	-	-
Трновац, о	-	Трновача, њ
		Трњак, долина
Тусте, о	-	-
Уљењак, двориште	-	-
Улиштина, о, л	-	-
Успутница, о	-	-
Узглавак, о	-	-
-	Удоље, зараван	Ўлега, дубодолина
-	Ведре Њиве	Вѣдрѣ њѡве
-	Вејзовац	Вѣјзовац, до
Велики хрсавац, п	-	-
Влака, о	-	Влаке, п

Вртлине, о	-	Вртѿ
Врбањ, виноград	-	-
Врагулица, о	-	-
Вуковина, врт	-	-
-	-	Вѿр, њ
-	Вучија Главица	Вучјѧ главица
-	Завележ, ш.	Зѧвележ, ш
-	Зановијет	Зѧновијѧт, п
		Зѧленѧ спѿла, п
		Зѧјнина трнина

<i>Катастар</i>	<i>Добрч Канает</i>	<i>Садашње стање</i>
Бара, о, п, л	Баре, увала у Подв.	-
Бара чукота	-	-
Бела љут (!), п	-	-
-	-	Бйјела влѝка, крш
-	Бехин бунар	-
Башћа (!)	-	Башча
-	-	Бадањ, њ
-	-	Бѝговйште, о
Близанци, о, п, л	-	Близанци, п
-	-	Бйшѝвци, кота
Брдо, п	-	Брдо
-	Брасина, превој, ч	Брѝсина, бунар
-	-	Бркан дѝлина
Церови дол, л	Церова коса, у Св.	-
Циганска долина	-	-
-	-	Црнѝтијевац, њ
-	-	Црвенѝ ривина, л
-	-	Црвѝница коло
Ћебениште, о	-	-
Ћеганиште, о	-	-
Ћирића долина	-	Ћирића дѝлина, њ
-	-	Ћуков кѝк, до
в. Бара ћукота	-	Ћукота, њ
-	Добрчки Поток	Дѝбрчки пѝток
Дола, о	-	-
Долина доња, л	-	-
Долина горња, о	-	-
Долња њива, л, о	-	-
Димњача, о	-	Дймљаче, о
Долина на гомили, о	-	-
Доњи јаворак, л	-	-
-	-	Дймљачкѝ главица, кота
Доњи врх, п	-	-
-	Добрчки поток	Дѝбрчки пѝток

-	Доњи бунар	Доњи бунар
Доњи прстењак, л	-	-
Дубина	Дубина на граници Бањдола и Свињарине	Дубине
Дубока долина, л	Дубоки до, Бјелашница	-
-	Цехенем, снијежница у Вележи	-
-	-	Ђевојачки грџб ^п (међед убио цџру)
Гај, о, л	Гаји под Крстином	Гај
Гладишница, п, о, л	-	Гладешница, њ, о
Глувнина, л	-	-
Гложац, л, п	-	Гложац, п, крш
-	-	Глошчевā главица
Гњат, о, л	-	Гњат, њ
-	Горњи бунар	Горњи бунар
Грабов а долина	-	Грабовина, кота
-	Грабовик, бунар	Грабовџк, б
-	Голубине, граница Хопина и Г. Гњојница	Голубџнка, кота
Горња бара, л	-	-
Горња њива	-	-
Горњи јаворак	-	-
Горњи прстењак, л	-	-
Горњи врх, п	-	-
-	-	Гостина ластва, крш
Градилиште, о	-	-
Градишница, о	-	-
-	Градац, снијежница у Вележи	Градац
-	-	Греде
Гувно, л	-	Гувно
Харем, непл	-	Харем
-	-	Хаћкуша, њ
Јабука, о, п, л	-	Јабукe, о

-	-	Јамни дѠ, о
Јасенак, п	Јасенак, брдо	Јасѣнак, крш
Јасеновача, п, о	-	Јасѣновача, о
-	-	Јаворак, п
-	Катуниште	Катунѣште, њ
Клачина, о	-	-
Клештина, о	-	-
-	-	Кланци, крш
-	-	Кључанице, ката
Котлина, л	-	Котлина, к
-	-	Котленица, к
-	-	Котловина, до
Криводол, п, о	-	КриводѠ, о
-	-	Криводоли, њ
-	-	Кривача, њ
-	Крстина, гомила	Крстина, бунар
Коњска долина, п, о	-	-
Коњушна долина, л	-	-
-	-	Крвљаќ, крш
Кривача, о, п	-	Криваче, њ
Крушка, л, о	-	КрушковѠ прѠдѠ, крш
Кућинште, л	-	КрушковѠ љут, крш
-	-	Кужа долина, п
Купењик, л	-	Купинѣк, п
Купиник, л	-	Купинѣк, л
Курјак долина, п, о	-	-
в. Крушка	-	Крушка, ката
Лузиловача, п	-	-
-	-	Лазин, њ
-	Лажетина Гомила	Лажетина гѠмила
-	-	ЛиповѠ главица, до
Љескова долина, о	-	Љесковац
-	Љунице, брдо	Љу(љ)нице, ката
Мала дубина, л	-	-
Мала њива, ш, о	-	-
Маслопоље, л, п	-	Маслопоље, до

Приград, о	-	-	-
Пекуша, о	-	-	-
-	-	-	Пришћијѣнци, до
Прстењак, л	-	-	Прстѣнци, о
Проваљеник, п	-	-	Проваљѣник, до
Просина долина, о	-	-	-
Примак, о	-	-	Прѣмрак
Под кућом, о	-	-	в. Подворица
Под велом љути	-	-	в. Веља љут
Растока, о	-	-	-
-	-	-	Рѣтинѣ гѣмила
Раслоба, о	-	-	-
Рипиште (!).л, п	-	-	Рѣпѣште, п
Росуље, л, п	-	-	Рѣсуља, п
-	-	-	Рѣсовѣ плѣча, кота
-	Ривине, бунар	-	Рѣвине, бунар
-	Сладовац, бунар	-	Сѣдовац, бунар
Сакривењача, л	-	-	Сакривѣњача, п
Сакревењача, л	-	-	-
Самоград, п, о	-	-	Самѣград, п
Сјенина, л, о	-	-	С'ѣнина, бара
Сјеница, л	-	-	-
Софа, л	-	-	-
Сплавак, п	-	-	Сплѣвак, п
-	-	-	Сѣпуша, кота
-	-	-	Скѣлѣн, кота
Старац дол, п, о	-	-	Стѣрац дол, п
Стара дол (!), до	-	-	-
-	-	-	Стѣрачкѣ кѣса,
Средња њива, о	-	-	-
Старо кућиште, двориште	-	-	-
Средњи јаворак, л	-	-	-
-	Сухи До	-	Сухѣ дѣ, јаруга
Света гора, о	Светигора, узвишење	-	Свѣтѣгора, брдо (био некада манастир)

Сушевина, о, л	-	Сѹ шевина, о
Сушивена (!), л, о	-	-
Стублина, п	Стублина, чатрња	Стѹблине, бара
Суреловача, п	-	Сѹзеловача, о
Сурдуп, о	-	-
-	Сухи До	Сѹхий дѹ, јаруга
Шарова долина, л	-	Шаровѹ дѹлина, крш
Шахина долина	-	Шањевѹ дѹлина, о
Шарена долина, л	-	-
Шкрипић, о	-	-
-	Шиповац, узвишење у Г. Гњојницама	Шиповац, њ
Шљива, о	-	-
Штала, непл.	-	-
Штркаљ, п, ораница	-	Штрѹкаљ, п
Сушевина, ораница	-	Сѹшевина, њ
Талуша, о	-	-
Тор, непл.	-	-
Тренсулове долине, о	-	Трѹсловѹ дѹлине, крш
Трепетљиковац, л	-	Трѹпетљиковац
Трешњевац, о, л	Трешњева Гомила	Трѹшњевац, п
Трнова долина, л	-	Трновѹ дѹлина, о
Трњак, п	-	-
-	Убо, бунар	Ўбѹ, бунар
Угљеник, двориште	-	-
Вели љут, п	-	Вѹљѹ љѹт, о
Велика њива, л	-	Вѹљий дѹ
Велика главица, л	Висока главица, узвишење	Високѹ главица, њ
Велики дол, л	-	-
-	-	Вѹнуша, кота
-	-	Вѹјзовац, кота
-	-	Вѹћинѹвци, до
Вигљет, п	Вигљед, узвишење	Вийгљед ^Т , њ
Врт, п	Водица, бунар у Свињ.	Вѹдница, жива вода
-	Врба, бунар	Врба, бунар

Врт, код баре, о	-	-
Врт међу путови (!)	-	-
Врт код локве	-	-
Вучија грла, л	Вучија Главица (Опине)	Вучја грла, о
-	-	Вучија главица, до
Засјека, п	Засједа (Зајезда),	-
-	узвишење у Вележи	-
	Зборне главице,	
	зараван у Вележи	
Зелени под, п	Зелене Њиве,	Зелени под ^Т , крш
-	у Бјелашници	Жежница, о
	-	

<i>Катастар</i>	<i>Свињарина</i>	<i>Садашње стање</i>
Бара, л	<i>Канаџ</i> Бара, увала	Б̄аре
Башча, о	-	Б̄ашча
Беговача	-	-
Бећуша, л	-	-
Блиња, л	-	-
Блиње, л	-	-
-	Близумина, бунар	-
-	Бадовац, б	Б̄довац, бунар
-	Брасина, чатрња	Б̄расина, ч.
-	Брасина, превој	Б̄расина, превој
Бован, л	-	-
Брајакуша, пашњак	-	-
Буков ац, п	Буков до, било на В.	Б̄уковац, њива
Буковача, л, о	-	-
-	Бунарина, бунар	Бун̄арина
-	Буб ањ, клисура	Бубањ поток
-	Ботин, врх на Вележи	Б̄отин̄, врх
-	Церова Коса, коса	Ц̄ерова коса/ Церовци
Црни гост, ш	-	Ц̄рн̄и г̄оз(д), ш
Црни врх, ш	-	-
Црно гост (!)	-	-
Црвенковина, л, о	Црвене Стијене	Ц̄рвен̄е ст̄ијене
Чадорина, п, с	-	-
Чаир, п	-	-
Чардачина, п	Чардачина, гомила у Кок.	Чард̄ачина
Челињак, п	Челинка, потес, Хопине	Ч̄елињ̄ак
-	-	Ћ̄есинова главица
-	-	Ћ̄есинов п̄од ^Г , ш
Чордовина (!), п	-	-
-	-	Ч̄улин кам̄ен, њива
-	Дијел, до	Д̄ијел
Добријевац, п	-	Д̄обриј̄евци, њ
Добри дол, п	Добри До	Д̄обри до

Добријевица, о	-	в. Добријевци
Долина, п	Долови, потес	Дòлови
Долине, о	-	Дòлине
Долина павлуша, п	-	-
Долина кривуша, п	-	-
Долина краватина, п	-	-
Долина трапо, л	-	-
Долиница, о	-	-
Дол крч, л	-	-
-	До, махала	Дó
Доња ограда	Доње ограде, Коса	Дòњє òграде
Доњи Чурлинов под, п	-	-
Доњи под, п	-	-
Доња умкиња (!), л	-	-
Доња кривуша, о	-	-
-	Дражњача, коса	Дрáжњача, коса
-	Дроњевац, поток	Дрòњевац, поток
-	Дрвеник, брдо	Дрвèник, брдо
-	Дубина	Дубина
Дубрава, о, п	Дубраве, потес	Дубрава, њ
Дубока долина, о	-	-
Дубока долина, о	-	-
-	Дурмишевац	Дурмíшевац
Дубоки до	Дубоки До, Бјелашница	Дубоки дó, Бјелашница
Дуга њива	-	-
-	Дубровник, врело у Коритима	Дубрòвник, врело
-	Феризови бунари	Ферíзови бунāри
Гај	Гаји, потес	Гáја, пашњаци
Ганик, п	-	-
Гоник, ш	-	-
Гладишевица, о	-	-
-	Главице	Глāвице
Горња ограда, с	-	-
Горње траве, п	-	-

Горњи Чурлинов под	-	-
-	Горње Гнојенице	-
-	Горња Јама, снијеж.	Горња јама, снијежница
-	Горња Јаметина	-
Грабово поље, п	-	Грабово, поље
-	Грабовик, б	Грабовик, б
-	Грабовине, б	Грабовине, б
Градина, л	Градина, у Кокорини	-
Горња мукмија, л	-	-
Горњи под, л, п	-	-
Гребље, п	-	Грѣбље
Греда, о, п	-	Грѣда
-	-	Грбовача
-	-	Гџда, ш
-	Грубињача, коса	Грубњача, коса
-	Губерача, узвишење	Губѣрача, воде
Гушарица, о	-	-
-	Гувнина, врх Вележи	Гувнина
Говеђачина, л	-	-
Харем	-	Харем
Халимића врт, о	-	-
-	Ханкуша, бунар	Ханкуша, б
Хржана, л	-	-
Хржени дол, л	-	Хржени дџ, њ
Хржани до	-	-
Хржиште, о	-	Хржйште, њ
-	Хрсовац, потес	Хрџовац
-	Г. Гњојнице	
-	Хум/Ум, главица	Хум
Ибрин дол, л	-	Ибрине Дџлине
Игралиште, п	-	Игралиште
Испасиште, п	-	-
Испусиште (!), п	-	-
-	Исића До, у Г. Гњој.	Исића дџ
-	-	Испџт куће, њ

Јамлик	Јамник, б	Јамник, б
Јањила, п	-	-
Јарчишта	-	-
-	Јарац Кук,	Јарац-кук, б, п
-	бунар и крчевина	-
-	Јарчије Луке	-
-	Јарам, врх Вележи	Јарам
-	-	Јагодина
Јасенов крајак, л	-	Јасенови до
Јаребичина долина, о	-	-
-	Јеловчев Поток	Јеловчев поток
Камени, непл	-	-
Каочевина, л	Каочина, врх Вележи	Каочина, њива
Каочина, л	Каочина, б	Каочина, б
Клачна долина, л	-	-
Клек, п	Клек, узвишење у Подв.	Клек, њ
Кљештина, п	-	-
-	Кичин, врх у Вележи	Кичин
-	Клечењача, гомила	Клечењача
-	-	Катунина
-	-	Кљеновача, њ
-	Котлена Стијена,	Котленā стијена
	снијежница у Вележи	
Ковачевац, п	-	-
-	Комори, зараван	-
-	Кондиел, врх	-
-	Кошућа стопа, зараван	-
-	-	Кобилџаци, б
-	-	Крашница, њ
Крч, о, л, п	-	Крч, њ
-	Крханова бара	Крханова бџара
Крива њива, о	-	Кривуша, њ, Крива њива
Криви дол, о	-	-
Криводол, л	-	-
Крстача, л, о	-	Крстаче, њ

Крстине, л	Крстине, коста	Крстина, њ
Крива долина, л	-	в.Кривуша, њ
Крушка, л	-	-
-	Кричање, махала	Крйчање
-	-	Крѣвескѧ долина
-	Крунатица, бунар	-
Кучерица (!), о	-	-
Кутурина долина, о	-	-
Кућериште, л	-	-
Купушњак, о	-	-
Лазина, п	-	-
-	Лачуга/Влачуга	-
Ледина, о	-	-
-	Леденица, узвишење	-
Локва, о, п	-	-
-	Лисац, узвишица	-
Лужа, п	-	-
Лужњак, п	-	-
Љесковац, о, п	Лијесковац, б, Исића До	-
-	Љесковци	-
-	Љусовица, потес у В.	-
Мала мандуша, п	-	-
Мала долина, п	-	-
Мала млака, о	-	Млѧке
-	Мала Јама, снијежница	-
-	Мала Вележ	Мѧлѧ Вѧлеж
Мандуша, о, л, п	-	Мѧндине Дѧлине у Гѧздима
Мали криводол, о, о	-	-
-	Мали Паратак, снијежн.	Мѧлй парѧтак
Мали добријевац, л	-	-
Мали продол, о	-	-
Мацовина, п, л	-	-
Мало боравиште, л	-	-
Мехка долина	-	-

-	Међеђа Јама, коса	Мѐђеђā jāma
-	Мерджан Главџа	Мѐрџān глāвиџа
-	-	Мѝлијеваче
-	Мечка, главџа	-
-	-	Мўкиња
-	-	Мушāји/Мўшāј
Наковањ, л	Наковањ, б	Нāковањ, б
Наплав, п, о	-	-
Неђина њива, о	-	Неђина дōлина
Нове њиве	-	-
Њиве, л, п	-	-
Обалина, ш, о	-	Обалина, ш
Ограда, п	-	Обраде
Оградица, л, п	-	Обрадице
Оградице, л	-	-
Округла долина, о	-	-
Округлаш, о	-	-
Окрајак у тору, ш	-	-
Окрајак, л	-	-
Окрасина, о//Окрасина, л	-	-
Окречина, л	-	-
Орана долина, о	-	-
Оручева долина, п	-	Оручева долина
-	-	Орлова плōча
Орашине, п	-	-
-	-	Одош-пāњ, главџа
-	-	Оштри кўк, њ
-	Ошље До, Кричањи	-
-	Оштри Рат, врх	-
-	Оштри Врх	-
-	Падалиште	-
Поратак, п, л	Паратак, снијеж	Парāтак, снијежн.
Патковина, о, л	Патковићи, махала	Пāтковићи

Перинац, с, л	-	Пèренац, нь
Периновац, л	-	-
Плетена долина, п	-	-
-	Плаховина, потес у Г. Гњојницама	Плãховина, нь
Плана, п	-	
Плитки дол, о	-	Плїткї дб, нь
Плитава, о, п	-	Плїтача, нь
Пјешчана њива, о	-	-
Пјештана њива, о	-	-
Подворница, л, о	-	Пддвõрнице
-	-	Питõмине, нь
Пирушковина, о	-	-
Под гредом, щ, п	-	Под грèдама, нь
Под, л, п	-	Пõда, л
Поље, о, л	-	Пõље, нь
-	Пољице, у Г. Гњој.	-
Појатиште, о	-	-
Подградина, п	-	-
-	Пијукача, гомила	Пијукача
-	Плочице, до	-
-	Повита, снијежн.	Пдвїта
-	-	Причãковина, н
Примац, л	-	-
-	Прибојна, Кричање	Прїбõјна
Причаковина	-	-
Прогон, пут	-	Прõгон
Приторак, с	-	-
Пржујавица, о	-	-
Прохин дол, о	-	-
Пржњавица, п	-	-
Рајкуша, о, п	-	Рãсоха, о
Расока, л	-	Рãстока
-	Равно Брдо, брдо	Рãвнõ брдо
-	Раздоље, узвишење	Рãздоље
-	-	Рèпїште, п

Риђануша, п	-	Риђануша
Репиште, п	-	-
-	Радулова Главича	-
-	-	Рòсуље, њ
-	Ривеница, ч	Ривèница, ч
Рудин дол, л	-	Руденї дò
Руњевац, о	-	-
-	Руњави Градац, узвишица	Руњавї градац
Садиха гај, п	-	-
Салиновац, л	-	-
Саље, о	-	Сáље, о
Самоград, л	-	Самòград
Саништа, л	-	-
Сљепановац, л	-	-
Сјенокос, о	-	-
Средња ограда	-	-
-	Сијерно Брдо	Сїјерно брдо
-	Ситник, махала, узв.	Сїтнїк, махала, узв.
-	-	Сèдла
-	Скендеровац, зараван	Скендèровац
-	Смајкића Бара	Смáјкића бàра
-	Смајкића Махала	Смáјкића мàхала
Станина, л	-	-
Студеница, л	-	Студèнина, њ
-	Студенац, б	Студéнац, б
-	Ступчева Бара	Ступчева бàра
-	Спилни До	Спїлнї дò
Свињарина	Свињарина	Свїнãрина
-	Свињарска Локва	Свїнãрине
-	Свињарски Поток	Свїнãрскї пòток
-	Свињарски Бунари	Свїнãрскї бунãри
-	-	Светòгора, б
Шадића гај, п	-	-
Шенична долина, п, о	-	-
Шиндерина долина, о	-	Шїндерина дòлина

Шипина, о	-	
-	Шиповац, узвишење	Шйповац
-	Шиповац, махала	Шйповац
-	-	Шлйповац
-	Штирни До, у Вележи	Штйрнй дб
-	-	Шушњатица, њ
-	-	Таловине
-	Телећа Ластва, врх у В.	Телећа ластва
Тежаница, п	Тежаница, до	Тежаница, до
-	Тисовац, узвишење	Тйсовац
Тор, непл, п	-	Тбр
Тор жуковача	-	-
Тор у Стјепановцу, п	-	-
Тор камењак, п	-	-
Торина, п, о	-	Торине
Торине, п	-	Торине
Торић, л	-	Торйћ
Трнова долина, п, о	-	Трновā долина
Трап, о	-	Трāп
Трембла, л	-	-
Тржаловац, л	-	-
-	Тујан, снијежница	Тујан
-	Тучин Кук, ш	Тучин кук
-	-	Тутњавица
-	-	Тутријевица, коса
Удоље, о	Удоље	Удоље
-	Ведре Њиве, ш	Ведра њйва
Вележ, п	Вележ	Велѣж, Вѣлежи
-	Велика Гомила, б	-
-	-	Вѣликā шума
-	Велики Паратак, снијежница	Вѣлики паратак
Велико боравиште, л	-	-
-	Виглед, узвишење	Вйглѣд
-	Вилин До	Вйлин дб
-	Виловци, зараван	-
Влака, п	Влачуге/Лачуге	-
-	Водица, б	Водица

-	Вољевчина Бара	Вдљевичина бара
Водена долина, о	-	Воденѐ долине
Водени дуб, о	-	Воденї дб
Врто, п	-	-
-	Врбовица, бунар	Врбовац, б
Вртлина, о	-	Вртлина
Врт продолац, с	-	-
-	-	Вртбњац
Врт лијенштина, п, о	-	-
Вукићевача, о, п	-	Вукићевача
-	Вучија главица, узвиш.	Вучијѐ главица
-	Засједа/Зајезда, узв.	Заббјна, б
-	Завележ	Завелѐж
-	Зборне/Сборне	Зббрнѐ главица
	Главице, зараван	
Зовуша, л	-	Златарица, ш, п
Звјездачни дол, п	-	Зовуша
Звјездични дол, о	-	-
Жалина	-	-
-	-	Ждрáлов дб
Жлабина, п	-	-
Жуковача, п	Жуковица, коса	Жу̀кавица, њ
Жутоловац, п	-	Жу̀туловац/Жу̀тиновац

<i>Катастар</i>	<i>Бањдо Канает</i>	<i>Садашње стање</i>
Башча	-	Башча
Букова долина	Буков До, на Вележи	Буковā дōла
Бусоха, о	-	-
-	Бјелушава Долина	Бјелушава, д
-	Бозетовица, снијежница	Бџетовица, јама
-	-	Брканови дōлови
Црни гост, п	-	-
Диљка, о	-	-
Дивљакиња, л	-	-
Дол, л, о	-	Дб
Дола, л	-	-
Долина, л	-	-
Долине под стражницом, п	-	-
Долина више границе, о	-	-
Долиница	-	-
Дроњак, о	Дроњевац, поток	-
Дубоки дол, о	-	Дубоки дōлови
Доње ограде	-	-
Дуга њива	-	-
Дурмишевац, л, п	Дурмишевац, у Вележи	Дурмишевац
Дубрава, л	Дубраве, потес у Свињарини	-
Дубине, о, п	Дубина, граница између Свињарине и Бањдола	Дубине
-	Добри До, између Свињарине и Бањдола	Дџбри дōлови
Дио Вележи	-	Дјо Вележи
Грабови дол, о	Граб, потес	Грабовик, башта
Грабовина, п	Грабовине, ш	Грабовине, ш
Грабови долови, о	-	-
Горња ограда, о, п, ш	Горњобањдолска површ	-
Горње долине, п	-	-
Горње траве	-	Горње траве
Горњи лађевац	в. Лађевац, потес	в. Лађевац

-	Горњи Бањдо	Горњи Бањдо
Гувнина, п	Гувнина, у Вележи	Гувнина
Гранична долина, ш	-	Граница
Хавтова рупа, о	-	-
-	-	Ху̀снића долови
Јасен, њ	Јасен, махала у Вележи	Јасѐн, махала
Јаметина, п	Јама на пропланку, у Вележи	Јамѐтина
Јелача, о	-	Јѐлача, њ
Јелеча, о	-	Јѐлача
Камењак врањача, п	Камените Главице, Вележ	-
Камењак, непл.	-	Камѐњак
Код Попина дола, л	-	-
Коса	Косе, коса, Свињарина	Кђса
-	Кланац	Клѐнац
-	Каочина, врх у Вележи	Кѐочина
Крч, о	-	Крч
Крчевина, о	Крчевине, крч, у Височици	-
Криводол, о, п	Криви До, у Кокорини	Кривђдо, о
Крстати долац, л	Крстине, Свињарина	-
Кућишта, п	-	Кућѐшта
Купушњак, о	-	-
-	-	Ку̀пиновац, њ
Крушка, о	-	-
Лађевац, л	Лађевац, потес	Лађевац, о
Лаз, о	-	Ла̀зина, њ
Лазина, л	-	Ла̀зина
Лијетавац, п	Лијетавац, бунар	Лијѐтавац, њ, бунар
Љетавац (!), о	-	в. Лијѐтавац
Љескова долина	Лијесковац, бунар у Г. Гњојницама	Љѐсковѐ дола
Литин греб, п	-	-
-	Лисац, бунар	Ли́сац, бунар
-	-	Лу̀жа, л

Мала ограда, п	-	-
Мали купиновац, л	-	-
Малик купециовац (!), о	-	-
Марина долина, п	-	-
Мишија долина, о	-	-
-	-	Мèхкă дóла
-	Мечка, тромеђа између Свињарине, Бањдола и Благаја	Мèчка
-	Међеђа Јама, граница Свињарине и Бањдола	Мèђеђа jàма
Нуго, ш, п	-	Нугли, п
Нуго дол, п	-	Нүгö, п
Нугодол, о	-	-
Нуго долина, п	-	-
Нуго доњи, п	-	-
Нуго горњи, о	-	-
Њива, о	-	Њйве
Њиве, п, о	-	Њйве
Њиветине, о	-	Њивèтине
Њивице, л	-	Њйвица, л
Ободница, л, п	-	-
Ограда окрајак	Ограде, потес	Öграде испод Вележи
Оградица, п	-	Öграде испод Лйса
Оградина, п	-	-
Окрајак, л	-	Öкрајак, њ
Омеђина, непл.	-	-
Озидани дол, л	-	-
Палатин мејдан, о	-	-
Пастушина, о, п	-	Постушина, њ
Постушина, о	-	Постушина, њ

Паметњача, о	-	-
Пајин дол, п	-	Пајини дџлови
Подградина, п	-	-
Подградином, п	-	-
Под, п	Под, потес	Пџд
Пожарска главица	-	-
Пландиште, о	-	Пландиште, њ
Плитача, о	-	Плитача, њ
Подворница, о	-	Пџдворница, њ
Поткућница, о	-	-
Приштењак, о	-	Пришћенак, њ
Приторак, непл, о	-	-
Присјенак, о	-	-
Преко долине, о, п	Пријеке Њиве, потес у Бјелашници	Пријјеке дџлине
Продол, п	-	-
Прогон, п	-	-
-	-	Прџпланак, ш
Проваљени дол, л	-	-
Расоха, о	-	-
Репиште, п	Репишта, у Бјелашници	-
Рупа, о	-	-
Рушевина, непл.	-	-
-	Ривеница, чатрња у Вележи	Ривџница, бунар
Сјенокос, л	-	-
Сјенокос мала ограда	-	-
Сјена, п	-	-
Сјењак, л	-	-
Сјена долина, о	-	-
Сјеверна долина, о	-	-
Софина локва, о	-	Сџфина лџква
Сафина локва	-	Сафина лџква

Сплавак, л	-	Сплáвак, њ
Станина, л	-	Стàнина, њ
-	Шарића Кук брдо	Шàрића кùк, брдо
Шенишни дол, л, п	-	Шèнишни дò
Ширина, о	-	-
-	-	Шкйјанскà дòла, о
Штала, непл.	-	Шкòљ, п
Штирни дол, л	Штирни (Мокри) До у Вележи	Штйрнй дòлови, ш
-	-	Шушњара, п
-	Табаково Гувно	Тàбаково гúвно
Тор	-	Тòрине
-	Тисовац, узвишење	Тйсовац, ш
Трап, о	-	-
Траве испод	-	-
Вележи, ш, о	-	-
Тресови дол(!), о	-	-
Тренсла, о	-	-
Тренслови дол, л	-	Трèсловац
Трнова долина	Трновити Долови, потес уз цесту Мостар - Невесиње	-
Трновача, п	-	-
-	-	Удòвичића чàтрња
Униште, о	-	Ўниште, дола
-	Вележ, планина, ш	Вèлèж, планина ш
Више куће под градом, п	-	-
Више прогона, п	-	-
Валовица, о	-	Вàловица, њ
Врањача, о	-	Врàњача, њ
-	Водице, гомила	Вòдице, бунар, Мале воде
Врт на влаки, п	-	-
Врт	-	-

Вртењак	-	-
Врто преко долине	-	-
-	Велика главица, узвишење	-
Заметина, п	-	-
Заограда, п	-	-
Заграда, п	-	-
Зечева долина, о	-	Зечија дбла, њ
-	Зломушичин Гоник	Зломушичин гоник

<i>Катастар</i>	<i>Кружањ Канаџ</i>	<i>Садашње стање</i>
Бисаге, о, п	-	Бѝсаге, њ
Бјелошевац, о	-	Бјелушавац, п
-	-	Бјелушавци, њ
-	-	Бѝјѣлā влāка, о
Бркашића долина, о	-	Бѣхин кўпиновац, п (припада Кокорини)
Бријег, ш, п	-	Брѝјѣк, ш, п
Бунар у намету	-	Бўнар у с'енѡкосу
Бумбићевина, п	-	Бўмбина чāтрња
Булића торина, о, л	Буков До, било у В.	Бўков дѡ
Бумбића ограда	-	-
Циганска долина, о	-	Цѝганскā дѡлина
Цревуља, о	-	-
Црнковац, о	-	Црнковац, њ
Ђукова долина, о	-	-
Ђуповина, п	-	-
Ђаћино кућиште, о	-	-
Ђорина долина, л, о	-	-
Челина, п	Челинка, потес, Хопине	-
Дедићевина, Вележ, ш, п	-	Дѣдићевина, п
Дивљакиња, о	-	Дивлāкиња, о
-	-	Дивлāкињац, п
Дјела, п	Дијел, до, на граници Свињарине и Бањдола	-
Дол, п, о, л	-	Дѡ, њ
Дола, п	-	Дѡла, њ
Долина п	-	-
Долина код каменице	-	Дѡлина код кāменицѣ

Долина у намету	-	Дђлина у нáмету
Долина под градином	-	Дђлина под гра̀динђм
Долина на малој влаки	-	Дђлина на мáлђј вла́ки
Долина на Кичину	-	Дђлина на кичíну
Долина под просином, п	-	Дђлина под прђсинђм
Доњи лисичак, л	-	Дђњђ лисђчáк, Вележ
Доња ограда, п	-	Дђњá ђграда, п
Доње поље, п	-	Дђњѐ пђље
Доња локвица, л	-	Дђњá лђквица
Доња лопатица, л	-	Дђњá лђпатица
Доња бркосица, о	-	-
Долица, п	-	Дђлица, п
Доња сјена долина	-	Дђњá сѐнá дђлина
Доње репиште, о	-	Дђње рѐпђште, п
Дренова долина, л	-	Дрѐновá дђлина
Дубока долина, л	-	Дђбокá дђлина
Дубоки дол, о	-	Дђбокђ дђ, њ
Долина више пећи	-	Дђлина више пѐћи
Двориште, непл.	-	Дђврђште, авлија
-	-	Дђњѐ тђрине
Долица, п	-	Дђлица, о
Фруља, л	-	Фрђља, п, ш, извор
Гај, п, ш, л	Гаји, у Свињ. и Доб.	Гáј, ш
Головрањски чаор(!)	-	Голђврањскá лђвода
-	-	Голђврањка, л
Гариште, п, л	-	Гáрђште, п
Горња ограда, о, п	-	Гђрњá ђграда
Горња сјена долина	-	-
Горње поље, л	-	Гђрњѐ пђље
Горње кућиште	-	-
Горња локвица	-	-
Горње траве, п	-	Гђрњѐ трáве
Горњи намет	-	Гђрњђ нáмет
Глушац под, п	-	Глушевац, п

Гостовац, п	Гостовац, извор	Гѡстовац, врело
Говеђак, о	-	Гѡвеђак
Горња трнова долина	-	Гѡрњѣ тѡрине
Грабови дол, п	-	Грабѡвѣ дѡ
Грабова дола	-	Грабѡвѡ дѡла
Грабовина, п	-	Грабѡвина, ш
-	-	Грабѡвѡ дѡлина
Грдојевац, о	-	Грдѡјевац, њ
Греда, п	-	Греда
Гробље, непл.	-	Харем
Гувнина, о	-	Гувнина, п, њ
Горњи дубоки дол, л	-	Гѡрњѣ дѡбокѣ дѡ
Грмњача, п, о	-	Грмљѣча, п, ш, њ
Хацина ограда, п, л	-	Хѡцин дѡ, њ
Хацин прстењак, о	-	-
Хадровића долина, о	-	-
Хањета, о	-	Хѡњета, њ
Хасанова долина, о	-	Хасанѡва дѡлина
-	-	Хѡцинѡ чѡтрња
Хафтова долина, о	-	Хѡптова дѡлина
-	-	Хѡцин бѡнар
Хрљића торина, о	-	-
-	-	Хржѣште, њ
-	-	Хѡсића чѡтрња
-	-	Хѡсића њѣве
-	-	Хѡсића ѡграда
-	-	Ибрукића (Хусића) пѡље
-	-	Ибрукића њѣве
-	-	Јштетнѡ, њ
Јабуковац, л	-	Јѡбуковац, њ
Јахина долина, о	-	Јѡхина дѡлина
Јањик, непл	-	-
Јарчиште, п, л	Јарчиште, махала, Кок.	Јѡрчѣште, њ
Јасенова долина, о	-	Јасѡнова дѡлина
-	-	Јасѡновина, ш

-	-	Јасенови пòт
-	-	Јàсле
Катуниште, о	-	Катунйште, нь
Кајанова локва, л	-	Кàјанова лòква, нь
Кадрињача, л	Кудрињак, потес	Кудрињача, ш, нь
Кудрињача, о	-	-
Кајанова ограда, п	-	-
-	-	Кавàрскà òграда, п
Карића криводол, о	-	Кàрића кривòдò, п
-	-	Кавàрскà òграда, нь
Кичин, п, ш, о	Кичин, врх у Подвележју	Кйчйн, п, ш
Копина, о	-	Купринй дò, п, ш
Купиновац, о	-	Купиновац
Крч, о	-	Крч, нь
Криводол, п	Криви До, у Кокор.	Крйвй до, нь
-	-	Кривòдò, нь
Коприви дол, л	-	Кòпринй дòлови
Крстача, о	Крстаче, потес у Бјелашници	Крстаче, нь
Купиња, о	-	в. Купиновац
Купушњак,	-	Купушњаци, нь
Кусињача, п	-	Кусйњача, п
Крушкова долина, о	-	Крушкова дòлина
Кртолиште, о, л	-	Кртòлиште
-	-	Кунйште
-	-	Кућетине
Код Велагићевине, л	-	в. Велагића њиве
-	-	Лàз ^с , л
Ледињак, о, п	-	-
Локва, л	-	Лòква, нь
-	Локвица, у Височици	Лòквица, нь
Лопушина, о	-	-
Лулића Мишин торина, о	-	Лулића Мйшин тòрина
Лужа, о, л	-	-

Лужњак, о	-	Лужњак, њ
-	-	Лужњак, Дедића
Љескова долина, о	-	Љесковā дōлина
Љесковац	Лијесковац (Љесковац) бунар, у Г. Гњојницама	Љесковац, њ
Љојчина, п	-	-
Љупчина, п, ш	-	Љупчина, п
Мала дола, о	-	Малā 'дōлина, њ
Мала Велагића њива, о, л	-	в. Велагића њиве
Мала ограда, п	-	-
Мала златарица, о	-	Малā златарица
Мала рупа, о	-	-
Мали самоград, п, л	-	Мали самoград, п
-	-	Максумића шūма
Медвјеђа долина, о	-	Медвјеђā дōлина
Међеђа љеска, п, о	-	-
-	-	Мемића чāтрња
-	-	Мемића торине
-	-	Мемића oграда
-	-	Мемића гāј
Милићевића златарица, о, л	-	Милићевића златарица
Милићевина	-	Милићевина
Мишин тор, п	-	Мишин тoр
Модра влака	-	Мoдрā влāка, п
-	-	Мйличино гўвно
-	-	Мoкрй дo, њ
-	-	Мујина златарица
Мустафин под, п	-	-
Мукићевац, п	-	-
-	-	Мумића oграда
Намет	Намет, потес	Нāмет, п
На парама, п	-	Нā парама
На прогону	-	-
Ниже златарице, п	-	-
-	Наметова ограда	

-	-	Нѡвѧ Бѣхина ѡграда
Њива више гробова, л, о	-	-
Њивица, о	-	-
Њивица код хоцина бунара	-	Њѡйвица код хоцина бѡнѧра
Ограда кудрињача	-	Ѓграда кудрѡйњача
Окрајак, л	-	Ѓкрајак, п
Округла долина	-	Ѓкрѡглѧ дѡлина
-	Окуч, потес	-
-	-	Ѓрјача гомила
Око лопатице, п	-	Око лѡпатицѣ, п
Око криводола, п	-	Око кривѡдола, п
Овчиште, п, л	-	Ѓвчѡште, њ, п
Осоје, п	Осоје, потес у Хопинама	Ѓсоје, п
Озидана долина, п	-	Ѓзидѧнѧ дѡлина, њ
Паратак, п	Паратак, снијежница, узвишење	Парѧтак, њ, л
Параћевина, п	-	-
Пемперова долина, о	-	-
-	-	Пѣћ, њ
Пјештаница, о	-	Пјѣштаница, њ
Пјештаница и крч, л	-	-
Пиштетина, п	-	Пиштѣтина, п
-	-	Пѡштѣт, б
Пиштетина долина	-	-
Пода, п	-	Пѡда, ш, њ
Под, л	Под, потес у Г.Бањдолу	Пѡд ^т , њ
-	-	Пѡда Хѡсића
Подгоник, о	-	Пѡдгонѡк, п
Подвележ, п	Подвележје, област испод Вележи	Пѡдвелѣж, шири појам
Пландиште, о	-	Плѧндѡште, њ
Плочни чаир	-	Плѡчица дѡ

Плочница, л	Плочице, у	Плѡшница, л
	Јеловчеву долу	
Плитка долина	-	Плѣткѧ дѡлина
Плитики дол, о	-	Плѣткѣ дѡ
Продол, п	-	Прѡдѡли
Пландишта, о	-	Плѧндѣште, њ
Поткућница	-	Плѡчница/Плѡшница, л
Под градином, п	-	-
Присјенак, о	-	Прѣсѣнак, п, њ
Под гувнином, о	-	-
Поље, п	Поље, потес у Кружњу	Пѡље, п
Прашина њива, о	-	Прѧшнѧ њѣва
-	-	Прѧшни дѡ
Просина, о, п	Прасина, у долини	Прѡсина
	Ј. Потока	
Пријека долина, о	-	-
Пријека долина, о	-	-
Прочепина, п	-	-
Провалија, п	-	-
Пударика, л	-	Пудѧрика, њ
Пузичевина (!), л	-	Пѡзиѧ ѡграде
-	-	Пѡзиѧевина
-	-	Полѡдалица, њ
-	-	Прѣбѡј, њ
-	-	Прѧхуља
-	-	Прѧхови, њ
-	-	Припѣшала
-	-	Прѣушина, њ
Прочепина	-	-
Прцуша, п	-	-
-	-	-
Ривеница, п	Ривеница, ч.	Пѡсрѧнѧ њѣва
Репињак, п	-	Ривѣница, б
		Рѣпѣште, њ
		Рѣѧ дѡлина
		Рѣѧин дѡлина

Ријоч, п	Риоч, гомила у Кокорини	Рйјоч, п
Ровање, п	-	-
Рупа, л, о	-	-
-	Росуља, локва	Рѡсуља, локва
-	-	Рѹпа
-	-	Самѡзид
-	-	Сáјина рѹпа
Сењак, п	-	С'ењáк, п, ш
Сјенокос, п, л	-	Сјенѡкоси, њ
Селине, п	-	Сèлина, ш
Семетовац, о	-	Сèметовац, њ
Селимановац, ш	-	Суљиманѡвци, њ
Скендеровац, п	-	-
-	-	Слйве
Српача, л	-	Српача, село, Хусићи
Солила, л	-	Сѡлила, ш
-	Срезевац, б	Срèзевац, б, ш
Стара златарица	-	Стáрa златàрица
Стара њива, о	-	-
Стјепанова долина	-	-
Стране више куће, п	-	Стрáne Максумйћа
Шарићевина, п	-	Шàрићевина, п
-	-	Шћèпáн кѹк
Шехов дол, л	-	Шèхов дѡ, п, ш
Шепурика, п	-	Шепѹрика, њ
Шиповац, л	Шиповац, узвишење у Г.Г.	-
Шкољ, п	-	Шкѡљ
-	Шћепан Гомила	Шћèпáн гѡмила
Шушњара, п	-	-
-	-	Шàрића кѹк
Тор у трњаку, непл.	-	-
Торина, л	-	Тѡрине, њ, л

Табаково гувно	-	Табакова гувнина
Топла долина	-	Тѡплā дѡлина
-	-	Тѡјагино пѡље
Трепетљиште, п	-	Трепѣтљиште, ш
Тренсла, п, ш	-	Трѣнсла, п
-	-	Трѣнсловац, њ
Трњак, л, о	Трњак, махала у Д. Кружњу	Трњак, ш, њ
Тујан, п	Тујан, снијежница у Вележи	Тујан, њ, п
-	-	Тујастй брйјѣг ^к
-	-	Тујанскā јāма
-	-	Трновā долина, њ
У рупи, непл	-	-
У поду, непл	-	-
У златарици, п	-	-
У криводолу	-	-
У трњаку, л	-	-
Униште, о, п	-	Унйште, њ, ш
-	Уријача, гомила	в. Орјача
Вележ, с	Вележ, планина	Вѣлѣж, планина
Велика шљива, о	-	-
Велика њива, п	-	Вѣликā њйва, п
Велики самоград	-	-
Вејзовина, о, п	-	-
-	-	Вѣлагића њйве
Више грдојевца, п	-	Вйше грѡјѣвца, крш
Виенац, п	-	-
Вољевичевина, ш, п	-	Вѡљевичевина, ш, њ
Влака, п	-	Влāка, крш
Врт код сјене долине, п	-	Врѣтѡ, њ
Врто, о	-	Врѣтѡ, њ
Врт под кућом	-	-
Врт у поду, о	-	-
Врт Пинтолови продол	-	-
Велико крзиште	-	-

Више гувнине, п, о	-	-
Закланова, непл.	-	З`акл`анов б`ун`ар
-	Заранова (Володерска)	-
-	гомила	З`аб`о`јна, бунар
-	-	

<i>Катастар</i>	<i>Кокорина Канает</i>	<i>Садашње стање</i>
Афтова долина, п	-	-
Афтовац, л	-	-
Аишина долина, о	-	-
Алаговина, л	-	-
Алајбеговина, п, ш	-	-
Алин под, о, л	-	Алин пђд, п
Алин тор, ш, п	-	-
Алићевина, п	-	-
Башћа (!), п	-	Башта
Балајуша, л	-	-
Балтићевина, п	-	-
Балтићеви долови, л	-	-
Бакрачи до, о	-	Бакрачи, о
Бацакова долина, о, п	-	-
Башча, непл.	-	-
Батин дол, о	-	-
Батни дол, о	-	Батни дђ, о
Бехрамуша, о, л, ш	Бехрамуша, узвишење	Бехрамуша, о
Беговића дол	-	Беговића дђ
Бионица, о	-	-
Бијоница, л	-	Бијеница, њ
Биона њива	-	-
Бишћева њива, л	-	-
Бишћева рупа, л	-	-
Бишћево трње, л	-	-
Близнаце	-	-
Близнаца, п, л	-	-
-	Бишина, узвишење	Бишина, ш
Близна долина, о	-	-
Брстиновац, о	-	Брстиновац, о
Брстановац, о	-	Бршћевац, извор
Бријег испод куће	-	Бријег испђт куће
Брстан прибојна, о	-	-

Бријег, о	-	Брѝјег ^к	
Бристиновац, о	-	-	
Бунска влака, п	-	Бускѧ влѧка (од Бусак?)	
Буњска влака, п	-	Буњскѧ влѧка	
Бубањ, п	Бубањ, узвишење	Бубањ, п	
Букови до, о	-	Буковѝ дѧ	
Буњски дол, п	-	Буњски дѧ, п	
-	Бусак	Бусак, брдо	
Бојацина кућетина, о	-	-	
Бовањ, л	-	-	
Цер	-	Цѧр	
Церовац, о	-	Цѧровац, о	
Церовци, о	-	Цѧеровци, о	
Циганска долина, о	-	Цѝганскѧ дѧлина, о	
Црна продол, п, о	-	Црнѧ прѧдѧ, п	
Црне каменице, л, о	Црна Каменица	Црнѧ камѧнице, п	
-	Црне Главице	-	
Чаир код двогрле, л	-	Чѧѝр, л	
Чаир у Осоју, л	-	-	
Чаклина, л	-	-	
Чакљина, л	-	-	
Чардачина, о	Чардачина, гомила	-	
Чатрња код Барног дола	-	-	
Чатрња у Ситнику, непл.	-	Чѧтрња у ситнѝку	
Чатрња, непл.	-	Чѧтрња	
Челарица долина, о	-	-	
Челебића долина, п	-	Челѧбића дѧлина, п	
Ченгића ограда, л	-	Чѧнгића ѧграда, п	
Чобаново поље, п	-	Чѧбаново пѧље, п	
Чолакушина долина, о	-	Чолѧкушина дѧлина, о	
Човина долина, л	-	Чѧвина дѧлина, л	
Чуклина, л, о	-	Чуќлина, п	
Чуклине, л	-	Чуќлине, п	
Четениште (!), о	-	Ћѧтениште, л	

Ђехина долина, о	-	Ђéхина дòлина, о
Ђемаловина, ш	-	Ђемáловина, ш
Ђукуша, о	-	Ђукуша дòлина, о
Делахметовца, о	-	-
Делахметовача, о	-	-
Дедина долина, о	-	Дéдина дòлина, о
Дол, о	-	Дò
Дола, п, о	-	Дòла, п
Дол у Церовцу, о	-	Дò у цèрòвцу, о
Дол у гредама	-	Дò у грèдама
Дол за Бораном, л	-	-
Дол под кланцем, л	-	Дò пот клáнцем, п
Дол под куком, о	-	Дò пот кúком, о
Дол у греди, о	-	Дò у грèди, п
Дол у градини	-	Дò у градини
Дол под Зубићушом	-	Дò под зубићушом
Дол на Зујевишту	-	Дò на зúјевишту
Долић више Чолића главице	-	-
Долина, о	-	Дòлина, о
Долина Лазина, л	-	Дòлина лáзина, л
Долина код пећине	-	Дòлина кот пèћинè
Долина голубов кук, л	-	Дòлина гòлúбов кúк, п
Долина дубока, л	-	Дòлина дúбока, п
Долина под гомилом, л	-	Дòлина под гòмилòм, л
Долина крај Шиповца, о	-	Дòлина крај шйпòвца, п
Долина код Иванове локве, л	-	Дòлина код Ивановè лòквè, л
Долина у осоју, п	-	Дòлина у òсоју, п
Долина код дувара, л	-	Дòлина кòд дувàра, л
Долина под кланцем, п	-	Дòлина пот клáнцем, п
Долина код пода, о	-	Дòлина кот пòда, п
Долина под пећином, л	-	Дòлина пот пèћинòм, л
Долина у главици, о	-	Дòлина у глáвици, о
Долине под потковином, о	-	Дòлине пот пòтковинòм, о

Добри дол, о	Добри До, вртача	Дѡбрий дѡ, о
Дренова долина у	-	Дрѣновѡ дѡлина у
Влакама, л		Влѡкама, л
-	Драчев Проѡ	-
Доња шушњара, п	-	Дѡњѡ шушњара, п
Дрмѡновац, п, ш, о	-	Дрѣмѡновац, п, ш, о
Домаћевина, ш	-	Дѡмаћевина, ш
Домаћевина и плочница, п	-	- -
Дурисовина, п, о, л	-	Дурисовина, п
Дубовица, п	-	Дубѡвица, п
Дубока долина, о	-	Дубѡкѡ дѡлина, о
Дуга долина, о	-	-
Дубоки до, о, п, ш	-	Дубѡки дѡ, п, ш
Духаниште, о	-	Духѡниште, о
дубока крстача, о	-	Дубѡкѡ крстача, о
Двоњак, л	-	Двѡњак, л
Двоњци, л	-	Двѡњци, л
Цаферовина, п	-	Цѡферовина, п
Цафина долина, о	-	Цѡфина дѡлина, о
Цебина долина, о	-	Цѣбина дѡлина, о
Галин до, о	-	Гѡлин дѡ, о
Галин дол, о	-	Гѡрийште, п
Гаврануша, о	-	Гаврѡнуша, о
Гломачева кућетина, о	-	-
Гладишевац, л, п	-	Гладѡшевац, п
Гладишевац у Росуљи, п	-	- -
Гедануша долина, с	-	Гедѡнуша дѡлина, л
Говењак, о, л, п	-	Гѡвењѡк, л
Голошева долина, о	-	Гѡлѡшева дѡлина, о
Голубинка, л	-	Гѡлубѡнка, л
Горњи криводол, о	-	Гѡрњи кривѡдѡ, о
Горња стрмоглавица, п	-	Гѡрњѡ стрмѡглавица, п
Голубињка, о	-	Гѡлубѡинка, о
Горњи златни дол, п	-	Гѡрњи златни дѡ, п

Горњи зоринци, о, л	-	Гбрњи зѳринци, л
Грахова долина, о	-	Грѳхова дѳлина, о
Грахови дол, л, о	-	Грѳхов дѳ, л
Градина, с	-	Грѳдина, п
Грабље, ш, о	-	Грѳбље, ш
Граб, о	-	Грѳб, о
Градина, ш	Градина	Грѳдина, ш
Грмлећа, п	-	Грмљећа, п
Грмећа, ш	-	Грмљећа, ш
Грабље у проваљеном долу, непл.	-	
Грабље у јаришту непл.	-	Грѳбље, ш
-	-	Глѳвица, п
-	-	Гѳлѳ брѳдо, о
Гувно, о	-	Гувно, о
Гусарица, ш	-	Гусѳрица, ш
Халиловац, л	-	Халиѳловац, л
Хафтова долина, о	-	Хафтовѳ дѳлина, о
Хабелин под, о	-	Хабелин пѳд, п
Харем, непл.	-	Хѳрем
Хасанов дол, о	-	Хѳсанов дѳ, о
Хатина долина, о, л	-	Хѳнина, ч
Хазнарица, л	-	Хазнѳрица, л
Хазли поље, ш	-	Хѳлипоље, л
Храстова долина, п	-	Хрѳстовѳ дѳлина, п
Хрсово гувно, о	-	Хрѳсово гувно, о
Хрбатыновац, п, о	-	Хрбѳтиновац, п
Ибрина долина, л	-	Ибрина дѳлина, л
Иван дол, о	-	Иван дѳ, о
-	-	Иванова чѳтрња
Ивина долина, л	-	Ивина дѳлина, л
Јабучова долина, л	-	Јѳбукова дѳлина, л
Јахин дол, о	-	Јѳхин дѳ, о
Јарчиште, п	Јарчиште, махала	Јѳрчѳште, махала

Јањилиште, о	-	Јањилиште, о
Јечмено гувно, л	-	Јечменџ гувно, л
Јечмени дол, о	-	Јечмени дџ, о
Јек, о, л	Јечица, потес	Јек, о, л
Јелачина долина, л	-	Јелачина дџлина, л
Јелова главица, п	Јелове Главице	Јелова главица, п
Јелова глава, п	-	Јелова глава, п
Јежева долина, л	-	Јежева дџлина, л
Јопажена долина, о	-	-
Калемов дол, о	-	Калемов дџ, о
Кардолина долина, о	-	Кардџлина дџлина, о
Качунова долина, л (!)	-	Качунова дџлина, л
Карамемића дол, п	-	Карамемића дџ, п
Керешев врт, о	-	Керешев врт, о
Керина долина, о	-	Керина дџлина, о
Клачина, л, п	-	Клачина, п
Кланчара домаћевина, п	-	Кланчара
Кленова долина, о	-	Кленова дџлина, о
Кланчара, о	-	-
Књабуша долина, о	-	Књабуша дџлина, о
Коса, п	-	Кџса, п
Косе, п	-	-
Коњушина, п	-	Коњушина, п
Коњушница, п	-	-
Код касарне, п	-	Кџт касарне, п
Козјак, п	-	Кџз'ак, п
Коњух, п	-	-
Корићуша, п, о	Корићуша, махала	Керйћуша, о
-	Корита, махала	Кџрита
Коњух долина, о	Концел, в. Оштри врх	Кџњуџ дџлина, о
Козји тор, л	-	Кџз'й тџр, п
Корита, о	-	Кџрита, о
Коњски тор, л	-	Кџњски тџр, л
Криводол, ш, п, о	-	Кривџдџ, л
Краљевац, п, о	-	Краљевац, п

Крај куће, о	-	Крај куће, о
Крстача, п	Крстаче	Крстаче, п
Крушчица, с, о	-	-
Криви дол, о	-	Кривѝ дѡ, узвишица
Крива њива	-	Кривѐ њѝве
Кривача, о, ш	Криваче, л, махала	Криваче, махала
Крајна долина, о	-	Крајња дѡлина, о
Кршића торина, п	-	-
Крај доброг дола, непл.	-	Крај дѡбрѡг дѡла
Криви долчић, о	-	-
Кречак, л, о	-	Крѐчак, о
Крешак, о	-	Крѐчак, о
Крај великог раздоља, ш	-	- -
Крај Карамемића дола, с	-	Крај Карамѐмића дѡла, л
Крива крстача, о, п	-	Кривѡ крстача, п
-	Крстача	Крстача, п
Купушњак, о	-	Купушњаѡ, о
Кучкина долина, п	-	Кучкина дѡлина, п
Кућетина, о	-	Кућетина, о
-	Кукричин До	Кукричин дѡ
Купусни врт, о, л	-	Купуснѝ врт, о
Кућина, л	-	Кућина, п
Крушка, о, п	-	Крушка, о
-	Кукричин До, в.	Кукричин дѡ, о
	Добри До	
Лаповача, п	-	Лѡповача, п
Ластва, о, п	-	Лѡства, о, п
Ледињак, о, л.непл.	-	Ледѝњак, п
Лехина долина, п	-	Лѐхина дѡлина, п
Лехина трава, ш	-	Лѐхина трава, п, ш
Лехуша, о	-	Лѐхуша, о
Лемешевац, л, ш	-	Лемѐшѐвци, л
Лихачак, о	-	Лихѡчак, о
-	-	Лѝкача, л, ш
Локва, непл.	-	Лѡква
Лопата, л	-	Лѡпата, п

Лопужа, о	-	Лòпужа, о	
Лозова долина, о	-	Лòзовā дòлина	
Лозова, ш	-	Лòзова, ш	
Лука, л, о	-	Лúка, л	
Лука у Вулину потоку, о	-	Лúка у Вúлину пòтоку, о	
Льскова купа, о	-	Льèсковā кúпа, о	
Льсковац, с, о, ш	-	Льèсковац, п	
Льсковац у Јарчишту, о	-	-	
Льшевина, п	-	Льèшевина, п	
Љуб(и)чина, ш	Љубичина, узвиш.	Љúпчине, ш	
Магарчева долина, о	-	-	
Магарчева дубока долина, о	-	-	
Магарчев дол, о	-	-	
Мајчевина, о	-	Мāјчевина, о	
Мала челебуша, о, п	-	Мāлā челèбуша, п	
Мала долина, п	-	Мāлā дòлина, п	
Мала дола, о	-	Мāлā дòла, о	
Мала криваја, л	-	Мāлā крìваја, л	
Мала крчевина, п	-	Мāлā крèвина, п	
Мала чардачина, о	-	Мāлā чардāчина, о	
Мала подљутница, о	-	Мāлā пòдљúтница, о	
Мала лука, о, п, непл.	-	Мāлā лúка, п	
Малкина долина, о	-	Мāлкина дòлина, о	
Марићевина, о	-	Мāрићевина, о	
Мали понор, о	-	Мāлй пòнор, о	
Маслешевина, о	-	Мāслешев пòд, п	
Мехремина долина, о	-	Мехрèмйна дòлина,	
Мемин дол, л	-	Мèмин дò, л	
Мемифушина струштина, о	-	Мемйфúшина, о	
Мекотица, о, л, п	-	Мекòтица, п	
Милишића до, о	-	Мйлишића дò, о	
Миришњак, п, о	-	Мйрйшњāк, п	
Мокри дол, о	-	Мòкрй дò, о	
-	Мукићевац	Мукићевац, п	

Намет, с, п	-	На́мет, њива
-	-	Њѡвā чāтрња
Нугло, л	-	Нўгло, л
-	-	Нўгѡ, л
Њивица, п	-	Њйвица, п
Огорела долина, л	-	Огѡрјелā дѡлина, п
Огорјела долина, о	-	Огѡрјелā дѡлина, о
Одрта долина, п	-	Ѡдртā дѡлина, п
Ограда, п, л	-	Ѡграда, п
Ограда у Маричевини, п	-	- -
Омеђина, п	-	Ѡмеђина, п
Орашица, п	-	Ѡрашица, п
Османова долина, о	-	Ѡсманова дѡлина, о
Осредак, п	Оштри врх (Концел)	Ѡштрй врх
Оплетена долина, о	-	Оплетенā дѡлина, о
Озидана долина, о	-	Ѡзидāнā дѡлина, о
-	Папратни Долови	-
Паратак, о	-	-
Пеђина, л	-	Пеђина, п
Перина долина, л	-	Пѣрина дѡлина, п
Пиштета, о, п	-	Пйштет, п
Пјешчаница, о	-	Пјешчаница, њива
Плоча, п	-	Плѡча, п
Плитара, о	-	-
Плитка долина, л	-	Плиткā дѡлина, п
Плитка магарчева долина, о	-	-
Плитки дол, о	-	-
Плитка долина, о	-	-
Плочни дол, о	-	Плѡчнй дѡ, о
Плочно гувно, о	-	Плѡчнѡ гўвно, о
-	-	Плетенй дѡ, п
Положак, о	-	-
Повртине, ш, п, с	-	Повйтине, л
Под, о	-	Пѡд, о
Под више криваче, о	-	Пѡд више крйваче, о
Под код голубњака, ш	-	Пѡд код гѡлубњака, ш

Погуба долина, о	-	-
Попријека њива, о	-	Пѡпријекā њйва, о
Понор, о	-	Пѡнори, л
Попријеки дол, о	-	Пѡпријекй дѡ, о
Под куком, о	-	Пот кѹком, о
Под Стјепан-крстом, о	-	Под Шћепāн-крѡм
Подови, л	-	Пѡда, л, о
Покошени под, о	-	Пѡкошени пѡд, о
Прескакавац, п	-	Прескāкавац, п
Предрти дол, ш	-	Прѣдртй дѡ, ш
Процјепине, о, л	-	-
-	-	Прй'енак, п
-	-	Прйшћенак
Пропланак, о	-	Прѡпланак, о
-	Просјеченица, шпиља	Прос'ечѣница
Пуцин дол, о	-	Пѹцин дѡ, о
-	-	Пударица, њ
Путичина страна, л	-	Пѹтичина стрāна, п
Радолин дол, о	-	-
-	-	Рāспуће
-	-	Рѣпйште, п
Рогина долина, о	-	-
-	Риоч, громила	Рйјоч, л
-	Росуље, потес	Рѡсуље, потес
Руда долина, л	-	-
Руда дола, л	-	-
Рујево гувно, п	-	Рѹјевѡ гѹвно, п
Руњева долина, о	-	Рѹњевā дѡлина, о
Рупа, о, л	-	Рѹпа, п
Рупица, п, л	-	-
Рушевина, непл.	-	Рѹшевина
Рушевине, непл.	-	-
Руже, л, о	-	-
Салчинуша долина, л, п	-	-

Самоград, п, о	-	Самòград, п
Селина, л	-	Сèлина, л
-	-	Салмàнићи, непл.
Селиште у градини, л	-	Сèлйште, п
Сјечевина, п	-	Сèчевина, п
-	-	Сйтнйк, њива
Смајина долина, о	-	Смáјина дòлина, о
Сламњача, л	-	Слàмњача, л
Сплавак, о	-	Сплáвак, о
Сплавна долина, п	-	Сплáвнè дòлине, п
Сплавак у Маслешевини, о	-	Сплáвак у Мàслешевини, с
Стјепан крст, о	-	Шћèпàн крст, п
-	-	Сушевина, о
Столови, о	-	-
Сулина долина, п	-	Сúлина дòлина, п
Шамија, о	-	-
-	Шабанов До	Шàбанов дò
-	Шабановића Долови	-
Шарина селина, л	-	Шáрина дòлина, л
Шаруша, п	-	Шàруша, п
Шаховина долина, о	-	Шàховина, п
Шарина долина, о	-	Шáрина дòлина, о
Шеховина, п	-	Шèховина, п
Шехин дол, о	-	Шéхин дò, о
Шенишни дол, о	-	Шèнишнй дò, о
Шенишна долина, о	-	Шèнишнà дòлина, о
Шемшића пећина, л	-	Шèмшићà пèћина, л
Шехин љесковац, л	-	Шéхин љèсковац, л
Шиповац, ш, о, л	-	Шйповац, п
Шијавица, о	-	-
Шиповица, ш, п	-	Шйповица, њ
Шљива, о	-	-
Шушњара, о, л, п	-	Шúшњара, п
Шушњар у грабовом кршу, о	-	Шúшњàр у грàбовòм кршу

Шушњар, п	-	Шушњар, п
Тахранина долина, о	-	-
Тасовина, п, о, л	-	Тасовина, п
Телећа долина, о	-	-
Топла долина, о	-	Топла долина, о
Тор код Халиловца, непл.	-	Тор код Халиловца, п
Трнови дол, о	-	Трнови до, о
Трнова долина, о	-	Трнове долине
Тврди дол, о	-	Тврди до, о
Трње, о	-	-
Тулина кућетина, л	-	-
Трзивак, о	-	-
Узглавак, п	-	-
Ваљугина долина, о	-	-
Велики дол, о	-	Велики до, о
Велика пољетница, о	-	Велика пољетница, о
Вележ, ш	Вележ	Велџ, ш, п
Вељуша, о	-	-
Велики миришњак, о	-	-
Велика ограда, л, п, о	-	Велика ограда, п
Вељи, дол, л	-	Вељи до, п
Видића долина, п	-	-
-	-	Вилџи, њива
Влак, ш, п	-	Влака, п
Влака, п, ш	-	-
Влаке, п	-	-
Вирага, о	-	Вирага, о
Врањевића њива, о, п	Врањевићи, село	Врањевићи, село
Вртлина, л	-	Вртлина, локва
Вртлић, о	-	Вртлић, о
-	Врањевичко Брдо	Врањевичко брдо
Врт, о	-	-
Вулин поток, непл.	Вулин Поток	Вулин поток
-	-	Вучји под, њива

Зграда, о, п	-	-
Зидина, непл.	Заранова /Володерска/ гомила	Зàранова/Волòдерскà/ гòмила
-	-	Зèчијà дòла
Зубићи, п	-	-
Зубића гај, п	-	-
-	Зубички Кланац	Зўбичкй клáнац
-	Зубички Поток	Зўбичкй пòток
Зујевиште, ш, л	-	Зујевйште
Зујевиште Љубичино, ш		-
Живица, п	-	-
-	Жугуловац, о	Жўтуловац/Жўтиновац

Подвелешка микропонимија, као и микропонимија било које области, нуди подоста података о историји тла чија су имена у њој садржана. Да би се све то боље видјело, на страницама које слиједије указаће се на значајније њене особине. Тако ће се указати на то колико се у нашем списку микропонима одсликава терен Подвележја, колико су ту заступљене фонетско-морфолошке особине подвелешког говора, колико се ту назире трагови минулих дана овога подручја, колико се у овој ономастичкој ризници одражава флора и фауна Подвележја, и сл. Све су то чиниоци који имају значаја за цјелокупну ономастику, а самим тим и за топономастику. Овдје ће се дати и краћи осврт на податке које нам нуди Катастар и њихов однос према савременом стању. И летимичан поглед на претходни попис указује да ту има подоста несклада. Тај несклад може бити посљедица временске разлике. За минулих стотину година на овоме тлу смијенило се неколико друштвено-политичких система. У том временском периоду смијењене су и неколике генерације. Природно, све је то оставило својих трагова и на наше микропониме. Чак и да није било оваквих смјена, нешто би се у фонетском и морфолошком склопу датих географских имена морало измијенити. Ако се има на уму да су у питању *микропоними*, тј. имена везана за мање земљишне површине, а да се те површине лако уклапају у неке друге, да лако мијењају своје власнике, при чему може доћи и до промјене њиховог имена, биће нам јасне неке разлике између Катастра и савременог стања.

На крају овога рада указаће се и на поријекло неких микропонима, колико то буде могуће.

ОДНОС ПОДАТАКА ИЗ КАТАСТРА И САВРЕМЕНОГ СТАЊА

Наши спискови подвелешких микротопонима указују на видан несклад између Катастра и савременог стања. Разлози за ову неподударност могу бити различити, основни су ови:

Катастарски попис је прављен крајем прошлога и почетком овога вијека. Није искључено да су многи називи које нам даје Катастар тада постојали и да су се до наших дана "загубили". За минуло стољеће много се промијенио и живот у Подвележју. Без сумње, многе катастарске јединице промијениле су своје власнике, ту је било и окрупњавања неких "парцела", више мањих се уклопило у једну већу и тако су нестали неки називи. Овакви поступци нама су познати и из наших скорашњих промјена, последице разних "арондација" ми остајемо без многих назива. Истина, Подвележје је далеко од таквих поступака, али ни ту нису искључене мање "арондације", макар било у питању имање једне породице. То је прво. Друго.

Када је аустроугарска власт пописивала земљишни посјед у овим крајевима, она је тежила ка максималној тачности. Од тога је зависио порез. Отуда у њеном попису називи и за путеве и за хареме и за неплодне кршчеве. Данас више није тако. Тачно се зна шта је чије, а оно што није обрадиво, није толико ни значајно. Дакле, несклад који постоји између Катастра и савременог стања може бити и разумљив. Уосталом, и у овој области ономастике стално су присутне неке измјене. Има назива који истрајавају, вјековима, али има и таквих који уступају мјесто новим. То потврђује и подвелешка микротопонимија. Отуда ту и данас *Крстача*, *Крстине*, *Светигора*, *Ћирића долина*, *Ратина гомила* и сл, иако ту дуже времена живе скоро искључиво Муслимани.

Поређење података које нуди Катастар са оним које сам ја прикупио на терену јасно указује колико је у опасности и овај наш ономастички

фонд. Наше вријеме нема милости. Оно руши све што не одговара схватањима млађих нараштаја. Стара антропонимија уступа мјесто новој, стара лексика се повлачи пред новом, све се мијења, али, знатно брже него што је то било у минулим вјековима. На нама је да сачувамо за историју понешто од онога што нам је остало у наслеђе од наших претходника.

Да бих показао какве су све могуће измјене, (наравно, уколико је писана ријеч била вјерна слика говорног стања) у овој врсти измена за једно стољеће, навешћу један број микропонима које биљежи и Катастар и које сам ја забиљежио:

	<i>Катастар</i>	<i>Савремено стање</i>
Г. Гњојнице.	Говећак	Говећачина
	Гребак	Гребље
	Кобилак	Кобиљаци
	Крч	Крчевина
	Лисковач	Љесковац
	Вртлине	Врто
Добрч:	Башћа	Башча
	Димњача	Димљаче
	Гладишница	Гладешница
	Грабова долина	Грабовина
	Криводол	Криводо
	Крушка	Крушкова продо
	Купењик	Купиник
	Љескова долина	Љесковац
	Ограда	Оградина
	Округљача	Округлача
	Прстењак	Прстенци
	Сјенина	Сјенина
	Старац дол	Старац до
	Света гора	Светигора
	Тренсулове долине	Треслове долине
	Вељи љут	Веља љут
	Вигљет	Виглед ^Т

Свињарина:

Црни гост
Добријевац
Добри дол
Долина
Доња ограда
Гај
Хржени дол
Ибрин дол
Јасенов окрајак
Каочевина
Крстача
Крива долина
Неђина њива
Ограда
Поратак
Патковина
Плитки дол
Подворница
Под
Рудин дол
Студеница
Свињарина

Црни гоз(д)
Добријевци
Добри до
Долови
Доње ограде
Гаја
Хржени до
Ибрине долине
Јасенови до
Каочина
Крстаче
Кривуша
Неђина долина
Ограде
Паратак
Патковићи
Плитици до
Подворнице
Пода
Рудени до
Студенчина
Свинарина

Бањдо:

Дубоки дол
Грабовина
Криводол
Љескова долина
Нуго
Пастушина
Пајин дол
Приштењак
Преко долине
Штирни дол
Тор
Тренслови дол
Зечева долина

Дубоки долови
Грабовине
Криводо
Љескова дола
Нугли
Постушина
Пајини долови
Пришћенак (!)
Пријеке долине
Штирни долови
Торине
Тресловац
Зечија дола

Кружањ:

Бјелошевац	Бјелушавац
Дубоки дол	Дубоки до
Головрањски чаор	Головрањска ливода
Глушац	Глушевац
Грабови дол	Грабов до
Грмњача	Грмљеча
Хацина ограда	Хацин до
Хафтова долина	Хаптова долина
Криводол	Криви до
Коприви дол	Коприни долови
Купињак	Купиновац
Купушњак	Купушњаци
Продол	Продоли
Присјенак	Прис'енак
Прашина њива	Прашна њива
Пузичевина (!)	Пузића њива
Ривеница	Ревеница
Репињак	Репиште
Селине	Селина
Селимановац	Сулимановци
Табакново гувно	Табакова гувнина

Кокорина:

Криводол	Криводо
Крстача	Крстаче
Кривача	Криваче
Лемешевац	Лемешевци
Лука	Луке
Повртине	Повитине
Под Стјепан-крстом	Под Шћепан-крстом
Сплавна долина	Сплавне долине
Стјепан крст	Шћепан-крс(т)

Наведени примјери нуде различите закључке. Ту има неподударности у вокализму, уп. *Лисковач-Љесковац* (у питању је, свакако, писарска грешка. Подвележје је било и раније, као што је и данас, ијекавско подручје. Истина, ту би могао бити у питању посјед неког Муслимана из Мостара

који је говорио икавски. Данас је ту ијекавски облик), *Гладишница - Гљадешница* (може бити у питању творбени морфем *-ишница:-ешница*), *Купењик-Купиник* (у основи је *купина*), *Пастушина-Постушина* (у основи може бити *пастух*, пошто је данас мало пастуха, то је омогућило и вокалску деформацију), *Ривеница-Ревеница*.

Катастар има, редовно, сонант *-л* на крају именице дол. То је, свакако, писарски манир. Ту је и у прошлом вијеку, као и данас, ова именица гласила *до*. Ово вриједи и за све друге примјере са сонантом *-л* на крају ријечи.

Однос *Рудин дол: Рудени до* може упућивати на везу микротопонима са антропонимом, *Рудо*, што биљежи Катастар, и губљење те везе у савременом облику, гдје се доводи у везу са *руд*, или *руда*.

Однос *Свињарина* и *Свинарина* указује на свјесну интервенцију, да би се облик топонима "одлијепио" од основице везане за *свињу*.

Однос који имамо у *Грмњача: Грмљеча* упућује на дисимилационе процесе; два назала су се нашла у непосредном сусједству и дошло је до дисимилације. Умјесто назалног платала појавио се платални сонант без назалне артикулационе компоненте.

У примјерима типа *Присјенак-Прис'енак* имамо однос литерарне форме и облика који живи у народном говору, са јотовањем струјног *с*.

Има подоста примјера гдје постоји разлика у броју, однос јединине и множине. Савремено стање више нуди множинских облика него што их налазимо у Катастру.

Има разлике и у роду топонима: *Вели љут: Веља љут*.

Бројна су неслагања и у творби, уп. Репињак: *Репиште, Патковина: Патковићи, Студеница: Студенчина, Зечева долина: Зечија долина* уп. и *Головрањски чаор* (ваљда чаир). *Головрањска ливода*.

Све ове разлике лако ће се схватити ако се има на уму да је прошао читав један вијек од времена пописивања ових "парцела" за Катастар и мојега биљежења. За једно стољеће много се ту измијенило, и власника ових "парцела" и њихових облика.

ФОНЕТСКО-МОРФОЛОШКЕ ОСОБИНЕ МИКРОТОПОНИМА

На почетку овога рада дата је општија слика подвелешког говора, каква је констатована прије тридесет година, и прије неколике године. Ту је указано и на неке уочене разлике. Општи је утисак да говор Подвележја поприма све више особине централнохерцеговачког говорног типа, мада су раније ту преовладале особине источнохерцеговачког типа. Познато је да нам и топоними, поготово микротопоними, могу пружити драгоцен података за утврђивање мјеста испитиваног подручја у неком већем говорном комплексу. А ево шта нам подвелешка микротопонија о томе нуди:

В о к а л и

Основних пет вокала, који карактеришу херцеговачке говоре као цјелину, налазимо и у подвелешким микротопонимима, и то са особинама које карактеришу наш вокалски стандард:

Бајам, Ђаба, Бадовац, Гаја, Јарац, Хасанова дола, Камењак, Каочина, Лисац, Мечка, Бунар, Циганска долина;

Гребен, Дебела коса, Брегови, Јаревичка долина, Јасеновача, Медена главица, Мерџан-главица, Међења јама, Њиве;

Коњухе, Котловина, Овчине, Околишта, Врто, Брдо, Доњи бунари, Торине, Софина локва, Тисовац, Валовица, Водица;

Дубине, Голубинка, Хаћкуша, Куја, Дупиник, Љуљница, Кути, Бунар у с'енокосу, Бумбина чатрња, Фруља;

Криводо, Липова главица, Оградина, Пољица, Ривине, Дедићевина, Дивљакиња, Дивљакинац, Бисаге.

Свакако, сонант -л у финалној позицији слога редовно је супституисан вокалом -о: *До, Каочина* (Калчина), *Врто*. Истина, у Катастру се налази, и не ријетко, и на дол. Али ће то бити писарски манир, а не особина коју су прије једнога вијека могли да пруже житељи Подвележја.

Р е ф л е к с и Ћ

Једна од уочљивијих разлика између источнохерцеговачког и централнохерцеговачког говорног типа огледа се и у рефлексима старог вокала Ћ. У источнохерцеговачком говорном типу имамо, по правилу, класичне рефлексе: *ије, је, е, и* (*дијете, дјеца; вријеме, времена; желио, волио*), наравно, и са јекавским јотовањима, карактеристичним, управо, за овај говорни тип: *с'едио, ђеца, ћерали*. У централнохерцеговачком ни рефлeksi Ћ, ни јекавска јотовања, нису тако досљедни. Ту имамо и: *диете, млико*, иако: *ђеца, ђевојачки, с'енокос* и сл. Ево шта нам наш материјал нуди за ту фонетску област:

Дубравица ждријело, Бијела влака, Пријека њива, Црвене стијене, Котлена стијена, Сијерно брдо, Пријеке долине, Бријек (!) Горјели кук, Руњави хљеб^п, Ђевојачки гроб^п, Међењак, С'енине, Кљеновача, Прис'енак, Бјелушавци, Пјештаница, Шћепан-гомила, Под Шћепан-крстом, Прос'еченица, Шћепан-крст;

тако и:

Брегови, Прекача, Репиште, Трешњевац, Дренова долина;

Као што видимо, микротопоними још увијек чувају двосложне рефлексе Ћ, иако говорна ријеч ту не иде увијек са нашом класичном нормом. Истина, прозодијска компонента није ту, ни раније, а ни данас, увијек сагласна са нашом класичном нормом. Други слог у двосложним рефлексима, без обзира на његову интонациону компоненту, често је дуг.

Ако се упореде подаци које нам пружа Катастар, са онима који су сада прикупљени на терену, опазиће се да постоји несклад. Наиме, у катастарским подацима има неких "огрешења" о ијекавске рефлексе јата. Тамо, наиме, налазимо и: *Рипиште, истина, уз Репиште, Лисковач уз Љесковац.*

Савремено стање нуди само ијекавски лик: *Репиште* (наравно, овдје се иза сонанта *р* у секв. *рЋ* са *Ћ* у кратком слогу не јавља јекавски рефлекс, него екавски, уп. *бријег: брегови, гријех: грехови, гријешити: грешка*). Икавски лик овога топонима забиљежен је, у Катастру, за подручје села Добрч. Пошто се у том селу, тј. у његовом Катастру, налази и *Рипиште*,

у питању може бити и писарска говорна особина, коју је он пренио на папир. Али постоји и још једно могуће објашњење: то је могло бити власништво некога из Мостара који је говорио икавски и тако називао овај наш микротопоним. Дакле, икавски лик нашега микротопонима може се двојако објашњавати, али је битно да ни раније, као ни данас, он није припадао подвелешкој говорној зони. Он је и раније ту чинио некакав изузетак. То вриједи и за други примјер - он није слика овога говора.

Из Кокорине, опет, имамо неједнаке рефлексе јата у секв. рЂ у примјерима *Огорела долина* и *Огорјела долина*. Оба лика овога топонима нуди нам Катастар. Савремено стање ту има очувану скупину -рје: *Огорјела*. Мислим да је и у катастарском податку у питању неподвелешка особина. Кокорина се налази на истуреном источном дијелу подвелешког атара. Ту је ијекавизам стабилан, а и мање је градских особина. Бар тако је било у вријеме мог бављења у Подвележју ради прикупљања дијалектолошке грађе за дипломски рад. Због тога сматрам да је основни лик р. придјева глагола *горјети*: *горио/горијо*: *горјела, горјели*. Према томе и *Огорјела долина*.

Из вокалске проблематике да укажем на двојаке ликове микротопонима *Кудрињача* и *Кадрињача*.

Катастар нуди оба лика, и са вокалом -у и са вокалом -а у првом слогу. Савремено стање, опет, зна само за овај посљедњи фонетски лик, *Кадрињача*. Мада замјене вокала у овој категорији ријечи нису необичне, наш примјер, чини ми се, може имати и некакво објашњење. А наиме, у питању је фонетски лик именице *кудра* за који се, у народној свијести, могао везати наш микротопоним.

У околини Мостара, а и шире, именица *кудра* може се јавити и у значењу именице *курва* (блудница). Оба ова лика, тј. и *курва* и *кудра*, за значење прве наведене именице, потврђује и Речник српскохрватског књижевног и народног језика, САНУ, s.v. *кудра* (исп. *кудра*... *прамен кудраве, коврцаве косе или длаке, увојак, коврца*. Под 2 стоји: погрд. еуф. в. *курва*. Потврде су из босанско-херцеговачких говора. Истина, у Речнику ова именица има дугоузлазни акценат *кúдра*, у нашем говору, и иначе у Херцеговини, ова именица има дугосилазни акценат: *кудра*).

Наш микротопоним могао је, исконски, бити везан за основно значење именице, *кудра*, тј. да именује земљиште на коме расте кудрава трава, кудраво шибље и сл. А када су се укрстиле семантичке варијанте: блудница и кудраво растиње, могло се свјесно интервенисати и овај микротопоним довести у везу са антропонимом *Кадра* и отуда *Кадрињача* (исп. о овоме облику и ниже).

С о н а н т и

За разлику од говора Муслимана централне Херцеговине, Муслимани Подвележја не знају за мијешање или супституцију једнога сонанта другим. Ту имамо:

*Горњи бубруг, Црни пањ, Кричање, Руњави хљеб^п, Коњухе;
Кобиљаци, Кобиљача, Љесковац, Димљача, Љуљница, Кључанице,
Крављак, Пољица, Росуље.*

Истина, у топониму Свињарина јавиће се сонант -н умјесто очекиваног -њ. Али, ту није у питању појава неразликовања ових двају сонаната, као што се то јавља у говору Мостара и његове околине (*кенац, негов, кена*). Овдје је у питању свјесна интервенција како би се топоним, на семантичком плану, што више удаљио од своје етимолошке основе (*свињар-*).

За сонант -л у говору Подвележја вриједе исте констатације као и за остале говоре Херцеговине: на крају слога -л се досљедно мијења у -о (*до, Врто*), и наравно, ако за то постоје услови, долази до сажимања тих двају вокала (из скупине -ал, ол) у корист другога: *Дђ, Вртђ*.

Сонанти -л и -н чувају своје основне фонетске одлике, како испред вокала задњег реда, тако и испред вокала предњег реда: *Дебела коса, Долови, Ждријело, Голубинка; Лице, Околишта, Селимова њива, Синијица, Зејнине трнине.*

Катастар нам, опет, овдје нуди и једну особину која није потврђена у савременом говору Подвележја. То је очуван сонант -л у финалној позицији неких ријечи. У списку из Катастра имамо, и не ријетко: *Криводол, Дијел, Добри дол, Дол крч, Криви дол, Мали продол, Звјездачни дол, Грабови дол* и сл.

Наравно, наведени ликови ових именица никако нису вјерна слика говорног стања. И не само данас, него ни онога прије једнога вијека када је вршен попис, тј. када се прикупљала грађа за Катастар. А откуда, онда ова особина у Катастру? Одговор на постављено питање није тешко дати. У питању је писани документ који је радила аустроугарска администрација. Њени службеници могли су бити из различитих предјела сх језичке територије, а и са несрпскохрватског језичког подручја. Школе, које су они прошли, могле су им дати основа за такво писање именица *до, продо* и сл. Дакле, то су писарске особине, а не особине подвелешког говора. Истина, понекад се и у Катастру наиђе на облик *до*, уп.: *Плитки до, Грабови до*, из Кокорине.

То исто вриједи и за деминутив *долчић* (*Криви долчић*). Данас је само *дочић*. Без сумње, тако је било и прије сто година у овим крајевима.

Микротопоним *Дилка* (Опине) могао би се доводити у везу са особиним мостарског говора, управо говора Муслимана Мостара и ближе околине гдје се сонант *љ* може замјењивати сонантом *л*; уз његову замјену сонантом *ј*. У Бањдолу налазимо облик *Диљка*. Можда је и у Опинама у питању иста ријеч, али са наведеном фонетском специфичношћу.

А ф р и к а т е

Оба африкатска пара чувају у подвелешком говору своја основна фонетска обележја, тј. другачије речено, овај говор не зна за замјену ових сугласничких парова, нити, пак, за њихово свођење на један пар, као што се то јавља у говору Мостара. Ту, значи имамо:

Ћаба, Ћора, Ћурковина, Ћуков кук, Домаћевина, Кућиште;

Јеловчевина, Јаребичка долина, Кобиљача, Овчине, Пијуковача, Башча, Добрчки поток, Челињак, Кадрињача, Кусињача;

Ѕузелов под, Говеђачина, Бевојачки гроб^п;

Мерџан главица, Хацин до, Њивица код хоџина бунара.

Истина, из Г. Опина имам топоним: *Пишћенци*, што би могло упућивати и на основу *писак - пијесак*, јер у Кокорини налазимо: *Пјешчаница*, а у Кружњу: *Пјештаница*. Скок у Етимол. рјечнику нуди облик: *Пишћена* за морске увале у Далмацији, наравно, уз *пјешчан, пјешчаник*. С обзиром на мјесто у коме се јавља овај топоним, није искључено да се ту огледа облик који су носили у своме говору грађани Мостара, а гдје је секвенца *-шч* могла имати форму - *шћ*, као у: *бошћалук, башћине* и сл. (в. ниже).

Катастарски материјал зна и за нека одступања од правилне употребе наших африкатских парова. Ту, наине, наилазимо и на појаву африкате *ч* умј. *ћ*, (уп. *Кучерица, Свињарина*). Од раније нам је познато да говор градског становништва, и не искључиво Муслимана, нема у своме фонетском инвентару издиференцирану употребу ових двају наших сугласничких парова. Поред појаве африкате *ћ* умј. очекиваног *ч*, јављају се и примјери са *ч* мј. *ћ*. Та је појава, макар и у мањој мјери, позната и неким приградским селима. Овдје, првенствено у говору Муслимана који су тјешње повезани са градом. Подвележје, бар до наших дана, није било подложно овом утицају. Оно што се може срести у катастарским подацима иде "на душу" онога који је писао овај катастарски списак.

Када је у питању секв. - *шч* у облику именице *башча*, поред кога лика се јавља и онај са секв. *шћ*: *башћа*, могли бисмо и ове примјере повезати са онима из претходне групе, тј. и ту је дошло до супституције африкате *ч* африкатом *ћ* под утицајем говора Мостара. Данашња говорна слика не

потврђује овакве дублете. Ту је, као и иначе у подвелешком говору, јасно издиференцирана вриједност африкатских парова *ћ-ч*, *ћ-ц*. И ту се не гријеши.

На нашем списку нашао се и микротопоним Јуревихи. Код проф. Канаета *Јурјевци*, за означавање једног извора. Антропоним *Јуре* није необичан у околини Мостара. С обзиром на деклинациони образац којем припада ово лично име, ми бисмо очекивали присвојни придјев *Јурин* и изведеницу *Јуринци*, и сл. То би говорило да наш микротопоним није настао тим путем, од присвојног придјева *Јурин*. Лик који нам даје проф. Канает у монографији о Подвележју, *Јурјевци*, упућује на претпоставку да имамо у основи придјев *Јурјев*. Такав облик још увијек живи у говору Муслимана ове зоне, и шире, за означавање прољећног празника: *Јурјевдан-Ђурђевдан*. То би, опет, говорило да је овај микрохидроним на неки начин повезан са прољећем и прољећним празником. Свакако, и лично име *Јуре*, уз које, и код католичког становништва, постоји и лично име *Ђуро* (нпр. у хутовској регији) јасно говори да је такав фонетски лик овога имена преузет из оних говора који, иначе, знају за фонему *ј* у примјерима типа *меја*, *преја* и сл.

Однос *Јурјевци* и *Јуревихи* могао би се различито тумачити. Проф. Канает је сакупљао грађу прије мене, и знатно прије мене. Тада су још били живи старији људи који су памтили "стари вакат и земан" и који су могли чувати у свом лексичком благу изворније ликове многих микротопонима. То је проф. Канает и забиљежио. И овај лик ту је могао да буде вјернија слика изворног стања. Када сам ја прикупљао грађу, дошло је до знатне смјене генерација. Ја сам на то указао у краћем опису подвелешког говора. Стање које сам ја нашао прошлих година, није било идентично ономе које сам могао да констатујем прије 30 година, када сам прикупљао грађу за свој дипломски рад. Значи, смјена генерација условила је и смјену говора. Старије генерације односиле су са собом и понеку особину која је раније карактерисала овај говор. То је животна реалност која вриједи за сва времена и за све говоре. Ако је Канаетов примјер био вјерна слика изворног стања, мој примјер одражава свјесну тежњу да се и ту утиче на фонетски лик топонима који носи у себи и некакво семантичко помјерање, удаљавање од основног антропонима. Јер, *Јурјевци* ипак, упућују на антропоним *Јурај*. *Јуревихи*, с обзиром на деклинационе обрасце у овоме говору (в. ниже), мало подсећају на то лично име. Таквих примјера, видјећемо, има на овом тлу још.

Секвенце -шт, -жд

С обзиром на свој положај, Подвележје припада групи херцеговачких штакавских говора. Ту, према томе, треба очекивати секвенце -шт и -жд свуда тамо гдје их налазимо у нашем језичком стандарду. И савремени говор Подвележја, и његова микротопонимија, потврђују такво мишљење:

Игралиште, Кућиште, Униште, Двориште, Јарчиште, Гариште, Кртолиште, Катунште, Хржиште, Дајиндиште, Овчиште, Пландиште, Репиште, Трепетлиште, Штирни до.

Потврда за секв. -жд у микротопонимији нисам нашао.

Из Добрча имам *Пришћијенци*, из Бањдола *Пришћенак*, а из Опина *Пишћенци*.

За прва два примјера могло би се помишљати да је у основи *стијена-пристјенак, пристјенци*, што би на овом тлу у процесу јекавског јотовања дало - *присћенак, присћенци*, и асимилацијом - *пришћенак, пришћенци*. С обзиром на положај тих микротопонима, овакво закључивање није без основа. Тешко је овдје и помишљати на шћакавски утицај. А тај утицај је искључен и због тога што ово говорно подручје није никада било у тјешњим везама са шћакавским говорима.

Трећи примјер, *Пишћенци*, ако се веже за основу *пијесак*, може одражавати "градски" изговор секвенце -шт. Пошто су у питању Опине, такво закључивање није без основа, али не и једино могуће објашњење овога микротопонима (в. ниже).

Истина, овај микротопоним својим фонетским ликом упућује на исти облик који нам даје RJA s.v. *пишћанац, пишће, пишћенац*. Према Т. Маретићу, који је обрадио овај дио Рјечника, у основи је: *писк-пискати* -пиле "jег pišti". А и Маретић констатује за топоним: *Пишћеница* да би требало: "U jeziku, kojim se ovaj гјечник (tj. RJA, A.P.) piše, (da bude) *Pješćenica* (ili *Pješćenica*) od pijesak" (s.v. *Pišćenica*). И за наш примјер може се помишљати на основу *писк-*, *мјесто гдје пишти вода*, уп. у Црној Гори село *Пишче* "село под планином на десној страни ријеке Пиве". Дакле, ако бисмо жељели овај микротопоним саобразити са подвелешким говором, требало би да он ту гласи *Пишченица* односно *Пишченци*. Наравно, све врсте топонима, као и других имена, за званичну употребу могу задржавати своје изворне фонетске ликове. Према томе, и наши микротопоними задржавају своју секвенцу *шћ*, без обзира на то што није особина говора на чијем се тлу они налазе да супституише африкату *ч* и *џ* африкатама *ћ* и *ђ*.

Са овим примјерима не треба доводити у везу примјере као: *Бишћева њива, Бишћева рупа, Бишћево трње* (Кокорина) у којима, такође, имамо секв. *шћ*, а то због тога што се поље ниже Мостара назива *Бишће поље*

(јавља се од XIV в.), што, затим, у Мостару има патроним *Бишћевић*, који се доводи у везу са топонимом *Бихаћ*, у западној Босни (уп. *Бихаћ-Бихћа-Бишћа* и *Бишће* према *Бихаћ-Бихћа-Бихћа*). У вези са овим примјерима треба указати на чињеницу да су они узети из Катастра, да нису данас потврђени, и да катастарски њихови ликови могу бити везани за топоним *Бишће*, који је могао бити и у служби патронима и етника, уп. данас патрониме типа: *Велебит*, *Дрина* и сл.

Ф е н е м а х

У савременом подвелешком говору фонема *х* чини саставни дио консонантизма. Истина, његове фонетске одлике нису у свим позицијама идентичне. Иницијални и медијални положај знају за стабилну и јасно артикулисану ову фонему. Финална позиција, нарочито у домаћим ријечима, и ту зна за врло лабилну артикулацију овога констриктива. Тако имамо: *хоћу*, *храна*, *хиљада*, *Херцеговина*, *хладовина*; *хаџ*, *хендек*, *хуђумет*, *Хикмета*; *плахо*, *полахко*, *прехранили*, *помахнитали*, *пуха*, *пухар*; *рахмет*, *махрама*, *мерхаба*, *махсуз*^с, *михраб*^п, *мухур*;

али: *ја му то дадо*^х, *одо*^х, *ја мишља*^х, *реко ли ти ја*, *на вр Вележи*,

иако: *Алах*, *валах*, *билах*, *сабах*, *Абдулах*, *Шех*.

То би говорило да је фонема *-х* у домаћем лексичком фонду већ била почела да губи своје фонетске одлике, почела се губити из финалне позиције ријечи, када је оријентални лексички фонд почео да се устаљује и у овоме говору. То је могло зауставити даље губљење овога констриктива и из наших ријечи, а, природно, под утицајем свакодневних молитава, у туђицама је тај глас задржао своје раније мјесто. Могуће је да је и његова фонетска природа тада била нешто другачија од наше. То су, управо, разлог и зашто се овај констриктив задржао, до наших дана, у свим муслимским говорима Босне и Херцеговине. Његово присуство потврђују и подвелешки микротопоними:

Хасанова дола, *Халимића врт*, *Ханкуша*, *Хендек*, *Хаџина ограда*, *Хадровића долина*, *Хаџин до*, *Хусића њиве*, *Хаптовача*, *Хрсовац*, *Руњави хљеб*^п, *Харем*, *Хаћкуша*, *Хржиште*, *Хуснића долови*, *Хаптова долина*;

Шехина дола, *Шехов до*, *Михрићевина*, *Пуџина махала*, *Крханова бара*, *Плаховина*, *Мехка дола*, *Бехин купиновац*.

Немам ни један топоним са фонемом *-х* у финалној позицији ријечи. Истина, у Катастру налазимо *Доњи врх*, *Горњи врх* (Добрч), *Црни врх Свињарина*).

Наш материјал нуди неколико потврда са секундарним констриктивом *х*. То су: *Хопине*. Такав облик чује се и у Мостарском пољу за ово село. Ту, затим имамо: *Хавтова рупа* (Бањдо), *Хаптова долина* (Кружањ), *Хафтова долина* (Кокорина). Истина, Катастар за Кокорину даје: *Афтова долина* и *Афтовац*, али ће то бити облик који је записивач дао, а не онај који је он могао чути од Подвележаца. Као што се зна, овај фитоним је грчкога поријекла (исп. у Речнику сх књижевног и народног језика, САНУ, s.v. апта, од грч. акте). Иначе је овај назив у херцеговачким предјелима чест, а неријетко се јавља и у топономастици.

У Катастру, из Свињарине, имамо: *Доња умкиња*. Пошто је ту, сасвим обична ријеч, *хум* и сл, мора се овај облик приписати записивачу.

У Добрчу, управо у Катастру за то село, налазимо: *Глувнине*. Ако је у основи придјев *глух*, како се данас једино чује у овом говору, и ту се мора помишљати на писарску "прераду" овога микропонима: *Глухни-на-Глувнина*.

Поред *Мехки грм* (Катастар, Добрч), у истом селу и Катастар, и Канает, а и ја, биљежили смо: *Мекота/Мекоте*. Такви ликови познати су и другим селима ове зоне, а основни придјев је, по правилу: *мехац, мехка* (Код Скока налазимо: *тек < теќкџ*).

Неколико пута се јављају и облици типа: *Хржана, Хржени дол, Хржани до, Хржиште* (и у Катастру, и данас, Свињарина). За основу је могуће помишљати на врсту житарице: *раж*, за коју се уз наведени облик, јављају још и облици: *рж, хрж* (Skok, Етимологијски гјечник). На овом подручју сасвим је обична појава сек. *х* у иницијалном положају ријечи са сугл. скупом, (р+сугл), уп. *хрзати, хрђа, хрсуз, хрвати се*, и сл. Отуда и у нашим микропонимима ова појава.

Ј о т о в а њ е

Међу нашим примјерима има потврда и за различита јотовања која су позната историји сх језика. Тако у Свињарини имамо: *Телећа лества* и *Кошућа стопа*. Придјев *телећи* је обичан, а *кошући*, од кошуте, није. Овај наш микропоним свједочи да је и такав придјев могућ. Наравно, тамо гдје има, или је било, и кошута.

За јекавска јотовања, која се иначе у овом говору скоро досљедно врше, навешћу неколико потврда:

Љесковац, чест облик у овом крају: *Међењак* (Добрч), *Међења јама* (Свињарина), *Ђевојачки гроб*^{II} (Добрч), *Шћепан-кук, Шћепан-гомила* (Кружањ), *Неђина долина* (Свињарина).

У савременом говору има потврда и за јотовање у секв. сЂ: *С'енина* (Добрч), *С'ењак* (Бањдо), *Доња с'ена долина* (Кружањ), уп. и *Коз'ак*, *Коз'и тор* (Кокорина).

У моме материјалу није се нашло потврда за јотовања у секв. пЂ, бЂ, мЂ, вЂ. Истина, измјене у тим гласовним скупинама нису данас обичне у подвелешком говору. Сигурно је да ни раније ово јотовање није било сасвим обично у овом говору. Као што је познато, измјене у наведеним гласовним скупинама чешће се јављају у источнохерцеговачком говору. Централнохерцеговачки говорни тип скоро да и не зна за ту појаву. Пошто се Подвележје налази на размеђу ових двају говорних типова, а под јачим је утицајем Мостара и околине, та гласовна промјена овдје није хватала дубље коријене.

АСИМИЛАЦИОНО-ДИСИМИЛАЦИОНИ ПРОЦЕСИ

Као и у свакодневном говору, тако и у микротопонимији овога краја, унутар неких сугласничких скупова врше се промјене чији је циљ олакшавање говорног процеса. Те су промјене негдје више, а негдје мање дошле до изражаја. Међу примјере у којима имамо те промјене, а присутне у савременој микротопонимији Подвележја, могу се убројити и ови:

Димљацка главица (Добрч). У основи је *дим* (*димни-димњак*), *Грмлећа*, *Грмњача*, *Грмећа* (Катастар): *Грмљеча* (сада, Кружањ). Различити облици могу бити посљедица и различитог начина творбе, различитих творбених морфема, али и извјесних међугласовних усаглашавања.

У ову врсту међугласовних промјена спадају и оне које су се извршиле у примјерима као: *Шенишна долина* (Катастар и савремено стање, Бањдо, Кокорина). Иначе је особина и овога говора да се иницијални скупови *пс-* и *пш-*, као и *пт-* упрошћавају: *шеница*, *сето*, *тица*. Истина, у Катастру ће се наићи и на *Шенична долина* (Свињарина). Савремени говори цијелога овога подручја имају у овом придјеву, према морфеми *-ица* основне именице у облицима придјева *-шни*: *шенишни хљеб*, *шенишна слама*, *шенишно брашно*. То је нашло одраза и у ономастици. Катастарски облик на *-чна* не иде у особине овога говора. Бар данас. Тешко је вјеровати да је и прије сто година било ту другачије. А и ова особина спада међу дисимилационе процесе, *чн-шн*, отклањање једне од двију преграда и умјесто африкате *ч* јавља се њен саставни артикулациони елеменат - констриктив *ш*.

Неке напомене о облицима

Као што наши примјери показују, велики број подвелешких микротопонима има множински облик. Тако имамо:

Брегови, Долови, Гајине, Говеђачине, Гувнине, Греде, Кобиљаци, Кичини, Овчине, Орашине, Пишћеници, Приторци, Пољица, Рупе, Саставци, Сливе (Г. Гњојнице);

Близанци, Дубине, Греде, Јабуре, Кланци, Крушке, Лазине, Љиљнице, Росуље, Стублине, Треслове долине, Веђиновци, Зборне главице (Добрч);

Блиње, Баре, Црвене стијене, Добријевци, Долови, Долине, Доње оградe, Феризови бунари, Јањила, Јарчишта, Крстине, Крстаче, Млаке, Мандине долине у Гоздима, Милијеваче (у Ортијешу имамо Миљеваче, предио састављен од меког камена), Оградине, Ограде, Росуље, Седла, Таловине, Торине, Водене долине (Свињарина);

Брканови долови, Дубоки долови, Дубине, Добри долови, Грабовине, Горње траве, Јаметине, Кућишта, Косе, Крчевине, Камените главице, Хуснића долови, Нугли, Њиве, Њиветине, Ограде испод Вележи, Ограде испод Лиса, Пајини долови, Пријеке долине, Репишта, Штирни долови, Трновити долови (Бањдо);

Бисаге, Горње торине, Купушњаци, Кућетине, Продоли, Припишала, Сулимановци, Торине, Велагића њиве (Кружањ);

Корита, Крстаче, Криваче, Луке, Љупчине, Повитине, Побори, Подови, Процјепине, Селиманићи, Сплавне долине, Столови, Влаке, Зубићи, Виловци, Врањевићи (Кокорина).

Овакве микротопонимске облике налазимо и у Бишћу пољу. Тако, на примјер, у моме родном селу, Ортијешу, имамо: *Подворнице, Башчине, Хартиковине, Бјелише, Ступе, Стране, Президе, Крчевине, Јазавчине, Винине, Миљеваче, Криваче.*

Свакако, у питању је више мањих цјелина које се именују једним називом. Има случајева да у истом предјелу постоји и више назива. Чак и да се двије сусједне њиве различито именују. Постоји више разлога и за овај несклад.

У вези са овом проблематиком вриједно је указати и на примјере у којима имамо "duale-tantum masculinum", То су:

Гаја (Г. Гњојнице), Гаја (Добрч), Гозда (Свињарина), Пода (Свињарина).

На овакве облике у топономастици већ је скретана пажња (уп. код Р. Маројевића у Ономатолошким прилозима, II, 1981, 153-154, о топониму Кута). Њихово објашњење је јасно. Стари облик НАВ дуала од именица м. р. на сугласник (старе -о и -јо основе) имао је облички завршетак на

-а: града, мужа. Када се изгубила двојина, као категорија броја, ови дуалски облици могли су се задржати у одређеним случајевима, као, рецимо, у топонимији. Пошто је њихов облик "искакао" из категорије Нпл именица м.р. на сугласник, ти су облици почели да се сврставају у множинске облике именица средњег рода, пошто је њихов Нпл имао исто морфолошко обиљежје: села, поља. Отуда и овдје данас *Гаја- Гаја-Гајима, Пџда-Пџда-Пџдима, Г(в)џдџа - Г(в)џдџима*, дакле, по обрасцу: *сџла-сџла - сџлима*. Наравно, заједно са деклинационом измјеном дошло је и до промјене рода. Тако ови микротопоними имају данас у синг. мушки род, а у пл. средњи род (уп.: То су наша Пџда).

Међу нашим примјерима има неколико који привлаче пажњу због неједнаког образовања присвојног придјева који се налази у основи наших микротопонима. Наиме, на нашем списку имамо поред примјера типа: *Јахин до, Лехина долина* (Кокорина), *Пуцина махала* (Опине), *Гостина ластва* (Добрч), *Бумбина чатрња* (ако је од патронима Бумбо) *Чулин камен, Ибрине долине* (Свињарина);

још и примјере типа: *Шарова долина, Шањева долина* (Добрч), *Шпаговина, Ћурковина* (ако је од Ћурко, Опине), *Котловина* (Добрч), *Садовац уз Сладовац* (Добрч).

Ови примјери су интересантни због тога што и данас, а тако је било и у вријеме мога прикупљања грађе за опис говора Подвележја, на овом подручју мушка лична имена и презимена типа *Југо, Шпаго, Лехо, Пецо* имају само промјену по обрасцу именица ж. р. на -а. Дакле, ту је увијек: *Шпаго-Шпаге-Шпаги, Лехо-Лехе-Лехи*. Присвојни придјев је само по обрасцу именица ж. р. на -а: *Шпагин, Лехин, Пецин*. Према томе, овдје бисмо очекивали такав начин творбе присвојних придјева, па према њима и такав начин творбе од њих изведених именица *Ибро-Ибре-Ибрин-Ибриница*, и сл.

На нашем списку, како смо видјели, има и другачијег начина промјене ових именица, тј. има потврда и за промјену по обрасцу им. м. р. *Лехо-Леха-Лехов, Котло-Котла-Котлов-Котловина*. Овај деклинациони тип још увијек карактерише говоре источнохерцеговачког типа, оне који се налазе са другу страну Вележи, невесињски крај и даље.

Пошто је Подвележје и раније, као и данас, било једна оаза са много својих специфичности, мора се претпоставити да је прије неколико вјекова овдје био заступљенији источнохерцеговачки говорни тип. У опису подвелешког говора је констатовано да се на том тлу сучељавају два говорна типа: централнохерцеговачки, који је данас у експанзији, и источнохерцеговачки, који се, данас, повлачи пред мостарским говорним обрасцем. Наши микротопоними показују да је раније на овом подручју била заступљена и деклинација двосложних личних имена и презимена типа Шпаго, Ибро по обрасцу именица м.р. на сугласник. Отуда још увијек

у овом ономастикону примјера као: *Шпаговина, Котловина*. Ако таквих придјева нема више у употреби, тј. нема у данашњем говору придјева типа *Шпагов, Котлов*, на некадашње њихово постојање и у овом говору упућују нас очувани микротопоними. Истина, некада се оваквом закључивању може супротставити акценат. Али ни у овој области језичке структуре не мора све да остане неизмијењено, тј. током времена може се промијенити и акценат. Поготово тамо гдје то изискују и неки други разлози.

У примијерима као *Крушкова гродо, Крушкова љут, Крушкова долина* имамо у основи именицу *крушка*. Придјев је, свакако *крушкин* уп. *крушкин хлад, смоквин лист и вишњино дебло* и сл. Али, уз овакав начин творбе придјева од ових фитонима, имамо и образовања морфемом - *ов*. Ми данас имамо у свакодневној употреби: *јабуково сирће, крушков сок, смоков пекмез (смоквов пекмез, дисимилацијом: смоков)*. Као што наши микротопоними показују, овакав начин творбе придјева није нов, ни необичан у народним говорима.

У вези са овим проблемом да укажемо, још једном, на деклинацију патронима типа *Луце, Туце* које налазимо у херцеговачком ономастикону. Сва та и таква презимена, као уосталом и сва таква лична имена у херцеговачким говорима, склањају се или по обрасцу именица м.р. на консонант или по обрасцу именица ж.р. на -а. Први деклинациони тип својствен је источнохерцеговачком говорном типу. Тамо је, значи: *Туце-Туца-Туцу*, придјев је *Туцов*. Исто као и: *Пецо-Пеца-Пецу*, придјев: *Пецов*. У Централнохерцеговачком говорном типу, то значи и у говору Мостара и његове околине, та презимена имају промјену по обрасцу именица ж.р. на -а. Отуда је ту само: *Туце-Тудџ-Тудци*, присвојни придјев је *Тудцин*. И увијек тако. То вриједи и за моје презиме. *Пецо-Пецџ-Пецци, Пецин*. Нажалост, наши новинари никако не могу да се навикну на тај деклинациони образац, због чега нам нуде од патронима *Туце* неку необичну и за херцеговачке прилике неприхватљиву промјену: *Тудџе-Тудџа-Тудџу* и сл. Истина, на херцеговачким говорним просторима прозодијска компонента има значајну улогу. Ту, наиме, код патронима *Тудџе*, или антропонима *Јуре, Дудле, Судле*, квантитативна компонента финалног самогласника -е у Нсг и Гсг има фонолошко обиљежје, носи у себи диференцијалну компоненту између ових двају парадигматских облика. То јест, у Нсг имамо кратак тај самогласник, у Гсг, опет, он је редовно дуг. У овим говорима и због тога ту не може да дође до неспоразума у говорном процесу.

АКЦЕНАТСКЕ ОДЛИКЕ НАШИХ МИКРОТОПОНИМА

Подвележје припада херцеговачкој говорној зони, и то оном централном њеном дијелу, или - прецизније - налази се на размеђу двају херцеговачких говорних типова: централнохерцеговачког и источнохерцеговачког говорног типа. Овдје је већ речено да је у ранијим временима била јача говорна повезаност подвелешког говора са говором невесињског подручја, а да је у наше вријеме све више особина, и у овоме говору, које су карактеристичне за централнохерцеговачки говорни тип. То је сасвим разумљиво ако се зна да многи Подвелешци данас раде у Мостару, а тај животни чин оставља трагова и на обичајима, и на ношњи, па и на говору.

Овај моменат, без сумње, има одраза и на прозодијску компоненту подвелешког говора, па и подвелешке микротопонимије. Јесте, цијела херцеговачка зона зна за новоштокавску акцентуацију, тј. зна за сва четири наша стандардна акцента, и, уз њих, за поста акценатске дужине. То вриједи и за мостарски говор, и за централнохерцеговачки говорни тип као дијалекатску цјелину, то вриједи и за подвелешки говор. То нам потврђује и списак подвелешких микротопонима.

Једна од одлика прозодије и централнохерцеговачке говорне зоне, и подвелешког говора, јесте чување поста акценатских дужина. То нам потврђују и наши микротопоними, уп. *Бџтин*, *Бџговйште*, *Бџвџн*, *Дебелџ* *кџса*, *Гџрџџа џйва*, *Гџрџелиј кџк* и сл.

Нама су данас познате тенденције, које карактеришу и наш језички стандард, да се поста акценатске дужине све више редукују. Тешко је данас срести и онога коме је језик насушни хљеб, који, значи, или предаје језик, или му језик служи као "радно средство", а који обраћа пажњу на ову говорну компоненту. Управо због тога је све мање оних који његују

ову прозодијску компоненту у своме говору. Херцеговина, па и Подвележје, није још тако јако изложена овој појави, мада се не може рећи ни да је посве имуна на њу.

На нашем списку има примјера чији акценат не одговара очекиваном, с обзиром на могуће поријекло микротопонима. Тако, рецимо, имамо у Г. Гњојницама (Опине): *Катлòвина, Котлòвина, Орàшине, Орловā плòча*. Ми бисмо данас код тих имена очекивали другачији акценат. Тако бисмо код прва два микротопонима, ако имају у основи патроним *Кòтло*, очекивали дугоузлазни акценат на иницијалном слогу. А, видјели смо, тако није. Исто тако бисмо мј. *Орàшине* очекивали *Орашине*, мјесто *Орловā плòча* - *Орлова плоча*. Или бисмо према *Кључаница* (Добрч), *Талòвина* (Свињарина), очекивали *Кључàница, Тàловина*. Што није онако како бисмо очекивали, може се објашњавати чињеницом да топоними могу да стрше из фонетско-морфолошке структуре савременог говора. Та имена, као и многа друга имена, могу чувати старије стање. Управо, топоними знатно дуже чувају неку језичку особину него било која друга област језика. То су потврдили и подвелешки микротопоними са немуслиманским антропонимима или патронимима у основи. То би, даље, значило да су наведени акценти резултат неких унутарговорних уједначавања. Тако би, нпр., микротопоними као *Талòвина, Котлòвина*, са акцентом на морфему -òвина, чинили засебну акценатску групу која има везан акценат. Наравно, овакво стање не мора бити и опште за цијело ово подручје. Аналошка уопштавања нигдје нису искључена. Поготово данас.

Преношење акцената на проклитику жива је прозодијска појава у савременим херцеговачким говорима, па и у говору Подвележја. То могу да потврде и неки наши микротопоними: *Испòд кућè* (Свињарина), *Ограде испòд Вележи, Ограде испòд лйса* (Бањдо), *Крај кућè* (Кокорина).

Пошто наш језички стандард, поготово његова екавска варијанта, скоро да и не зна за ову прозодијску особину, а екавска ријеч је свакодневно присутна у многим домовима и ван екавске територије, није искључено да ће се и на овом подручју ускоро осјетити знатне редуције дужина у поста акценатским позицијама. Нарочито оних које су даље од акцента. Колико је то корисно, или некорисно, колико то умањује љепоту говорне ријечи, то је друго питање. Тек је чињеница да ова особина, која све више постаје обиљежје екавског стандарда, постаје обична и у ијекавским говорима, и то оним који су до јуче знали и за по три поста акценатске дужине. Ја сам за вријеме прикупљања ове грађе наилазио на појаву редуције поста акценатских дужина знатно чешће него што сам то запажао прије 30 година када сам прикупљао грађу за дипломски рад. То би се, исто тако, могло рећи и за говоре околине Мостара. Дужине су данас све више изложене редуцији. Наше интервенције у ову језичку област

остају без одјека. Ма колико се ми томе одупирали, у времену које долази дужине ће се све више губити. Тешко је рећи докле ће се та појава ширити, али је сигурно да више неће бити оне позанате херцеговачке распјеваности, а сигурно је и то да ћемо на овим просторима још дуго имати присутне постакценатске дужине, да ћемо још дуго моћи да на подлози тога говорног обрасца бранимо дужине и у нашем језичком стандарду. Без обзира на то ко се све против њих бунио и којим се све средствима при томе служио. Све дотле док нам за језички узор, макар и у начелу, буде служио Вуков језички образац, ми ћемо моћи да се боримо и за опстанак дужина у језичком стандарду, односно, моћи ћемо да бранимо њихово постојање у језичком стандарду, иако смо свјесни да се нећемо моћи изборити за њихову обавезност и у свим позицијама које им дијахронијски припадају.

МИКРОТОПОНИМИ И ГЕОМОРФОЛОШКА СЛИКА ТЛА

Ономастика једнога подручја често пружа подоста података и о историји земље и народа тога подручја. Тако се, рецимо, у нашој антропонимији може пратити не само историја народа који настањује поједине области нашега језика него и историја друштвених односа. Из ономастичке литературе, које, на нашу срећу, у последње вријеме има подоста, лако се долази до закључка о утицају друштвених промјена на промјене у антропонимији, чак би се могло рећи да се могу пратити и смјене владајућих снага. А да религија ту има врло значајну улогу, то је ван сваке сумње. Управо, све до наших дана религиозна припадност често је одређивала и групу антропонима који ће се негдје јавити.

Оно што вриједи за антропонимију, не вриједи у подједнакој мјери и за топонимију. Мада ни топоними нису лишени веза са свакидашњим животом, они су истрајнији од антропонима, дуже су у употреби и као такви више нам говоре о прошлости краја у коме се налазе. То вриједи и за микротопонимију Подвележја.

Подвележје је изразито кршевит предјо Херцеговине. О томе говори монографија проф. Канаета. Ту налазимо подоста података и о историји и о географији овога краја. Све то потврђује и микротопонија.

Пошто је ово подручје без поља и плодних равница, уз то и безводно, његови микротопоними најчешће су везани за брдо и камен. Тако ту имамо:

Дебела коса, Гребен коса, Кобиљача коса (Г. Гњојнице), Церова коса, Старачка коса (Добрч), Хрома љут, Горјели кук, Јарац кук, Крч, Крчевина (Г. Г.), Ђуков кук, Веља љут (Добрч), Црвене стијене, Коглена стијена, Чулин камен, Међећа јама, Орлова плоча, Ошгри кук, Туцин кук, Равно брдо, Сијерно брдо (Свињарина), Плочни чаир, Плочница, Међећа

долина (Кружањ), Камењац, Јаметина, Крч, Крчевине, Међења јама, Вучји под (Кокорина),

као и: *Трњац*, *Трновача* (Г. Г.), *Трнова долина* (Добрч), *Грабовик*, *Грабово поље*, *Клек*, *Кљеновача*, *Црни гоз(д)*, *Клачна долина*, *Трнова долина* (Свињарина), *Грабови до*, *Грабова дола*, *Грабовина*, *Јасенова долина*, *Љескова долина*, *Трнова долина* (Кружањ), *Букова дола*, *Грабовик*, *Грабовина*, *Љескова дола*, *Јасен* (махала) (Бањдо), *Трнова долина* (Кокорина);

или:

Плитки до (Св.), *Плитки до*, *Плитка долина* (Кр.), *Дубоки до*, *Штирни долови* (Бањдо).

У моме материјалу врло ријетко се јављају топоними типа *Шенишни до* (Бањдо), *Шенишна долина* (Кокорина).

Наведени примјери јасно говоре о каквом је геоморфолошком подручју ријеч, и какво дрвеће се ту најчешће јавља. Уз *крш*, *камен* и *плочу* често имамо *косу*, *главицу*, *до*, и *долину*. Не треба заборавити да су, почесто, предјели који носе таква имена врло мали, од неколико ари. То нарочито вриједи за обрадиво земљиште. Неплодно земљиште, овдје је означено као *пашњаци* или *шуме*, може заузимати и веће површине, али и ту су чести називи *трњац*, *камењац*, *брдо*. Тамо гдје има другог растиња, имамо и друге називе: *Буквик*, *Грабовик*, *Јасенова долина* и сл.

Пошто нема текућих вода, нема ни хидронима те врсте. Постоје неки поточићи и бунари. То показују и наши микротопоними.

Када би се правило неко поређење подвелешких микротопонима са истом врстом имена из неког села у долини Неретве, лако би се уочиле велике разлике. Док у Подвележју преовладавају брдо, камен и неко шумско дрвеће у основици микротопонима, у Бишћу пољу, пољу које се налази јужно од Мостара, топоними те врсте изостају. Мада и тамо имамо *букава*, *грабова*, *јасена*, ти називи се рјеђе јављају у микротопонимији.

МИКРОТОПОНИМИ КАО СЛИКА ДРУШТВЕНИХ ОДНОСА

Топонимија нам, почесто, пружа слику међудруштвених односа у неком крају. То нарочито вриједи за подручја у којима ова ономастичка категорија није трпјела насилне измјене, тј. у којима ономастика зна за нормални развитак. То нарочито вриједи за микротопонимију. Јер, ако се у макротопонимима и могу вршити свјесне интервенције, у микротопонимији је такав подухват вишеструко отежан. Наиме, за имена већих насељених мјеста, за имена већих земљишних површина, лакше се устаљује нови назив него што је то случај за мање површине. Истина је и то да географска имена са дужом историјом тешко доживљавају промјене. Потврда за то има подоста и из наше савремене ономастике. Тако, рецимо, град и лука на ушћу Неретве већ дужи низ година носи име везано за презиме Едварда Кардеља - Кардељево. Па, ипак, и поред тога што сви званични документи знају искључиво за то ново име, и оно старо још је живо, бар у свијести и говору старијих житеља и долине Неретве и цијеле Херцеговине. И, све је то схватљиво и разумљиво. Разумљиво је, исто тако, што у крајевима са искључиво, или претежно, муслиманским становништвом у Босни и Херцеговини још и данас има топонима који упућују на житеље ових предјела из предисламског периода. То потврђују и микротопоними Подвележја. Ту, наиме, налазимо:

а) Микротопониме који упућују на период када су житељи ових мјеста били хришћани/кршћани:

Крстаче, Крстине, Мандуша, Неђина дола, Рајкуша, Радулова главица (Свињарина). Ту долази и име села - *Свин(њ)арина*.

По једноме предању ту су живјели свињари Херцега Стјепана; дакле, прије него што су житељи овога села примили ислам,

Крстача, Шћепан-гомила, Стјепанова/Шћепанова долина, Милићевина, Милићевиха златарица, Мишин тор, Миличино гувно, (Кружањ);

Крстине, Крстати долац, Пајин до, Пајини долови (Бањдо);

Истина, прва два топонима не морају бити везана за припаднике хришћанске/кршћанске вјере. Такве топониме могу имати и муслимани, као што имају раскрснице, раскршћа и сл. Али, није искључено да су и ти топоними наслијеђе из предисламског периода, из периода прије исламизације Подвележја.

Крстаче, Љубичино, Љупчино, Под Шћепан-крстом, Путичина страна, Перина долина, Шћепан-крст, Вулин поток (Кокорина);

Гребље, Јуревићи, Радулова главица, Светигора (Горње Гњојнице).

Први овдје наведени микротопоним - *Гребље* изискује посебно објашњење. Наиме, код муслимана Херцеговине простор гдје се сахрањују мртви има заједничко име: *харем*. И само тако. За такав простор који користе припадници других вјера, муслимани почесто имају облик *гребље*, али и *гробље*. Овај први облик понекад се доводи у везу са икавским утицајем, што није искључено, али не и једино могуће објашњење (исп. о томе код мене: *Говор источне Херцеговине*, СДЗБ 14, стр. 37). И православни и католици у овом дијелу Херцеговине имају облик *гробље*. Пошто је у питању микротопоним са измијењеном намјеном земљишта, сигурно ће бити у питању наслијеђено име из предисламског периода. Муслимани и Подвележја и цијеле централне Херцеговине, а и иначе, да то и поновим, своје мртве сахрањују у хареме.

Други, напријед наведени микротопоним, *Јуревићи* могао би да упућује на антропоним *Јуре*. Тај антропоним још увијек је жив у ономастикону католика, и централне Херцеговине. Није искључено да и тај микротопоним потиче из старијих времена.

Крстина, Ратина гомила, Светигора/Светогора (брдо, био некада манастир, Добрч).

У вези са топонимом *Светигора/Светогора* потребно је рећи следеће. У катастру имамо *Света гора*. Код Канаета је *Светигора*. По предању ту је некада био манастир. Дакле, топоним је из далеких времена. Проф. Т. Канает истиче да је у Подвележју трагао за зидинама старих хришћанских богомоља. Он каже да су *Крстине*, у Свињарини, могле добити име "по некрополи стењака и крстовима" (163). Ту, такође, читамо и ове ретке из пера проф. Канаета: "Трагао сам...за остацима зидина цркве св. Петра, коју спомиње бискуп Андријашевић у свом извјештају" и наишао је на старе сухозиде, које су могле служити и као утврђење (исто). У сваком случају и овај микротопоним упућује на ономастички слој који је претходио исламизацији Подвележја.

Марина долина, Литин гроб (Бањдо).

Ако се зна да је исламизација Подвележја извршена још у 17. вијеку, да је, већ тада, умјесто старе антропонимије долазила нова, са оријенталним основама, јасно је да и ови, сачувани, топоними, са немуслиманском лексиком у основи, указују на њихову упорност у трајању. То лијепо илуструје и микритопоним из Кружња: *Лулића Мишин-торина*. Основни топоним је, без сумње, Мишин-торина. Пошто је та торина одавно престала бити Мишина, а пошто је њен нови власник био неки Подвележац *Лулић*, отуда ново њено име: *Лулића Мишин-торина*.

б) Микротопоними који су везани за период послје исламизације Подвележја

Доста је потврда и у микротопонимији које упућују на период послје исламизације. Ту могу бити у питању општи називи везани, бар у овим крајевима, најчешће за припаднике исламске вјере, а нису ријетки ни муслимански антропоними у основи. Тако имамо:

Беговиште, Таба, Ђузелов под, Гадарушина дола (Гадара, презиме), *Гостина шума* (Госто, муслиманско презиме), *Хасанова дола, Исића до* (махала), *Јеловчевина* (Јеловац, муслиманско презиме), *Котловина* (Котло, муслим. презиме), *Пуце, Пуцина махала, Селимова њива, Зејнина трнина* (Г. Гњојнице);

Беговиште, Бркан-долина (Бркан, муслим. презиме), *Ђуков кук* (Ђук и муслим. презиме), *Гостиња ластва* (Госто, муслим. презиме) *Вејзовац* (уп. презиме Вејзовић, Добрч);

Феризови бунари, Харем, Ибрине долине, Исића до, Јеловчев поток, Крханова бара, Смајкића бара, Ступчева бара (Ступац, муслим. презиме), *Тучин кук* (Туце, муслим. презиме), *Вољевчина бара* (Свињарина);

Брканови долови (Бркан, муслим. презиме), *Софина локва* (Софо, муслим. презиме), *Удовичића чатрња* (Удовичић, муслим. презиме), (Бањдо);

Бехин купиновац (Беха, муслим. презиме), *Дедићевина* (има муслим. презиме Дедић), *Хацин до, Хоцин до, Хусића њиве, Ибрукића поље, Хусића поље, Кајанова локва* (Кајан, муслим. презиме), *Лулића Мишин-торина, Велагића њиве, Максумића шума, Мемића чатрња, Пода Хусића, Шарићевина* (Шарић, муслим. презиме), *Шарића кук, Табакова гувнина* (Кружањ);

Османова долина, Пучин до, Смајина долина, Сулина долина, Шаховина, Шеховина, Шехин до, Шехин љесковац (Кокорина).

Број микротопонима овога типа знатно је већи од оних из прве скупине. И то је разумљиво. Подвележје је исламизирано прије читава три вијека. То је био сасвим довољан период да се и у микротопонимију укључе нови називи, посебно они који се ослањају на антропониме. У вези са овим вриједно је указати и на сљедећу чињеницу: на нашем списку нема

микротопонима са основом кнез, паша, везир и сл. И то је схватљиво. Положај Подвележја и састав његовог тла никада нису били привлачни за "елиту". То је одувијек било сточарско подручје. По легенди, видјели смо, ту су живјели сточари, свињари, Херцега Стјепана. Па и послје Херцегових времена живот ових села није се богзна како измијенио. Могуће је да су свиње замијењене овцама, коњима или неком другом врстом домаћих животиња. Тако је остало до наших дана.

На нашем посљедњем списку имамо микротопониме са основом: *хаџија, хоџа, шах, шех*. По моме мишљењу све су то домаћи топоними. Настали су на основу реалне подлоге. Наиме, у протекла три вијека, од исламизације, могао је неко и из Подвележја да оде на Ђабу и да постане хаџија. То није искључено. Али, више је вјероватно да је тај до, *Хаџин до*, био у власништву некога хаџије из Мостара и да је по своме власнику добио име. Онај други до, *Хоџин до*, може бити власништво неког подвелешког хоџе; у Подвележју је било, а има и данас, хџџа. *Шаховина* и *Шеховина* могу бити везане за антропониме - *Шахо, Шехо*, али и за апелативе шах и шех. Ова посљедња именица могла је живјети и у подвелешком говору. Према Шкаљићу, шех означава "старјешину текије, првака дервишког реда". Истина, у овом крају није никада било ни текија ни дервишког реда, али је таквих било и у Мостару, и у Благају. То би говорило, ако је у основи општа именица, да је то било власништво неког шеха са стране.

Наши примјери упућују и на овај закључак: у првој скупини подвелешких микротопонима, поред оних у чијој основи се налази лично име: *Неђина дола, Радулова главица*, има и таквих који чувају у основи апелатив: *крст, гроб (Крстаче, Крстине, Гребље)*; у оној другој скупини скоро сви наведени микротопоними везани су за антропониме. Па и они као *Беговиште, Хаџин до, Хоџин до* или *Шаховина, Шеховина* везане су за личности које су носиле звања која се налазе у основици наших микротопонима. То говори да се туђице, уколико нису биле везане за одређене личности, нису овдје могле укључити у микротопонимијски рјечник. Чини ми се да и за то постоји прихватљиво рјешење, прихватљив одговор. А наиме, ово је изразито брдски и сточарски крај. Ислам је ту споро хватао коријење. Са њим, свакако, и оријентална лексика. Ријечи овога поријекла, и данас, углавном се односе на вјеру и породицу. Ван тих области лексички фонд овога поријекла је знатно рјеђи. Разлоге за ово, без сумње, треба тражити и у чињеници да турска власт, турска администрација, није била сувише заинтересована за овај дио мостарске околине. Подвелешци су вјековима живјели на исти начин. То је лијепо показао проф. Т. Канаџ у својој монографији о Подвележју. Ово је било и остало типично сточарско подручје. Оно мало обрадиве земље било је власништво, најчешће, ага и бегова из Мостара, а ови су били заинтере-

совани за Подвележје само онолико колико је било потребно да се убере "хак", да се покупи сир, кајмак, вуна и масло. Због тога је Подвележје, како сам ја то на другом мјесту констатовао, било изразито заостао крај Херцеговине, иако га није одвајало од Мостара, тог културног и просвјетног центра Херцеговине, више од неколико километара ваздушне линије. Али, и ту је наше вријеме унијело изузетно велике измјене.

Наши микротопоними нуде, исто тако, података и за размишљања о томе ко су били становници ових села прије исламизације. Овдје је већ речено да су то били хришћани или кршћани. Ако пођемо од онога што нам нуде ови микротопоними, доћи ћемо до закључка да су то били они који су у своме говору имали *крст*, а не *криж*. Ту су само *Крстача*, *Шћепан-крст*, и сл. Истина, у централнохерцеговачкој зони може се и код католика срести *крст*, али не и једино тај облик.

И још нешто. Антропоним *Манда*, према коме је *Мандуша*, припада католичком ономастикону у савременим херцеговачким говорима. Али, то одмах треба истаћи, у Херцеговини, и то оној источној, имамо често презиме код православаца *Мандић*. То би говорило да антропоними нису увијек сигурни водичи кроз нашу историју. За ово нам може послужити и још један доказ. У херцеговачким предјелима, гдје живе у непосредном сусједству представници различитих религија, тешко је наићи на имена као *Иван*, *Мате/Маго*, *Ката* код православаца. С друге стране католички ономастикон не зна за имена као *Ђуро*, *Ђорђе* и сл. Тамо, пак, гдје нема мијешаног становништва, гдје су компактније цјелине једновјерника, могуће је срести и имена која могу имати обиљежје друге вјере. Отуда, нпр., у Београду и код православаца *Иван*, *Ката* и сл., а у црногорском ономастикону имамо *Маго*. Има, истина, и у херцеговачким предјелима имена која су својствена и католичком и православном ономастикону, али само једном дијелу херцеговачког подручја. То су имена као *Ђуро*, *Шћепо* и сл. Мада ова имена чешће срећемо код православаца, она се јављају и код католика. Свакако, новије вријеме и у ову област језика уноси знатне измјене. Неријетко, наиме, данас код представника различитих религија, или - нација, могу се срести иста имена. И то не само она типа *Горан* и *Зоран*.

Ови подаци, без сумње, биће корисни будућим истраживачима наше ономастике. Али, то треба и посебно истаћи, подвешка антропонимија друге половине двадесетог вијека неће много одступати од стања које је карактерисало ову говорну зону прије сто и више година. Ту, наиме, још увијек вриједе правила да се новорођенчадима дају искључиво муслиманска имена. Бар тако је било у вријеме када сам ја прикупљао дијалектолошку грађу. Није искључено да се и ту, временом, нешто мијења.

И подвешка микротопонимија, као и микротопонимија било кога краја у Херцеговини, јасно нам доказује гдје су коријени житеља Хер-

цеговине. Они су ту, на том тлу. И тамо гдје данас преовладава муслиманско становништво, овај дио језичког блага јасно говори да је то становништво стариначко, да је оно своје на свом, а да је историја крива што су међу браћом настала подвајања. На те старе заједничке изворе упућују и многа презимена која су заједничка, или која могу бити заједничка, и Србима и Муслиманима и Хрватима. Разлике на које наилазимо данас, и у животу и у обичајима, па понегдје и у говору, нису одвећ старе. Оне сежу само неколика вијека назад, сежу до исламизације, или нешто мало касније од тога историјског чина. Мада је тешко бити пророк, поготово на нашим језичким просторима, али, ако имамо на уму оно што је било раније, могло би се рећи да ће за један одређен временски период, рецимо за вијек или два, бити мање разлика међу припадницима различитих вјера или нација него што их је данас. Наравно, ово све ако животни токови буду текли нормално, ако не буде потреса који те токове ремете. Нама данас могу изгледати необичне неке појаве на које нам указују писци из прошлог вијека. Сходно томе, може се очекивати да ће и нашим потомцима бити необичне многе појаве са којима се ми данас, и скоро свакодневно, сукобљавамо. Али, и ту ће нам језичка грађа бити драгоцен, као вјерна слика прошлих дана.

ПАТРОНИМИ И АНТРОПОНИМИ У ПОДВЕЛЕШКОЈ МИКРОТОПОНИМИЈИ

Из онога што је до сада овдје речено добија се слика и о говору и о становницима ових села. Овдје ће се указати колико су антропоними послужили за именовање појединих микротопонима Подвележја. А ту можемо разликовати два слоја антропонима: хришћански и муслимански. Онај први је хронолошки старији и као такав малобројнији. Да то и покажемо на примјерима:

а) Хришћански антропонимијски слој у подвелешкој микротопонимији

Г. Гњојнице:

Бòвāн (у РЈА имамо: bovan, исто што и балван "ime mjestima i kamen". Као топоним јавља се од XIV и XV вијека, а као камен "od prošlog vijeka" у значењу "kamen stanaс". Налазимо га код Стулија. У Ходбини, село у дну Мостарског поља, има презиме Бòвāн, што се веже за ово друго значење); *Јуревйћи*, *Мерцāн глāвица* (Мерцан - презиме), *Шйповац* (презиме), *Бāдовац* (у Свињ. *Бодовац*)

Добрч:

Ћирића долина (Ћирић, презиме), *Просина долина* (Прòсо?), *Рāтина гòмила* (Рāто, Рāта?).

Свињарина:

Бòвāн, *Бòдовац*, *Брајāкуша*, *Чулин кāмєн* (Чуле, презиме), *Мала мандуша*, *Мāндине дòлине*, *Неђина дòлина*, *Пєринац/Пєренац*, *Периновац*, *Рајкуша*, *Риђāнуша* (има и данас и муслиманско презиме

Риђановић) у Ортијешу и микротопоним Риђануша, земљиште које је било власништво Риђановића), Радулова главица, Рудин дол/Руден дб (Рудо, м. л. име и код Срба и код Муслимана), Вукићевача (Вукићевић, презиме).

Бањдо:

Бџетовица (Божета?), *Јелача* (било презиме у Мостару), *Литин гроб* (Лито?), *Марина долина*, *Пајин дол/Пајини долови*, *Сдфйна лдква* (уколико је у основи антропоним *Сдфија-Софијин-Сдфйн*. Акцент упућује на женско име *Софија*).

Кружањ:

Бјелошевац (ако је од *Бјелош-Белош*) данас *Бјелушавац*, *Бркашића длина*, *Булића торина* (у сусједним Гњојницама има презиме *Булић*, Срби), *Ђукова долина* (презиме *Ђук* може бити и српско и муслиманско), *Дедићевина* (презиме *Дедић* може бити и српско и муслиманско) *Глушац под Лулића Мишин-торина* (*Лулић* је муслиманско презиме, *Мишо* хипокористик од *Милош*, дакле, удвојени су називи), *Љупчина* (од *Љубичина*), *Милићевића златарица*, *Милићевина*, *Мишин тор*, *Миличино гувно*, *Стјепанова долина*, *Шћепан гомила*.

Кокорина:

Балтићевина (ако је од *Балтић*), *Балтићеви долови*, *Батин дол* (могло би бити и од *бато*, хипокор. од *брат*), *Брстановац*, *Бристиновац* (можда од патронима *Брстина*), *Ђукуша*, *Долина код Иванове локве*, *Дурисовина/Дуросовина* (има патронима *Дурсум*, а није искључено и да је од антропонима *Дурис*), *Џебина долина* (*Џеба*, патроним на Буни, Хрват.), *Горњи зоринци* (од *Зора?*), *Иван дол*, *Јелачина долина* (било је у Мостару презиме *Јелача*), *Корићуша* (од *Корић?*), *Кршића торина*, *Лука у Вулину потоку*, *Љубичина/Љупчина*, *Марићевина* (*Марић*, презиме и код Срба и код Муслимана), *Маслешевина* (ако је од *Маслеша*, презиме), *Милишића до*, *Перина долина*, *Под Стјепан-крстом/Под Шћепан-крстом*, *Путичина страна*, *Радолин дол*, *Рогина долина*, *Сплавак у Маслешевини*, *Стјепан-крст/Шћепан-крст*, *Тахранина долина* (има презиме *Тарана - -Тахрана*) *Тасовина* (ако је од *Тасо*, истина, данас у Мостару има муслиманско презиме *Тасо*), *Тулина кућетина* (има презиме *Туле*), *Видића длина*, *Враћевевића њива* (*Враћевевићи*, данас топоним), *Вулин поток*.

Напомињем да највећи број ових микротопонима налазимо у катастарском попису. Савремено стање их није потврдило. И овдје, као и иначе, у овој скупини микротопонима, наилази се на свјесне фонетске деформације, како би се затро траг изворном имену.

**б) Муслимански патронимијско -
- антропонимијски слој у подвелешкој
микротопонимији**

Број ових микротопонима је нешто већи од оних из претходне групе. Да то покажемо на примјерима:

Г. Гњојнице:

Ђузелов погес/Ђузелов пђд, Гадарушина дола (Гадара- презиме), Гбстин пђток, Гбстина шђма (Гбсто, презиме), Хасанова дола, Исића дђ, Јѐлђвчевина (има презиме Јѐловац, м.), Котлђвина (има презиме Кђтло, м.), Мйхрић (презиме?), Пђце (презиме и назив махале), Селимова њйва, Шпаге (презиме Шпаго), Шпаговина, Сулиновац (из Катастра, има Сђле, хипокористик од Сулејман, придјев је Сулин), Зѐјнина трнина.

Добрч:

Бѐхин бђнар (презиме, Бѐха), Бркан-дђлина (има презиме Бркан, м.), Ђђков кђк (Ђђк може бити и муслиманско презиме у овим крајевима), Гбстина лђства (Гбсто, муслиманско презиме у овим крајевима), Тђлуша (од Тђле, лично име), Вѐјзовац (има мусл. презиме Вѐјзовић).

Свињарина:

Бѐлуша (хипокор. од Бѐфир-Бѐфо), Дурмишевац (од Дђрмиш, лично име), Ферйзови бђнђри (Фѐрйз, презиме), Халимића врт, Ибрин до/Ибрине дђлине, Исића дђ, Јѐлђвчев пђток, Кутурина долина (Катастар, има презиме Кђтђр, придјев би био, и овдје, Котурова, ев. Кутурова), Крханова бђра (Крхан, презиме), Оручева долина (Оруч, презиме), Патковина/Патковићи (Пађтак, презиме), Прохин дол (Катастар, Прђхо, презиме), Рићђнуша (овдје је већ речено да има презиме Рићђновић, Муслиман, у Мостару, и да у Ортијешу има топоним Рићђнуша од тога презимена), Скендѐровац, Селимовац, Смђјкића бђра, Смајкића махала, Ступчева бара, (Ступац, презиме), Талђвина (од Тђле), Тђцин кђк (Тђце, презиме), Вђљевичина бђра (Вђљевича, презиме).

Бањдо:

Брканови дђлови (Бркан, презиме), Дурмишевац (Дђрмиш, лично име), Хђснића дђлови, Код Попина дола (Пђпо, муслиманско презиме), Сђфйна лђква (ту се јавља и као Сђфина локва; Сђфа, Сафйја, муслиманско лично име), Удђвичића чђтрња (Удђвичић, у Мостару муслиманско презиме).

Кружањ:

Бѐхин кђпиновац (Бѐха, муслим.презиме), Бумбића ограда, Бђмбина чђтрња (има у Мостару муслиманско презиме Бђбић), Дѐдићевина (муслим. презиме Дѐдић), Гђстовац (Гбсто, презиме, може у овом крају да има двојаку промјену: по обрасцу им. м. р. Госто-Госта, и по обрасцу

им. ж. р. Госто-Госте), Хадровића долина (Катастар, Хадровић, муслим. презиме у Мостару), Хасанова долина, Хусића чатрња, Хусића њиве, Хусића ограда, Ибрукића поље, Ибрукића њиве, Јахина долина (Јахо, лично име), Кајанова ограда, Кајанова локва (Кајан, презиме), Карића кривдџо (Карић, муслим. презиме у Херцеговини), Лулића Мишин тџина (Лулић, муслим. презиме), Максумића шума (Максумић, муслим. презиме), Мујина златарица, Мустафин под (Катастар), Мумића ограда, Нова Бехина ограда, Пџа Хусића, Пузићевина/Пузића ограда (Пузић, презиме), Селимановац/Сулимановац, Стране Максумића, Шаррића куќ (Шарић, муслим. презиме у Мостару), Табакова гувнина (Табак, муслим. презиме), Вџагића њиве, Закланов бунар (Заклан, муслиманско презиме).

Кокорина:

Аишина долина, Алаговина (Алага, хипокор. од Алија), Алџбеговина, Алин пџд, Алин тџр, Алићевина, Бацакова долина (Бацак, презиме у Мостару и на Буни), Бехрамџа (Бехрам, презиме у Мостару), Беговића дџо(л), Бишћева њива, Бишћева рџпа, Бишћево трње (Бишћевић, презиме у Мостару, Муслимани), Челебића долина (Челебић, муслим. презиме у Мостару), Ченгића ограда, Чолакушина долина (Чолак, муслим. презиме у Мостару), Ћехина долина (Ћехић, муслим. презиме), Ћемаловина (Ћемал, муслиманско презиме у Мостару), Делџхметџвца, Делџхметџвача, Дејина долина (код Муслимана је у овим крајевима дедо, код Срба - ђед/дјед), Дџлић више Чџлића главице (Чџлић, муслим. презиме и у сусједним Враћевићима, и у Мостару, и у Ортијешу), Џаџеровина, Џаџина долина, Гавранџа (ако је од патронима Гавран, који овдје може бити и муслим.), Гџлошева долина (Гџлош, муслим. презиме у сусједном Благају), Халиловац, Хасанов дџо(л), Хатина долина (Хата, хипокор. од Хатица), Ибрина долина, Јахин дџо(л), Калемов дџо(л) (Калем, муслим. презиме у Мостару), Камерина долина, (Камерић, муслим. презиме у сусједном Благају), Карамејића дџо(л), Лехина долина (Лехо, муслим. презиме у Благају), Лехуша, Мала челебуша (Челебић, муслим. презиме у Мостару), Мехрејина долина, Мемџићушина струшџтина, Османова долина, Пуџин дџо(л) (Пуџе, муслим. презиме и у Подвележју), Салџинуша долина, Смајина долина, Сулина долина, Сџлманићи, Шабанов дџо, Шабановића дџови, Шаховина (долина), Шеховина, Шехин дџо(л), Шемшића пџфина, Шехин љџсковац, Тасовина (већ је речено да у Мостару има муслим. презиме Тасо), Тџр код Халиловца, Зџубићи, Зџубића гај, Зџубички кланац.

И овдје постоји велики несклад између Катастра и савременог стања. Свакако, временом се мијењају и власници појединих дијелова земљишта, а самим тим могу се мијењати и називи тих микротопонима. Већ је и овдје речено да се почесто у ову врсту топонимије и свјесно интервенише. Разлози могу бити вишеструки: од класних до вјерско-националних.

Наведени подаци упућују на закључак да је број микротопонима са муслиманским презименом, данас, или именом у основи, прилично велик. Али, уз то, и на спознају да већина овдје наведених породичних имена није са овога тла, нису у питању подвелешка презимена, него презимена која и данас налазимо, углавном, у Мостару, као: *Ступац, Туце, Вољевица, Попо, Софо, Бубић, Хадровић, Пузић, Шарић, Табак, Велагић, Тасо, Шабановић*. То би, даље, говорило да су и ове њиве и ограде доскора биле власништво неподвелешког становништва. Из онога што нам је познато о прошлости овога подручја, то је и било тако. Подвелешци су били кметови мостарских ага и бегова. Отуда још и данас у њиховој микротопонимији трагови тих минулих времена.

Истина, подоста овдје наведених података понудио нам је Катастар. Савремено стање није то потврдило. Значи, за протеклих стотинак година вео заборава је прекрио и неки дојучерашњи траг и ту врсту ономастикона Подвележја "осавременио".

А ако бисмо се сада запитали: зашто нема више трагова из предисламског периода, одговор би могао бити двојак: 1. Неки дијелови подвелешког атара могли су бити "ничија земља", без господара, али и без имена, и 2. Мање честа имена су уступила мјесто новим, која су била ближа животној стварности. То нарочито у оним случајевима у којима се микротопонимом указивало на власника који није из истог "вјерског" јата. Тај моменат, религиозни, да не кажем национални, у оваквим случајевима може бити и те како значајан. Поготово у овако компактним националним регионима. Катастарски подаци, макар понекад били и несигурни, много више причају о историји Подвележја него што нам то казују савремени микротопоними. И ово је податак који обавезује, обавезује на организованији рад у овој области "језичке археологије". Уколико наша генерација не покупи овакве податке, наредне генерације могу бити лишене драгоцјених података из многих крајева наше језичке територије.

Ови наши микротопоними пружају могућности и за још нека закључивања. Наиме, ако погледамо микротопониме из прве скупине, уочићемо да ту има имена/презимена која данас никако нису присутна на овим говорним просторима. Тако ту имамо: *Радулова главица, Божетовица, Бјелошевац/Бјелушавац, Брстановац/Бристиновац, Балтићевина, Дурисовина/Дурусовина, Корићуша, Маслешевина, Радолин дол, Рогина долина*.

Ако сада погледамо списак имена које нам дају историчари за предтурски период, констатоваћемо да су управо таква имена била обична у том периоду у Херцеговини. У моме раду: Из херцеговачке ономастике предтурског периода (в. у мојој књизи: Из језичке теорије и праксе, Научна књига, Београд 1987, стр. 142-168), а који је заснован на грађи коју је прикупио проф. Марко Вего, налазимо имена као: *Богавац, Божићко,*

Јурај; из Зборника средњовјековних натписа из Босне и Херцеговине, издао М. Вего, указујем на имена као: *Дражета, Ђурен/Ђурен, Виган*; из рада проф. М. Динића: Хумско-требињска властела наводим и ова имена: *Бјелослав, Богавац, Јурај, Радун, Рохан*. Ово би говорило да су сва та и таква имена могла живјети и на овом подручју у том периоду. И још нешто. То би нам давало за право да претпоставимо да је у том давном времену на овом подручју могло бити и имена као: *Божета, Брстан, Дурус/Дурис, Корић, Маслеша* и сл. и да су наши микропоними трагови тих и таквих имена. Не треба заборавити ни чињеницу, на коју је и овдје указано, да је ово подручје релативно касно исламизирано и да су трагови предисламског живота видљиви и у неким другим областима живота.

Па и микропоними који су везани за новији период, тј. за период после исламизације, нуде подоста примјера који нас, опет, воде у вријеме прије исламизације. У тој скупини, како је показано, имамо антропониме/патрониме као: *Госто, Јеловац, Шпаго, Пуце, Бега, Бркан, Ђук, Котур/Кутур, Крхан, Патак, Прохо, Риђан, Ступац, Туце*. Сви ови патроними могу припадати било којој вјери на овим просторима и као такви могу ту бити врло стари. И ово говори да на овим просторима промјена религије, макар које, није морала за собом да повлачи и промјену породичног имена. Отуда данас у Херцеговини, чак у два сусједна села, исто презиме носе припадници православне и муслиманске вјере.

За наша разматрања није неважна ни чињеница да се на овоме списку не налазе ријечи, или их је врло мало, које не припадају нашем лексичком фонду, тј., другачије казано, на овоме списку нема турцизама, ако се изузму антропоними. А укључивање ових антропонима, антропонима који су ишли са исламизацијом, свакако је новијег датума.

МИКРОТОПОНИМИ КАО СЛИКА ПОДВЕЛЕСШКЕ ФЛОРЕ И ФАУНЕ

У поглављу Микротопоними и геоморфолошка слика тла указано је на неке типичније називе који су везани за ово подручје и његово шумско растиње. Овдје ћу указати на значај флоре и фауне за подвелешку микротопонију.

а) Ф л о р а (ф и т о н и м и)

Љесковац, Орашина, Сливе (Г. Гњојнице);

Дубине (у основи је дуб/храст, од придјеза дубок имамо именицу дубина, са акцентом на другом слогу), Грабовина, Грабовик, Јабукe, Јасенак, Јасеновача, Јаворак, Крушкова продо, Крушкова љут, Купиник, Крушке, Липова главица, Љесковац, Репиште, Треслова долина, Трепетљиковац (постоји неко растиње које се зове трепетљика), Трешњевац, Трнова долина (Добрч);

Буковац, Церова коса, Дрвеник, Дубина, Грабово поље, Грабовик, Грабовине, Јагодина, Клек, Клечењача, Кљеновача, Повите (ако је од павита, а у овим крајевима те врсте растиња има доста), Штирни до, Трнова долина, Врбовац (Свињарина); Букова дола, Дубине, Грабовик, Грабовине, Горње траве, Јасен махала, Купиновац, Љесков до, Шенишни до, Штирни долови, Тисовац, Тресловац (Бањдо);

Дивљакиња, Дивљакинац, Дренова долина, Хаптова долина, Јабуковац, Јасенова долина, Јасеновина, Јасенови пот, Копини до (Жопривни до? или Купини до? У Ортијешу имамо капина - купина, уколико је у основи ово растиње, супституција ових самогласника није необјашњива: у-о-а), Купиновац, Крушкова долина, Кртолиште, Љескова долина, Љесковац,

Репиште, С'енак, С'енокоси, Сливе, Шепурик, Трепетљиште, Тренсловац, Трњац, Трнова долина (Кружањ);

Љесковац, Трнове долине (Кокорина).

Као што наш списак показује, нема на овом подручју много различитих врста растиња које је послужило за именовање земљишта на коме оно расте. Најчешћи су називи са основом *буква, граб, јасен, љеска*. То дрвеће и покрива ову земљу. Међу нашим називима нашла су се и она са основом *јабука и трешња*. Ове воћке нису ту честе, а ако их и има, не спадају у племените врсте. Ипак, ово је подручје изнад кога се диже Вележ, а Вележ зна бити до Петрова дана огрнута снијежним покривачем. Трешња, она племенитије врсте, као што се зна, тражи топлију климу.

Наши примјери указују и на појаву уопштавања једнога типа микро-топонима на ширем подручју Подвележја, уп. изведенице од основе: *граб, дуб, јасен, љеска* и сл. И то је схватљиво. Пошто цијело Подвележје обилује том врстом растиња, разумљиво је што се ту понављају имена истог начина творбе.

Интересантно је да међу наведеним микротопонимима, са основицом од назива неке врсте растиња, имамо и оне у чијој основи се налази врста житарице: *Шенишни до, уп. и Репиште*. Подвелешци сију жито. Мада нема много погодне земље за то, али више *јечам* и *зоб* него *пшеницу*. Пшеница је осјетљивија на зиму. Назив *репиште* може бити мало необичан. Репа није чест усјев који се сије у овим крајевима. Ни у Котлини. Бар тако је данас. Није искључено да је раније и она била чешће сијана у овим крајевима. Свакако, постоји неколико врста репе. Овдје се сије "кравља репа", а та врста репе се за вријеме другог свјетског рата и јела. Тога се и ја добро сјећам. Пошто Подвележје има довољно ђубрива, ова врста усјева може да се његује, макар и на мањим површинама.

На нашем списку налази се неколико назива везаних за *крушку*. Оно што вриједи за јабуку и трешњу, вриједи и за крушку, тј. на овим просторима расту крушке, али оне дивљаке. За племенитије врсте тога воћа подвелешка земља и клима нису погодне. Али, када је у питању микротопонимија, ти моменти нису битни.

Интересантно је да у Бишћу пољу, које је изразито плодно и погодно за узгој разног воћа, има мало микротопонима који би упућивали на воће које је ту узгајано. Тако рецимо, да се и тога присјетим, у мом родном Ортијешу, у којем може да успијева различито воће и поврће, скоро да и нема микротопонима типа Јабуковац, Крушковац. Тамо налазимо називе као: *Президе, Странчине, Бјелише, Старина, Башчине, Подворнице, Миљеваче, Хартиковине* и сл. Дакле, све су то називи који имају у основи неки други апелатив: *зид-зидање-презиђивање, страна, башча, миљевина* - врста камена и сл. А на свим тим њивама, ливадама или башчама могло

је и раније, као што може и данас, да се гаји различито и воће и поврће. Друго је питање зашто је то тако. Ако би се на то питање тражио одговор, он би могао да гласи и овако: у овим хумнијим предјелима сваки земљишни простор погодан је за развој воће и поврће, или је по правилу тако. Због тога се ту не јавља једно одређено воће или поврће, нити једно одређено име које би нас упућивало на то одређено воће или поврће, везано за један посјед. У планинским предјелима, какво је Подвележје, није тако. Тамо је мало плодне земље, и оно што је има, најчешће је одређено управо за узгој једне културе. Отуда и везивање имена те културе за то земљиште.

б) Фауна (зооними)

Говеђачина, Голубинка, Јарац-кук, Јаребичка долина, Кобиљаци, Кобиљача, Крављак, Овчине, Овчиште, Орлова плоча (Г. Гњојнице);

Ћуков кук (као што је познато, и у патронимима има подоста ове врсте именица и зато није увијек лако одредити шта је ту примарно: апелатив или патроним. Биће да је ова посљедња категорија продуктивнија од прве, тј. да се микротопоними чешће творе према патронимима него према апелативима који им се налазе у основи), Ћукота, Голубинка, Крављак, Куја долина, Међењак, Рисова плоча (данас у овим крајевима нема рисова. Не знам ни када их је било, али овај микротопоним као да указује на њихове трагове), Шарова долина (шаро - пас), Вучија главица, Вучија грла (Добрч);

Кобиљаци, Међења јама, Орлова плоча, Телећа ластва, Вучија главица, Ждралов до (Свињарина);

Лисац, Мечка, Међења јама, Зечја дола (Бањдо);

Јарчиште, Међења долина, Орјача (уп. Орја Лука у Црној Гори), Овчиште (Кружањ);

Јарчиште (Кокорина).

Овај списак јасно говори у ком односу у Подвележју стоји флора и фауна. Број микротопонима са називом неког растиња у основи знатно је већи од овога у чијој се основи налази име неке животиње. Уз то, број ових посљедњих као да није имао велики избор на располагању. Ту имамо неколике домаће животиње: *овца, крава, јарац, кобила, теле*; затим неколике дивље животиње: *медвјед, вуц, лисица, зец* и неколике птице: *голуб, јаребица, орао, ћук*. Биће то и реална слика животињског царства у Подвележју. Поред домаћих животиња: *овца, коза, коњ, крава, пас, мачка*, и дивљих као: *медвјед, вуц, лисица, зец*, и нешто птица: *орао, ћук, голуб, јаребица*, ту и нема још много других представника овога дијела живо-

СТРАНИ ЕЛЕМЕНТИ У ПОДВЕЛЕШКОЈ МИКРОТОПОНИМИЈИ

Ономастика уопште, а микротопонимија посебно, нуди доста података о прошлости краја из кога се узима та грађа. Познато је да се ономастички трагови тешко потиру и губе из употребе. То нам потврђује и наша новија историја. Ми смо у посљератном периоду вршили промјене назива многих мјеста. Те промјене су званично устаљене, али у народу се још увијек наилази и на старије називе. Ако је тако код назива већих насељених мјеста, шта треба очекивати код назива појединих ненасељених предјела. Ту су имена знатно мање изложена промјенама и знатно дуже истрајавају. То нам потврђује списак микротопонима било које наше области. То нам потврђује и списак микротопонима Подвележја.

У подвелешкој микротопонимији поред наших назива, типа: *Брдо, Брегови, Црни пањ, Дебела коса, Долови* и сл., имамо, подоста, назива чије је поријекло у неком сусједном или другом страном језику. Ту можемо разликовати: романизме, германизме, турцизме; има, чак, и унгаризама...

Ево пописа тих страних елемената у подв. микротопонимији:

1. А л б а н и з м и

Катунџште. То је назив који се често јавља у сточарским предјелима брдских региона. Код Скока о томе називу читамо, управо за основни појам - катун: пастирско село номадског карактера у планини-. Послије указивања на различита тумачења постанка и извора овог назива, Скок каже да је "најувјерљивије објашњенје дао Jokl који је katun doveo u vezu s

arb. katund-i, Gebiet, Dorf, Stadt, odatle na-ar katundar-katunar..." (Etim. rj. s. v. katun).

2. Р о м а н и з м и

Нешто је већи број микропонима у овом крају који се могу доводити у везу са романским утицајем. Међу такве примјере ишли би:

Ботин, ако је у основи тал. *volta*.

Бишѐвци, Скок далм. оток *Бишево* доводи у везу са тал. *Busi*, а не искључује ни везу са илирским именом *Busi* "које је добро потврђено у Републици и у Далмацији" (Etim., s. v. Biševo).

Бисаге, то би могло бити од "латинске сложене *bisaccium*, од *bis-dva puta- i saccus*" = антреша (Etim. s. v. bisaci).

Опине, доводе се у везу са лат. *oppidum*.

Паратак, може се доводити у везу са тал. *parte*.

Саље, може се доводити у везу са лат. *sal-salina* = мјесто гдје се овцама давала со.

Скалин, у основи лат. *scala*, тал. *scala*.

Шкдљ, мало необичан микропоним у овим брдским предјелима. Обично га срећемо у Приморју. У основи тал. *scoglio* = оток, гребен, хрид, литица. Обично у мору, али се, како видимо, то могло пренијети и на копно.

Међу романизме могао би се убројити и микропоним *Керђуша*. Клаић, наиме, именицу *кер*, која се често јавља у овим крајевима, доводи у везу са латинском ријечи *canis*.

3. Г е р м а н и з м и

Није велик број ни микропонима у подвелешком атару чије би се поријекло могло доводити у везу са германским утицајем. Међу таквим примјерима имамо:

Бадањ, потврђено постојање ове ријечи и у другим слов. језицима, али пошто за њу не знају балтички језици, Скок каже да је то посуђеница "из ранијег ствјет. *budin*", а ово је од лат. *butina*. Од нас су ову посуђеницу преузели Мађари и Румуни.

Шанац, ова се посуђеница често јавља у предјелима на којима је у недавној прошлости долазило до ратних окршаја. Подвележје не припада

таквом терену. Ипак, и ту се нашао овај германизам "Od пјем. Schanze" (Skok, Etim. s. v.).

Шиндерина долина, може се доводити у везу са герм. ријечи *Schindel*=отесана дашчица, што је мало вјероватно, с обзиром на одсуство дрвне индустрије у овом крају. Истина, тај се назив могао пренијети из других крајева гдје је раније било и такве индустрије. Чини ми се да је вјероватније ову ријеч доводити у везу са именицом *шинтер*, њем. *Schinder*, која је, иначе, у предратном периоду била сасвим обична у овим говорима. Дакле, ту је могло бити *шинтер*, као полазна основа. Истина, *шинтер* је именица м.р. и присвојни придјев би био по обрасцу именица те врсте. Дакле, *шинтеров* - *шинтерова*. У нашем случају није тако. То је придјев по творбеном обрасцу именица ж.р. Као да је била и шинтера-шиндера, што није искључено.

Шпаге, тако се зове и једна махала у Подвележју, могло би се помишљати на германизам *шпага*. Клаић констатује да је њем. *špagat* из тал. *spago*. Наш фонетски склоп, са иницијалном секв. *шп*-ближи је њемачком изговору. Основно значење је: узица, конопац. Херцеговина зна за патрониме тога типа. И нису ријетки.

4. Г р ц и з м и

Има неколико микропонима у подвелешком атару који се могу доводити у везу са грчким утицајем. То су:

Хаптовача, чест облик у херцеговачкој топонимији. Доводи се у везу са грчком ријечи: *актеа*. *Хафтова долина*, исто што и Хаптовача.

Пра̀сина долина, ако је у основи *праса*, *празилук*, то је, по Скоку, "balkanski grecizam". У алб. имамо *pras*, *prase*. Херцеговина зна за прасу. Постоји дивља и питома. Могуће је да у овој долини има доста дивље прасе, дивљег празилука и да одатле потиче наш микропоним.

Со̀фйна лџква, овакав облик овога микропонима у вези је са грчком ријечи *Со̀фи́а*, лат. *Sophia*. Данас је то *Са̀фина лџква*, а то се може доводити у везу са муслим. женским именом *Са̀фи́ја-Са̀фа*. Одатле и придјев *Са̀фин*, *Са̀фина*. Овакве интервенције, некада и свјесне, нису ријетке ни у овом говору, ни у овој области језичке грађе.

Спй̀лнй дџ, у овом дијелу Херцеговине *спй̀ла* је обична ријеч. Значи једну врсту камена. Постоји и игра: *ба̀цати се спй̀лџм*. Нису ријетки ни микропоними са том именицом у основи. Скок даје доста потврда за овај топоним из разних предјела наше језичке територије. По њему, то је "Balkanski grecizam".

5. У н г а р и з м и

Нису ни унгаризми/мађаризми чести на овом подручју. Ја сам забиљежио ове:

Ча̀трња, у Херцеговини чест назив за вјештачки резервоар за воду. Обично кишницу или снијежницу. Данас се и чатрње могу пунити водом из покретних пистерни, и сл. Клаић каже да је у основи мађарска ријеч: *csatorna* = канал, жлијиб, накапница, бунар, пистерна. Наравно, ова се туђица никако не може повезати са турнизмом чатрља у значењу: кућерак, мала, слаба кућа, брвнара.

Губѐрача, у основи би могла бити мађ. ријеч: *guber* = покривач, гуњ (Клаић). А ова се туђица могла ширити преко катунских, и уопште сточарских веза.

6. Т у р ц и з м и

Повелик је број ријечи оријенталног поријекла које се налазе у основи подвелешких микротопонима. Ту можемо разликовати ријечи апелативног карактера и ријечи из породице антропонима и патронима. Свакако, ове последње се чешће јављају. Да и то покажемо на примјерима:

а) *Турцизми апелативног карактера:*

Ба̀јам, у основи је тур. *бадем*, перс. *bādām-bādam*, који се у херцеговачким говорима најчешће, ако не и редовно, јавља у фонетском лику који је потврђен и у подвелешкој микротопонији.

Ба̀шча, у основи је тур. *bahçe*. У овом облику наведени турцизам познат је и у другим говорима, и не само на тлу Херцеговине. Истина, ту могу да се јаве и неке фонетске посебности: *башћа*, са супституцијом африкате -ч африкатом -ћ; у говорима који у своме фонетизму немају издиференцирану артикулацију двају наших африкатских парова. Уз то, јавља се и облик *башта*, знатно ређе, што се фонетски изводи од *башча*: дисимилационим поступком, што, природно, нема везе са топонимом Башка - башчански, иако се јавља гласовна подударност.

Бѐговште, у основи је апелатив бег, тур. *.bey*. Овдје имамо у основи посесивни придјев: *бегов* и творбени мс фем - *иште*.

Чаир, у основи тур. *çayır* - ливада, сјенокос.

Чардачина, од тур. *çardak*. Код Шкаљића читамо да је то "zgrada na četiri svoda". У овим крајевима то је кућа на спрат. Наравно, овдје то означава земљиште гдје је некада могао бити некакав чардак. Творба је јасна: *чардак* + творбени морфем *-ина*.

Чдбаново пдље, карстно поље на путу између Мостара и Невесиња. У основи је тур. *çoban*.

Ћаба, у основи је тур. *Кабе-Кјабе*, исламски свети храм у Меки. Мало је необично да се и то име јавља као микротопоним, уколико није ишло преко антропонима. Што није неочекивано, чак ни у овим крајевима.

Ћдра, у основи је придјев *ћорав*, тур. *kör-слијеп*. Шкаљић има и *ћора-ћорава* кобила. Пошто је ово крај гдје су коњи, нарочито раније, били стални пратиоци човјека, није искључено да је и овај наш микротопоним на неки начин везан за слијепу кобилу.

Дајиндйште, могло би се помишљати на основу именице *даица*, тур. *dayı-ујак*. У херцегов. говорима јавља се као хипокористик *-дајо*, придјев: *дајин*, а онда уопштавање творбеног наставка *-диште*, према, рецимо: *plandište*, од *пландовати* и сл. Мада ни то објашњење не мора бити лишено свога основа, чини се да је прихватљивије доводити ову изведеницу у везу са глаголом *дајанисати*, тур. *dayanmak*, за који у херцегов. говорима наилазимо и на облик *дајандисати* - подносити, трпјети, издржавати.

Дедина ддлина, за именовање очевог или мајчиног оца, у херцег. говорима, а и не само у тим говорима, постоје два назива: *дјед-ћед* што се, по правилу, јавља код православног живља. Онај други назив - *дѐдо*, од тур. *dede*, имамо у говору муслиманског становништва, и, рекао бих, без изузетка. То потврђује и наш микротопоним. Наравно, ту нема никаквог основа да се овај лик доводи у везу са екавским обликом *дед*. Томе се противи и прозодијска компонента: *дѐдо:дѐд-дјѐд-ћѐд*.

Духанйште, у основи је тур. *duhan*. Овај назив чест је у Бишћу, Мостарском пољу. У моме Ортијешу, гдје се раније много више садио духан него данас, може се јавити овај назив, али је он кратковјечан. Нека њива се тако може звати само једну годину, и то ону која слиједи иза године када је на њој био духан. Већ наредне године ту се гаји друга култура, и назив везан са духаном, ишчезава. У Подвележју, гдје клима није погодна за гајење духана, како видимо, тај назив може да истрајава. Могуће је да се раније и ту садио духан. Није искључено да и у наше вријеме тога има, и то управо у оном дијелу Подвележја који је хумнији, Опине.

Ханина, у основи тур. *han*, свратиште, преноћиште. Назив је могао бити везан само за зграду, кућу, да би се касније уопштио и за дио

земљишта око те куће и да остане у употреби и послије престанка постојања хана, па и саме куће.

Хањета, можда у основи тур. *haneta* - за који Шкаљић каже да може означавати изреске "на крајевима одјевних предмета". То би значило да је овај микротопоним имао, или има, некакве геометријске облике по себи, да на неки начин може бити у вези са основним значењем наведеног турцизма: њива неправилних рубова.

Харем, у свим херцеговачким говорима овај турцизам, харем, значи искључиво земљиште на којем се сахрањују припадници исламске вјере. Има случајева да се тај назив задржи и послије промјене основне намјене. Тако се у моме Ортијешу још и данас један предио испод села, гдје се данас налази травњак Пољопривредног добра, назива Харем, а ту се престало сахрањивати можда још у доба аустроугарске власти. Истина, све до наших дана ту се чувао један надгробни споменик, један башлук. У Подвележју, овај назив још увијек може да покрива и своју првобитну намјену и своје основно значење.

Хазнарица, у основи је тур. *hazna*, од *hazne*, *hazine*. Истина, творба је могла ићи преко *хазнар*, што је мало необично. Наиме, за онога који чува ризницу, за ризничара, обично имамо *хазнаџар*. Има и патронима тога гласовног склопа. У нашем микротопониму, како видимо, имамо у основи *хазна*, значи није узет тур. *хазнаџар*, него је на основу *хазна* додат наш творбени морфем *-ар*.

Хрсовац, могао би се доводити у везу са турцизмом *хрсуз*, од турске ријечи *hirsiz*, тј. изворно: *хрсузовац*, и дисимилационим процесима *хрсовац*. Ово објашњење није неприхватљиво, нити је неујерљиво. Таквих појава има у овим говорима. Могло би се, исто тако, помишљати на основу рз, хрз - поштење, част, образ; семантички антипод првом примјеру. Наиме, *хрсуз* значи "лопов, крадљивац". Ова претпоставка, ма колико била могућа, не изгледа ми довољно ујерљива, због измјена сонорног фрикатива з у безвучни с, иако ни такви поступци нису неочекивани.

Јумник, могло би се помишљати на основну ријеч *јумак* - клупче, мали суд, од кога има и глагол: *јумачити* - изводити шаре и украсе на народној ношњи. Овдје - земљиште богато разнобојним травама.

Мајдан, чест и топоним и микротопоним у крајевима који су били под турском управом - рудник. Овдје, и: мјесто одакле се узима камен за изградњу, или, пак, земља за грађевинске послове. У моме Ортијешу Мајдан именује предио одакле се узимао камен за изградњу кућа.

Мушај, у основи турцизам *муша*, мушај од *müş'a-i* - утрина, пашњак. То значење има и у подвелешкој микротопонимији.

Синијица, у основи турцизам *синија*, тур. *sini* - ниска округла трпеца. Овдје са деминутивним творбеним обиљежјем, а означава земљиште које подсјећа на синију, својим обликом.

Сурдуп страна, могло би се помишљати да је у основи турцизам *сурдук* (јаруга).

Шеховина, у основи тур. *şeh*, прицјев *шехов* и наставак *-ина*.

Шехов дђ, иста основа, без творбеног морфема *-ина*.

б) Турцизми антропонимског карактера

Антропоними се често јављају у нашој микропонимији. То је и схватљиво: припадност нечега неком лицу често прати и везивање тих двају појмова у једну синтагму. У херцеговачкој антропонимији уопште, па и у подвелешкој антропонимији као саставном дијелу те цјелине, могу се разликовати неколика антропонимска слоја. Први је из најранијих периода нашега битисања, па и битисања на Балкану, други је из доба хришћанства, а трећи је из времена послвије примања ислама. Нас овдје интересује овај посљедњи антропонимски слој, антропоними који су дошли са исламизацијом и који су везани за микропониме. За ову групу личних имена, за антропониме оријенталног поријекла који су улазили у живот наших народа послвије доласка Турака на наше језичко подручје и послвије примања ислама (једног дијела нашега живља), карактеристично је да су били свеобухватни, тј., другачије казано, исламизирано становништво у потпуности је напустило наша стара имена и прихватило нова имена која је донијела нова религија. Такво стање је трајало све до наших дана. Тек у наше вријеме и у муслиманску антропонимију улазе наша народна имена. Таквих појава све доскора није било (исп. о овоме: Dr Ismet Smailović: Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Monografije, I, Sarajevo 1977).

У подвелешкој микропонимији налазимо ове примјере који нас упућују на муслиманско лично име као основни дио микропонима:

Алин пђд, у основи је арапски антропоним *'Alīyū* - висок, узвишен, племенит. Акценат нашега микропонима упућује на посесивни придјев *Алијин* и, послвије губљења сонанта *-j* у међувокалској позицији, сажимање двају вокала високог реда и добијање дугог *-и*: *Алин*.

Дурмишевац, у основи је мушко лично име турског поријекла: *Durmiş*, *Durmuş* - онај који је стајао, трпио-.

Цаферовина, лично име *Цафер* често је у овим крајевима. У основи је турско *Cafer*, од арапског *Ġā'fār* - мала ријека, поток.

Хаџин до, од *хаџија*, тур. *haci* - онај који је посјетио муслиманска света мјеста у Арабији. Поред означавања општег појма, овај облик се код муслимана јавља и као антропоним. Гласовне промјене су се и ту вршиле као код личног имена Алија.

Халиловац, од тур. *Halil* - вјеран пријатељ, срце, сабља. Свакако, и ту, као и иначе у овом типу антропонима, имамо у основи посесивни придјев и творбени морфем.

Ха̀липоље, у основи, исто, лично име *Халил*, али је ту дошло до стварања сложенице при чему је сонанг *-л* из личног имена *Халил*, када се нашао у непосредном сусједству са пловивом *-л*, ишчезао; управо, ту је дошло до дисимилације: отклонила се једна од постојеће двије преграде, и то она која је била мање отпорна.

Ха̀санова до̀ла, у основи тур. *Hasan*, од арап. *Hasān* - лијеп, красан, љубак.

Ѝбрина до̀лина, лично име *Ибро* је хипокористик од *Ибрахим*, од тур. *Ibrahim*, што се доводи у везу са хебр. *Abraham* - отац народа. На херцеговачком тлу имена овога типа најчешће се подвргавају нашој хипокоризацији и тако од *Ибрахим* добијамо *Ибро*, од *Мустафа-Муџо* и сл. Наравно, постоје и изворна имена, најчешће у административним пословима, ријетко у свакодневном животу.

Ја̀хина до̀лина, лично име *Јахија*, тур. *Yahya*. То је име једног вјеровјесника, а веже се за библијско име *Јован*, *Иван Крститељ*. Ово име није често у херцеговачким говорима. Наш микропоним указује да је за њега знао и подвелешки ономастикон.

Ме́мин до, то је хипокористик од *Мехмед*, у наше вријеме и од *Емир*.

Му̀јина златарица, овдје је већ речено да херцеговачка антропонија често изворна оријентална имена подвргава својим творбеним законима и тако од изворног *Мустафа* често имамо *Муџо*. Лично име *Мустафа*, тур. *Mustafa*, арап. *Mustafa* - изабрани, одабрани, ријетко се јавља у том гласовном склопу у свакодневној употреби.

О̀сманова до̀лина, тур. *Osman*. Према Смаиловићу, то име у изворном лику, у арапском језику, гласи *'Utmān* - младунче птице дропље или - млада змија -. На нашем језичком тлу ово је име врло често. Још и данас. А бројни патроними са тим именом у основи јасно говоре да је раније било и чешће у употреби.

Се́лимова њи́ва, тур. *Selim*, арапски *Sālīm* - здрав, чист, неокаљан.

Скенде́ровац, тур. *Iskender*, што се доводи у везу са грчким *Alexandros* бранилац људи. Ово име није често у херцеговачким говорима, чак би

се могло рећи да га и нема, или тачније, да га није било у муслиманском ономастикону до наших дана. У новије вријеме могло се појавити по угледу на име пјесника Скендера Куленовића. Али, наш микропоним говори да оно није ни ту било непознато.

Смајина долина, тур. *Ismail*, што се доводи у везу са хебрејским *Isma'el-Samuel* - бог слуша, чује. У херцеговачкој антропонимији изворни облик, Исамил, скоро да и не постоји. Смаил и његов хипокористикон Смајо, често се ту јавља.

Сулина долина, *Суле* је хипокористик од *Сулејман*, тур. *Süleymān*, ар. *Sulāymān* - мирољубив.

Шеховина, ако је у основи антропоним *Шехо* од *Шехаб* - звијезда, пламен. Наиме, постоји и општа именица шех - старјешина текије. Пошто је у Благају, недалеко од Подвележја, постојала текија, није искључено да је то могло бити власништво некога шеха, исто онако као што није немогуће да је ту био неки Шехо и да је наш микропоним добио назив по њему.

Шехин љџсковац, овдје је у питању антропоним: *Шехо-Шехин*, а не општа именица.

Таловине, м. лично име *Тале* није обично у овим крајевима, а постоји. У основи је тур. *Tal'at* - излазак, успон, појава, лик или *Talih* - срећа, судбина, звијезда. Ниједно од ових имена није обично у херцеговачким говорима. Име *Тале* је из народне пјесме: *Будалина Тале*.

Зејнина долина, по Смаиловићу, то је хипокористик од *Зејнија* - лепота, красота и * Музејна.

Наведени списак подвелешких микропонима -са личним именом у основи јасно говори да су муслиманска имена срасла са овим тлом и да су се усталила и у овом дијелу подвелешке ономастике. То је и схватљиво. Схватљиве су и све промјене које су се вршиле у тим именима у процесу њиховог словенизирања, укључујући и појаву хипокористика за које не знају језици даваоци.

Пошто је ово подручје, Подвележје, раније било и власништво мостарских велепосједника, ага и бегова, многа имена која се данас овдје јављају у склопу микропонима могла су бити имена некадашњих њихових посједника и као таква су се одржала до данас.

Интересантно је да је ту мало женских имена. Једино имамо овај посљедњи примјер: *Зејнина долина*. Историјски гледано ни то није необично. Ту је мушкарац био носилац имања, за његово име се све везивало. То су правни обичаји, наслијеђени из давнина, који се поштују и данас у многим крајевима. Почесто жене нису имале права ни на наслједство. Код муслимана су и оне добијале свој дио, али то своје

право оне, често, нису искоришћавале него су га се одрицале у корист браће.

И овај дио подвелешке микротопонимије прича своју причу, причу која је дио подвелешке историје. То ће се видјети и из наредног списка подвелешких микротопонима са неким презименом у основи, и то презименом које се доводи у везу са личним именом оријенталног поријекла.

ц) Турцизми патронимског карактера:

Под појмом патроним овдје се подразумијева презиме, без обзира на то да ли је то презиме по своме постанку стварно синоним рускоме "очеству" или није. Од таквих именица и у овом говору, као и иначе на нашем језичком тлу, чести су и топоними и микротопоними. И ови микротопоними могу да буду слика некадашње припадности појединих земљишних предјела. Дешава се, и не ријетко, да се овакво име преноси из генерације у генерацију, ријечју: да истрајава вјекovima.

Од подвелешких микротопонима који имају патроним са турцизмом у основи указујем на сљедеће:

Беговића дб, у основи је апелатив *бег*, тур. *bey*, арапским словима, како стоји код Шкаљића, то се пише "бек", које смо ми примили са звучним пловизом: бег. Од ове титуле честа су презимена, и не само код муслимана. Отуда и топоними, па и микротопоними.

Бехин купиновац, у основи може бити лично име *Бехија*, тур. *Behai* (Шкаљић). Тај ће фонетски лик бити овдје прихваћен и за презиме које и данас постоји у Подвележју. Даљи образовни процес је јасан: *Бехин* и уз то наш детерминатив: *купиновац*.

Бехрамуша, у основи презиме *Бехрам*, тур. *Behram*, мушко лично име. Овдје, у микротопониму, та ознака значи: која припада породици Бехрам-Бехрамуша.

Ћемáловина, у основи може бити презиме *Ћемáл*, које живи и данас у Мостару, тур. *Kemal*. На овом подручју *Кемáл* и *Ћемáл* нису синоними. *Кемáл* је муслиманско лично име, често и данас, *Ћемáл* је презиме. Наш микротопоним, ако је од *Ћемал*, упућује на закључак да су овдје постојали и посједи породице *Ћемал*. Није искључено да је у питању презиме *Ћемáловић*, од кога би требало очекивати *Ћемаловићина*, а онда упрошћавањем *Ћем ловина*. С обзиром на подручје о коме је ријеч и на богатство породице *Ћемаловић*, није искључена ни ова могућност.

Ченгића òграда у основи, свакако, презиме *Ченгић*. Шкаљић има *ченгија*, кафанска и рачица, плесачица. Ово презиме налазимо и у Мостару

и у Гацку. У Подвележју га нема, нити је раније ту било Ченгића. То би значило да је наведена ограда припадала неком Ченгићу.

Челѐбића дoлина, у основи тур. *çelebi* - господин, лијепо васпитан човјек, познато и из наше литературе. Челебића има у Мостару, а њихови посједи налазили су се диљем Херцеговине.

Чолàкушина (долина) у основи је тур. *çolak* - једнорук, сакат. Презиме Чолак налазимо, и данас, и код муслимана и код католика и код православаца. И овдје, како видимо, микротопоним је везан за неку жену из тога рода, а творбени морфем *-уша* често се ту јавља у овој служби - именоване жене из рода у основи.

Цѐбина дoлина, у основи је тур. *cebe*, - бојни оклоп направљен од округлих металних плочица - (Шкаљић). У Бишћу, тачније на Буни, постоји и данас презиме Цеба. То је данас хрватско презиме. Нема података да је било и муслимана са тим презименом. Ако је ова претпоставка тачна, тј. ако није било и муслимана са овим презименом, онда је овдје било и католичких посједа.

Ђузелов пoд, у основи је тур. *güzel* - лијеп, красан. Обично је то антропоним, мушко лично име, али постоји и презиме Ђузел. За нас овдје није битно да ли је под о коме је ријеч припадао неком мушкарцу са тим именом или неком члану породице Ђузел.

Феризови бунāри, у основи је мушко лично име Фериз за које зна и турски и арапски ономастикон. Значење му је - срећни, Срећко. У Херцеговини постоји и презиме Фериз.

Гадàрушина дoла, у основи је тур. *gaddare* - она која наноси штету и насиље непријатељу - (Шкаљић). У Подвележју, у Кокорини, има презиме Гадара. Наш микротопоним говори да је нека дола припадала жени из тога рода.

Хуснића дoлови, у основи је тур. *Hüsnî* - љепотан. Мушко лично име Хуснија обично је у ономастикону наших Муслимана. Одатле и патроним Хуснић, који налазимо и у Подвележју.

Ибрукића дoлина, у основи, свакако, лично име *Ибрахим*, хипокор. *Ибро*, према коме и *Ибрука* и *Ибрукић*. Творба хипокористика типа *Ибрука*, *Мујка*, као и *дедука*, *брацука*, није необична у херцеговачким говорима. Наш микротопоним упућује на закључак да је та појава позната и Подвелешцима.

Исића дo, у основи је лично име *Ихсан*, *Исақ*, *Исхак*. Та имена нису честа ни у Херцеговини, ни у Подвележју. Знам да у Мостару има *Ихсан Мутевелић* кога сви грађани града на Неретви знају као: *Ицо Мутевелић*. За друга лица са именом *Ихсан*, па и *Исхак*, *Исақ*, данас, не знам. Наш микротопоним, пак, говори да таква имена ту нису била страна, тим прије што и Подвележје зна за породицу *Исића*.

Калемов дб, у основи је апелатив калем - оловка, мосур, цијев који се још увијек јавља у говору ових крајева, али, уз то, постоји и презиме Калем. И у Мостару. Одатле и у Подвележју овај микротопоним.

Карамемийћа дб, у основи је сложеница *кара* - црн и *Мемийћ* од *Мемо-Мехмед*, *Емир*. Презимена овога типа има и данас у Херцеговини.

Каварскā дграда, турцизам *кавара* означава страх, велики страх. Постоји, затим, у Чапљини и презиме *Кавара*. Наш микротопоним као да је изведен од опште именице творбеним морфемом *-ски/-ска*, а не од презимена. Ово због начина творбе, иако у овим говорима није непознат ни такав начин творбе придјева, са, истина, нешто помјереним значењем, али и не тако чест начин творбе.

Максумића шума, турцизам *максум* означава мало, нејако дијете. Одатле и презиме *Максумић* и у овом крају, и шире.

Мехремјна долина, можда од женског личног имена *Мехрема* (Смаиловић) што је модификован арапски лик *mahrām* - оно што је свето, што је забрањено. Од *Мехрема* добило се и *Мехремић*.

Мемийћушина, у основи је презиме *Мемийћ*, од *Мемо*, и творбени морфем *-уша*, односно за придјев *-ушина*.

Мерџан-главица, у основи је турцизам *мерџан* - корал. Постоји и презиме тога гласовног склопа. Наш микротопоним је полусложеница. Такав начин творбе и топонима и микротопонима није непознат ни херцеговачким говорима, ни нашем језику уопште (уп. Јатаган-мала, можда и *Халил-поље* - *Халипоље*).

Смајкића бџара, у основи мушко лично име *Смајо-Смајко* од *Исмаил* и према њему презиме *Смајкић*.

Табакovina, у основи турцизам *табак*. Ова туђица, према Шкаљићу, има више значења: здјела, послужавник, табла; лист, арак папира; слој, ред; кожар, онај који штави кожу. С обзиром на то да је ово сточарски крај, највјероватније је у питању врста занатлије. Презиме Табак постоји и данас у овим крајевима.

Вџагића њиве, у основи мушко лично име *Вџага*, а то је сложеница од *Вело* и *ага*, односно од *Велија* и *ага*, *Аган* (Смаиловић). Презиме *Вџагић* има и данас у сусједном Благају. Вџагићи су могли бити власници неких њива и сл. у овом крају, у Подвележју.

Цијело ово разматрање труцизама у микротопонимији Подвележја јасно указује да су турцизми овдје широко заступљени и да их има неколико врста. Без сумње, да то и поновим, најфреквентнији су они микротопоними чија је основа везана за лично име или презиме. И то је схватљиво. Личности су носиоци власништва и према њиховим именима, или презименима, често се одређује припадност и појединих земљишних предјела. Разумљиво је, исто тако, зашто су женска лична имена овдје врло ријетко употребљена. А ако се и јави микротопоним који означава припадност некој жени, то се, најчешће, исказује њеном припадношћу роду, породици, презимену. То се овдје исказује, по правилу, везом презимена и творбеног морфема *-уша*.

ИЗ ТВОРБЕНЕ ПРОБЛЕМАТИКЕ ПОДВЕЛЕШКИХ МИКРОТОПОНИМА

И топоними, као и било која друга категорија ријечи, могу бити просте, изведене и сложене ријечи. Ја ћу овдје указати на неке примјере из сваке од тих категорија наших микропонима.

И. Неизведене ријечи у микропонимији Подвележја

Ова категорија топонима, уопште, доста је бројна. Она може да укључује у себе различите врсте ријечи и да именује различите типове микропонима. Тако у Подвележју имамо:

а) *Баре, Брдо, Гај, Гаја, Брйјег, Дбла, Грѣде, Дб, Хум, Пдље, Кдса, Њйве, Ластва, Рупе, Шкдљ, Вйр,*

гдје се географски појмови јављају у служби микропонима.

б) *Чаир, Гувно, Башча,*

гдје се називи из пољопривредне терминологије јављају у служби микропонима.

ц) *Бајам, Клѣк, Цѣр, Граб, Крушке, Јабуре, Сливѣ*

су примјери фитонимског карактера у топонимији. Ту се назив за поједино воће или дрвеће уопштава за назив земљишта гдје то растиње успијева, или је некада расло ту.

д) *Лице, Гњат*

су микропоними са ознакама дијелова људског тијела у свом називу.

е) *Грѣде, Јарам, Јасле, Прѣсло, Сѣдло, Трап, Пѣћ, Кдса, Кдрита*

су микропоними настали уопштавањем назива из земљорадничке или сточарске терминологије за њихово именовање.

II. ИЗВЕДЕНЕ РИЈЕЧИ У ПОДВЕЛЕШКОЈ МИКРОТОПОНИМИЈИ

Бројни су примјери топонима, па и микропонима, који припадају скупу изведених ријечи. Ту разликујемо префиксални, суфиксални и префиксално-суфиксални тип таквих ријечи.

а) Префиксални тип микропонима

Овај тип микропонима у Подвележју није нарочито фреквантан. Ту имамо:

Припишала, Прддџ, Прибџј, Подвелџ, Завелџ

б) Суфиксални тип микропонима

Овај тип микропонима је у Подвележју бројан. Овдје ће се указати на неке типове таквих изведеница:

- творбени морфем -ак/-јак имамо у:

Бусақ, Јасѣнақ, Јаворақ, Сплавақ, Трнақ, Говеђақ, Камѣњақ, Крављақ, Трњақ..

- творбени морфем -ача имамо у:

Грбовача, Губѣрача, Крстача, Кртача, Јасѣновача, Лаповача, Ликача, Милѣвача, Прѣкача, Српача, Трновача, Сузеловача, Вукићевача..

затим: -ачина:

Чардачина, Говеђачина

-ица:

Црвеница, Мекџтица, Њйвица, Орашица, Оградица, Лџквица..

-йк:

Дрвѣник, Јамник, Купиник, Грабовик, Сйтник..

-ина:

*Грабовина, Ћурковина, Дурусовина, Јасеновина, Котловина, Шпаго-
вина...*

-ине:

*Гајине, Грабовине, Гувнине, Лазине, Љупчине, Орашине, Овчине,
Питомине, Повитине, Таловине, Торине...*

-инка:

Челинка, Голубинка...

-йште:

*Беговиште, Ћетениште, Духаниште, Дајиндиште, Гарйште,
Игралйште, Јањилиште, Јарчйште, Катунйште, Кртдлийште, Кўћйште,
Овчйште, Трèпетљйште...*

-йшта;

Околийшта, Овчйшта, Пландйшта...

-јача:

Слãмњача, Сакривèњача, Врањача...

-уља:

Прдохуља, Рòсуља...

-уша:

*Бехрãмуша, Ћукуша, Гадãруша, Гаврãнуша, Хãћкуша, Ханкуша,
Крйвуша, Керйћуша, Прèуша, Сйпуша, Рићãнуша, Шаруша, Вèнуша...*

-ушина:

Чолãкушина, Мемйћушина, Гадãрушина, Кòњушина, Пòстушина...

-ушава:

Бјелушава...

Наравно, у оваквим случајевима није увијек лако одредити шта је основни дио изведенице, а шта припада творбеном морфему. Тако, рецимо, у примјеру Грабовина може се помишљати да је у основи придјев *грабов* и суфикс али, исто тако, може се помишљати да ту имамо основну именицу *граб* и творбени морфем *-овина*. У сваком случају код оваквих изведеница најчешће је у основи придјев, јер је микротопоним настао одређивањем припадности тога земљишта. Ово нарочито вриједи за оне микротопониме који имају у основи антропоним, тј. који су антропонимског или патронимског типа. То би се могло рећи и за називе овога типа који имају у основи неки фитоним као *јасен*, *граб*, *кљен* и сл. И ту се полази од спознаје да такво дрвеће расте на том земљишту и према томе се даје и назив том земљишту. Тако је *Јасеновина* или *Грабовина* оно земљиште гдје расте, или је некада расло дрвеће те врсте. Друго је питање колико овакви називи истрајавају у топонимији. Може се десити,

и дешава се, да земљиште изгуби спољне ознаке своје, тј. да на њему нестане те врсте растиња, да оно промијени своје спољно обиљежје, а да старији назив остане у употреби. То нарочито вриједи за имена већих земљишних комплекса. Колико данас има Буковина, Грабовина на којима одавно нема таквог растиња!

Семантичка компонента оваквих изведеница може бити врло различита и условљена је разним спољним чиниоцима. Тако, на пр., *Сплавак* је земљиште које је вода сплвила, *Говењак* је оно гдје пасу говеда, *Српача* је предио у којем се не може косити, него се српом жање; *Црвеница* је добила име по боји земљишта, *Њивица* и *Оградаца* су мање њиве и ограде. Гајине могу имати у себи и ознаку аугментативности, а Таловине имају у основи присвојни придјев. И тако даље.

И изведенице типа *Бехрамуша*, *Сипуша*, *Кривуша* могу имати различита семантичка обиљежја. Тако *Бехрамуша* може да означава земљу која је припадала, или припада некој жени из породице *Бехрам*, али, исто тако, може означавати посјед те породице, породице *Бехрам*. *Сипуша* би могла бити њива која припада породици *Сипић* и сл., али, што је за наш случај вјероватније, и квалитет саме земље, тј. да означава предио гдје је сипка земља. *Кривуша* би, опет, могла именовати земљиште неправилних страна, кривог облика. А ако се жели истаћи припадност жени из породице чије се име налази у основи изведенице, може се ићи и на употребу присвојног придјева. Тако имамо: *Чолакушина*, *Мемидушина*. Истина, ту понекад имамо изостављање другог дијела синтагме. Наиме, примарни облик оваквих одредбених синтагми подразумијевао је два њихова члана: придјев и именицу, тј. *Чолакушина њива*, *Мемидушина ограда* и сл. Временом, други дио синтагме престао је да се употребљава, а придјев је на себе преузео његову службу, или се претпоставља да ту није нужан.

ц) Префиксално - суфиксални тип микротопонима

Број ове врсте микротопонима није тако велик. Његова творба условљена је префиксалним типом топонима. Ако је број примјера из префиксалног типа велик, постоје услови да и овај тип, префиксално-суфиксални буде заступљенији у некој регији. На списку подвешких микротопонима нашли су се и ови примјери:

Окљаченик, *Окрајак*, *Осредак*, *Подговник*, *Подвелџје*, *Подвџорница*, *Пометџњак*, *Прескакавац*, *Приџорак*, *Пришћијенци*, *Пришћенак*, *Прис'енак*, *Прџпланак*, *Рџдџље...*

Као што примјери показују, основна ријеч може бити различитог поријекла: именица, придјев, глагол. Тако имамо према основној именици *крај* префиксалну изведеницу: *окрај*, или, пак, суфиксалну изведеницу: *крајак* и префиксално-суфиксалну изведеницу *о-крај-ак*. Исти тип творбенице имамо и у називу цијелога овога подручја - *Подвележје*: *под-Вележ-је*. Или, да узмемо примјер са придјевом у основи: *дворни* од *двор* и *под-дворни-ца*. Наравно, ту је тешко бити сигуран да творбени процеси нису ишли и другим путем, као: *под-двор-ница*, уп. именице сличног начина творбе: *пот-кућни-ца* или *пот-кућ-ница*. Са глаголом у основном дијелу имамо примјере као: *Пометењак* од *мести* - *помести* - *метен* - *пометен* - *пометењак*, дакле: *по-метен-јак* и сл.

Сваки од саставних дијелова ове врсте микротопонима, и не само микротопонима, има своју улогу у одређивању значења датог појма. Тако, рецимо, *Вележ* има тачно одређено значење - планина у Херцеговини која се налази између мостарског и невесињског подручја. *Подвележ*, понекад се и цијело ово подручје тако назива, али не и у *Подвележју*, означава преддио који се налази *под планином Вележ*. Теоретски то би могао бити преддио са обје стране ове планине. Али када се на такав тип топонима, на префиксални тип, дода још и творбени морфем *-је*, тј. када имамо *Подвележје*, појам се тачно одређује, тачно се зна на који се преддио мисли.

III. СЛОЖЕНИЦЕ У ПОДВЕЛЕШКОЈ МИКРОТОПОНИМИЈИ

На нашем списку нема много сложеница које су у служби микротопонимије. Овдје ћу указати на неке њихове типове:

а) Сложенице типа *Самодид*, *Самодград* које су настале од субјекта и предиката (в. М. Стевановић: *Савремени српскохрватски језик*, I, Научно дело, Београд 1964, стр. 426) и које припадају одредбеним сложеницама.

б) Одредбеним сложеницама припадају и оне типа: *Светогора*, *Маслопоље* у којима имамо срастање придјева и именице: *света-гора*, *маслено-поље*. Спојни вокал је носилац акцента.

Овој скупини, по односу својих синтаксичких дијелова, припада и сложеница *Светигора* која се јавља као синоним претходно наведене сложенице *Светогора*. Разлика је у спојном вокалу, а и акценту.

Слична претходној, макар и по спојном вокалу, јесте сложеница *Халипоље*. У основи је антропоним *Халил*. Могуће је претпоставити да је до ове сложенице дошло преко посесивног придјева старијег образовања: *Халил+јџ+поље* = *Халиљпоље* и да је, затим, дошло до редукције, управо

дисимилације сонанта љ што је дало *Халипоље*. Истина, до истог резултата се могло доћи и преко полусложенице *Халил-поље*.

Овом типу сложеница припада и микротопоним *Орашума*. И то је могло да прво буде *Орах-шума*, затим *Орашума*. Истина, у овом говору фонема *х* није нестабилна. Она, још увијек, чини саставни дио подвелешког консонантизма. Али, с друге стране, то никако не значи да је та фонема увијек, и у свим позицијама у ријечи, потпуно стабилна. Овај наш микротопоним говори да је финална позиција, још раније, знала и за губљење овога гласа. Наравно, то није и једини такав примјер (о томе је било ријечи на првим страницама овога рада).

Топоним *Бањдо* припада, такође, одредбеним сложеницама. Ту имамо старији тип образовања присвојног придјева и општу именицу *до*, тј. *бан+јь+до* = *банов до*. Овом типу сложеница припадају и оне типа *Кнешпоље*, па, можда, и наш *Добрч*, тј. *Добрч+јь*

IV. ПОЛУСЛОЖЕНИЦЕ У ПОДВЕЛЕШКОЈ МИКРОТОПОНИМИЈИ

И подвелешка микротопонимија зна за полусложенице типа: *Мёрцѧн-главица*, *Шћѧн-гѧмила*, *Шћѧн-крѧст* у којима први дио има службу атрибута, а не апозиције (М. Стевановић, ор. cit. 423-424). Управо, ту властито име има службу присвојног придјева, а општа именица "означава појам врсте, односно врсту географског" или неког другог појма (Стевановић, ор. cit.).

Полусложеницама припада и микротопоним *Одош-пањ*. Ту прва именица, за савремено језичко осјећање, подсјећа на твореницу *дошош*, тј. онај који често долази. *Одош* би био онај који често одлази. У таквој спрези и ова полусложеница би припадала напријед наведеним, с тим што ни прва именица не припада групи властитих имена. Наравно, уколико се ова твореница не персонифицира, не поприми обиљежје властите именице. Што није искључено.

ИЗ СИНТАКСИЧКЕ ПРОБЛЕМАТИКЕ ПОДВЕЛЕШКИХ МИКРОТОПОНИМА

1. Микропоними детерминативног типа

Пошто је земљиште од најранијих времена одређивано посебним квалификативима, било да се одређивало према лицима којима је припадало, било према неким другим видљивим или мање видљивима знацима, за ову намјену најприкладније су биле одредбене синтагме гдје је придјев одређивао именицу. У овој скупини микропонима могу се разликовати неколика типа, и то:

а) Одредбена синтагма исказана везом придјева и опште именице

Овај тип се може звати и квалификативним, јер ту придјев квалификује именицу, даје јој посебно семантичко обиљежје. Такви су ови наши микропоними: Бабин дб, Буска влака, Букови дб,

Црнй пањ, Црвенā ривина, Црнй гдз(д), Црвенē стијјене, Циганскā ддолина, Црнā прддо, Црнē каменице, Цѣрова кдса, Бијјелā влака, Дебела кдса, Дбнē ограде, Дбнй бунār, Дѣдина ддолина, Гбрнā нйва, Гбрнā јāма, Грабово пдље, Гдрјели кук, Гбрнй кривддб, Гбрнй златнй дб, Хрсово гувно, Јарѣбичкā ддолина, Мāлā нйва, Мѣденā главица, Мāлā Вѣлѣж, Мѣејā јāма, Крушкова љут, Лйповā главица, Ндве нйве, Орлова плдча, Рунавй хлѣб¹, Пријјекā нйва, Вѣдрѣ нйве, Вучјā главица, Сухй дб, Трновē ддолине, Зеленā спйла.

б) *Одредбена синтагма исказана везом присвојног придјева (од властите именице - антропонима или патронима) и опште именице (апелатива):*

Ђузелов пѡд^т, Гѡстина шѡма, Ђѡков кѡк, Хѡсанова дѡла, Исиѡа дѡ, Крилѡнов чѡир, Радулова глѡвица, Селимова њѡва, Чулин кѡмѡн, Зејнина трнина, Бѡговиѡа дѡ, Голѡшева дѡлина, Ивина дѡлина, Ибрина дѡлина

Микротопоним *Дубравица ждријело* може се јављати и као сложеница, гдје оба члана ове сложенице чувају своја граматичка обиљежја, али се може јавити и као полусложеница, гдје први дио постаје индеклинабилан, као што је случај са примјерима типа *Иван-планина, Котор-варош* или нашим микротопонимом *Мерѡан-главица*. Прво граматичко обиљежје, као сложеница, чешће се јавља. Овој скупини може да припада и микротопоним *Ђукуша долина*. Ту, наиме, именица *Ђукуша*, која се односи на патроним *Ђук*, може да постане индеклинабилна: *Ђукуша-долина*, из *Ђукуша долине*, али није искључена ни промјена првога дијела овога микротопонима: *Ђукуша долина*, из *Ђукуше долине* и сл. Ово би могло упућивати на закључак да се и код оваквих примјера врше процеси који претходе стварању полусложеница. Послије губљења деклинације долази до губљења акценатског обиљежја и тиме су створени услови за срастање оваквих спојева.

2. *Неконгруентни типови микротопонима*

У подвелешкој микротопонимији има потврда и за појаву неконгруентних назива, било да је исказана цијела синтагма одредбеног карактера, било да је испуштен управни њен дио. Тако имамо:

а) *Микротопоним исказан цијелом синтагмом:*

Дѡлина код кѡменицѡ, Дѡлина под гѡрадинѡм, Дѡлина на мѡлѡј влѡки, Дѡлина на кичѡну, Дѡлина под прѡсинѡм, Дѡлина више пѡћинѡ, Њѡвица код хоѡинѡг бѡнѡра, Бријег испѡт кућѡ, Чѡтрња у ситнику, Дѡ у цѡрѡвцу, Дѡ у грѡдама, Дѡ пот кѡком, Дѡ у гѡрадини, Дѡлина под гѡмилѡм, Дѡлина пот клѡнцем, Дрѡновѡ дѡлина у влѡкама, Лука у Вѡлину пѡтоку...

б) Микропоним исказан само
зависним падежом

Кот кàсàрнѐ, Испòт кућѐ, Нà парама, Пот Шћèпàн-крòстом, Крај Кара-мèмйћа дòла, Код дòбрòг дòла..

Као што примјери показују, ова врста микропонима није тако бројна. Онај први тип, који се исказује цијелом синтагмом, нешто је чешћи. У тој врсти назива основни дио сложеног микропонима исказан је апелативом из географске терминологије, а одредбени дио дат је у виду падежне синтагме који се, понекад, може замијенити правим придјевом. Тако, напр. умјесто *До у церовцу* може се рећи и *Церовачки до* при чему долази до измјене мјеста у синтагматском поретку. Истина, овакве супституције нису увијек могуће. Овакве замјене нису могуће ако је вишечлана падежна синтагма типа *Њивица код хоциног бунара*, јер се падежна синтагма *код хоциног бунара* не може исказивати придјевом *хоцин*, и сл.

За овакве типове микропонима знају и друга мјеста. Ту је основно да се на назив указује падежним синтагмама које овдје врше службу стварног детерминатора. Ту, наиме, у вишебројном скупу истоимених појмова, као што су *до, долина* и сл. падежна синтагма има службу класификатора; она датом микропониму даје ознаку препознатљивости и као таквог га чини посебним у одређеној скупини. У нашој стручној литератури указано је на "незграпност" оваквих назива и на њихову краткотрајност (в. Јасна Хаџимејлић: Микропонимија Требињске Ластве, Ономатолошки прилози, VIII, Бгд. 1987, стр. 117-120). Ова констатација може бити и тачна, али није искључено да се неки од микропонима овога типа и одржи дуже времена у употреби. Ако је судити по подацима које нам нуди Катастар о подвелешкој микропонимији, а и савремено стање у Подвележју, има назива овога типа који истрајавају и читаво једно стољеће. Ја из свога родног краја могу навести примјер *Под бријегом, Пот петком* који се преносе са кољена на кољено дуги низ година. Свакако, називи типа *До у гредама* нису ни граматички ни географски исте вриједности са онима типа *Дубоки до* и сл. Уз то, онај први назив, поготово ако је у питању вишечлани тип његов, некономичан је и постоји општа тежња да се он замијени неким подеснијим и економичнијим.

То још више вриједи за називе елиптичног карактера, гдје се микропоним исказује само везом приједлога и именице, тип: *Пот кућом*. Овакав тип назива је изразито риједак. Он је, строго гледано, семантички празан, јер се за сваки предио који се налази под кућом може употријебити. А ако је тако, он није довољно издиференциран да би се могао јавити у служби земљишног детерминатора. Управо због тога овакав назив је и

најмање присутан и у топонимији и у микротопонимији. Истина, и ово зависи од семантичке компоненте другог члана оваквих падежних синтагми. Ако је други члан прости апелатив, микротопоним је тешко препознатљив; ако је, пак, други члан синтагме антропоним, патроним или нека друга властита именица, његова препознатљивост је условљена препознатљивошћу овога другог члана. Тако, рецимо, микротопоним *Испот куће* у поређењу са микротопонимом истог творбеног обрасца, типа *Кот касарне* или *Пот Шћепан-крстом*, носи у себи знатно мање одредбених, детерминаторских података од оних других. И јасно је зашто је тако. Микротопоним *Пот Шћепан-крстом* јасно је одређен својим основним дијелом: *Шћепан-крст* и некеме који зна гдје се налази тај микротопоним, *Шћепан-крст*, неће бити тешко одредити локацију ни овога другог микротопонима. На нашем списку такву вриједност има и назив *Кот касарне*. Мада је касарна апелатив, она у нашем случају има тачно одређену локацију и као таква ту се јавља у функцији, или, са обиљежјима тачно детерминисаног појма. Такве вриједности у микротопонимији могу имати и неки други апелативи, као школа, задруга, болница и сл., тј. сви они називи који се у датом окружењу јављају у веома малом броју примјера или су, пак, сведени на усамљене јединке.

НЕШТО О ПОСТАНКУ ОВИХ МИКРОТОПОНИМА

На претходним списковима подвелешких микропонима лако се уочавају разлике међу њима, како по њиховом настанку, тако и по њиховом значењу. Овдје ће се указати на неке од тих примјера, и то износећи их абecedним редом, без обзира на мјесто гдје се они налазе и извор из кога су узети.

Бањдђ, м. Село у Подвележју. Етник - *Бањдолац*, ктетик - *бањдолски бан+јџ+дол = банов до*. Истог начина постанка су и *Бањалука*, *Кнешпоље* и сл.

Бакрачуша, ф. Драга на путу Мостар-Невесиње, тур. *bakrac* > *бакрач*, бакрени котао, котао. У Херцеговини има и презиме *Бакрач*. На облик *бакрач* додан творбени морфем -уша, исп. у *Ортијешу*, мом родном селу, *Риђануша* < *Риђановић*, *Челебуша* < *Челебић*.

Блйње, н., "низина на коју се вода стаче с брда и на њој дуже лежи" (RJA, s.v.). На *Неретви*, у предјелу *Баћевића*, села које се налази супротно од *Ортијеша*, има микропоним *Блйња* - предидо гдје вода лежи, није на матичном току, и због тога је топлија и угоднија за купање. Скок овај микропоним веже за глагол *блихати* (s.v. *blihati*).

Бђдовац/Бђдовац, м. Бунар у Свињарини. Од *Бодо*, хипокор. од *Богдан*, уп. у *Мостару* - *Бранковац*. Однос о/а спада у подвелешке фонетске варијације.

Бђгйн, м. Врх на *Вележи* који надвисује остале. У RJA има *Vota*, од тал. *volta*. Јавља се од XVII вијека. Значења: свод, ћемер; ударац, мах. *Безлај* има из слов. гл. *botiti se "napihniti, napeti"*, што се доводи у везу са стсл. *разботети*, *ботети* р. *ботетђ "otekati, bujno rasti"*. Потврђују га и украјински и чешки. У РСАНУ имамо: *бота*, *ударац*, *батина*, *груда*, *комед*. *Шимуновић* има са *Брача* *Vota=volta*. Пошто је у питању највиши врх

на Вележи, може се помишљати на значење које налазимо у RJA: *свод ћемер*.

Брәсина ф. Превој у предјелу Г. Гњојница, и истоимена чатрња. RJA има овај топоним за означавање села "у Србији у округу подгорском, срезу јадранском". У РСАНУ имамо *брасница* - покр. *црвена клека*. С обзиром на подручје гдје се налази овај микротопоним, није искључено да постоји нека веза између ових појмова, тј. *браснице* и *Брасине*.

Бадањ м. Мањи извор. Облик је потврђен "од XIII вијека... Postanjem od sr. lat. buta, tal. bottino; st. njem. butin" са значењем: "kada, kasa; velika šuplja klada, što kroz nju teče voda, te obrće kolo na kašičari vodenici" RJA. Скок констатује да "није орџа slovenska posudenica iz pragermanskoga, nego ispravnije iz poznijeg stvnjem. budin".

Бйшѣвци м.пл. Кота у Добрчу. У овом дијелу Херцеговине има још топонима са основом *биш-*, уп. *Бишина*, планина недалеко од Подвележја; Бишће, поље између Мостара и Буне. У Мостару има и презиме *Бишћевих*, уколико није везано за *Бихаћ-Бишћа*, *Бишћанин*. Скок има *Бишево*, далматински оток "који има придјевски суфикс - *ов/-ев* у ср.г., *nastavljen на preslavensku osnovu*", што се доводи у везу са тал. *Busi*, а то би могло бити "(илirско) лично име које је добро потврђено у Панонији и у Дацији: *Beusas, gen. Beuzant-, Buzetius, Buzetia...*".

Бџетовица ф. Канает има Бозетовица, снијежница у Вележи. Лично име *Божета* потврђено је од XIV вијека (RJA). У основи је апелатив бог.

Бубруг/Бубрег м. Врх у Вележи, 473 м. На Брачу има *Бубриг* (Šimunović, ор. cit 242). По Шкаљићу то је од тур. вулг. *böbrek*, књиж. *bögyrek*: "Даничић, у RJA, доводи ову именицу у везу са гл. *бубати*, а у овој ријечи "значање му је...*paduti se, paduti biti*" и веже се за *бубањ*, *буба*. Ни Скок није склон да прихвати Миклошићево извођење ове ријечи од тур. османлијског "јег османлијске посуднице и hrv.-srp. не показују *e > ě*, а ријеч се поред тога налази и у *guskom*". Због тога би се ова посуђеница могла сматрати врло старом "možda avarskoga поријекла, као *рашеног*".

Дџбрч, м. село у Подвележју. Етник Дџбрчанин, ктетик дџбрчански у RJA има Добрч дол "mjesto не *vele daleko od Деџана*". Потврда из XIV вијека. Ту имамо и антропоним добр(ц) - Добрц (влах). Потврда из XIII в. Можда је и наш топоним раније гласио *Добрч до*, уп. и овдје *Бањдо*, тј. у питању је посесив од антропонима *Добрц*, изведен на исти начин као бањ од бан. У току времена именица до се у овом случају изгубила, сам присвојни придјев почео је да именује топоним, што није случај са *Бањдолом*. Ту се придјев стопио са именицом, а у овом случају посесив је преузео службу супстантива.

Црнѐ гла̀вице, ф. Наше топониме често прате придјевске одредбе које обиљежавају боју тла или нечега другога, уп. *Црвене стијене*, *Бијело Поље*, *Црни луг* и сл.

Чардачина, ф. Гомила у Кокорини. У основи је тур. *чардак* што у овим крајевима значи "соба на спрату". Овдје: уздигнути преднио веће површине.

Чѐљинка, ф. Потес у Опинама. РЈА има исти облик у значењу "mala glavica на Otresu u Dalmaciji". Примјер је из Вуковог Рјечника. Ту налазимо *Челина*, име различитим мјестима али "Postanja neznana: teško će biti od pčela (čela), prije može biti od čelo". На нашем тлу чести су топоними са основом *чело*, в. и код Скока, s.v. *čelo*. Али, пошто је овдје у питању микрохидроним, није искључено да је управо зооним *пчела/чела* овдје узет за микрохидроним. Ово тим прије што у Подвележју има пчела, али не и доста воде. Није искључено да су пчеле/челе ту често падале на воду и да је то дало повода за именовање овога потока. Истина, приговор би могао бити: пчеле падају на воду у топлијим данима, а тада овај поток пресуши.

Дајиндџште, н. Њива у Г. Гњојницама. Скок има *dajandisati, dajanisati* "braniti se, odolijevati, održati se, izdržati, trajati, trpjeti". У основи је балкански турцизам, тур. *dayan mak*, а д у *дајандисати* је из аориста *dayandi*. Могуће је да ту имамо укрштање облика овога глагола са прид. од *дајо*, *даица-дајин*, уколико није дошло до измјене у творбеном процесу, мј. -*андисати* (*дајандисати*), да се јавило -*индисати*, а затим и -*индиште*.

Дѐбелā љут, ф. Основна именица *љут* значи: *изразито каменит предно*. Уз њу могу долазити различите одредбе: *дебела*, *мала*, *велика* и сл.

Дѐбри дѐ, м. Уз именицу *до* могу долазити различите одредбе, као: *велики*, *мали*, *добри*, *зли*, *црни* и сл.

Др̑чев прѐдѐ, м. Продо у Кокорини. У овом дијелу Херцеговине често се јавља у микротопонимији им. *продо*, м, а и именица *драча*, ф. (в. за драчу код Скока, s.v. Ту читамо да је драча "nastala od apstraktuma draka s pomoću - ja. Prvobitno je značenje bilo, ono što dere"...").

Др̑чевице, ф. Село у мостарској околини. У основи је апелатив *драча*. Овај назив у топонимији налазимо и у околини Чапљине.

Др̑жњача, ф. Коса у Свињарини. У основи ће бити *драга*, а та је ријеч свесл. и праслов. По Скоку, првобитно значење "није 'vallis', него 'trag, brazda rovčena na terenu'". Од основне именице *драга* могуће су различите изведенице. И Безлај потврђује старину именице *драга* у значењу "dolina, odtočni jarek, zaliv", а и честу присутност у топонимији.

Дрвѐнџк, м. Брдо изнад Бишћа поља. Истина, данас је ту мало растиња, поготово шуме, али некада није морало бити овако.

Фруља, ф. Извор и шума у Кружњу. У основи је глагол вретити, а то је свесл. и прасл. глагол: *vbr-ěti*, а од његових различитих основа добијени су облици као *врутац*, *врућица*, па и *вруља*. Наравно, помоћу одређених суфикса. Скок констатује *вруљу* у Водицама. Значење може бити и *извор*. *врело*. Однос секв. *вр-ђр* није непознат ни овом говору.

Гарйште, н. Пашњак у Кружњу. Основно значење је "mjesto gdje je izgorjela jedna ili više kuća" (РЈА), може и уопштено: мјесто гдје је било ватре, гдје је нешто горјело.

Глђжац, м. Пашњак у Добрчу. У основи је именица глог "crataegus", позната и другим слов. језицима, уз то и честа у топонимији. У овим предјелима овога растиња има много. Творбени процес глог - глђжац сасвим је обичан, уп. *бок-бђжац*, *крух-крушац* и сл.

Глушевац, м. Пашњак у Кружњу. У основи је придјев *глух*, који се иначе често јавља у топонимији. Значења могу бити различита: *миран*, али и *пуст*, *неплодан*. У нашем случају творба је могла ићи преко посесива од антропонима *Глухо-Глушев*. У Бишћу, на Буни, био је *Глухо* са посесивом *Глухин*. Између ових мјеста може постојати разлика у деklinацији им. м. рода типа *Јђво*, *Сђле*.

Гњат, м. Ограда у Добрчу, према Катастру. Скок каже да се може "smatrati praslav. + гњ-ат zbog srodstva s lat. genu...sansk. jani-got. kniu 'koljen' ". Однос *гн-гњ* познат је нашој фонетици, уп. *гњђј*, *гњђда*. Значење: *голијен*.

Голубина, ф. Предио између Г. Гњђјница и Добрча. У основи је *голђб*. Због своје боје име ове птице често се употребљава и ван животињског свијета, па и у топонимији.

Гђрњђ Гњђјнице, ф.п. Село у Подвележју. Постоје *Гђрњђ* и *Доњђ Гњђјнице*. Доњђ се налазе у Бишћу пољу, између Мостара и Благаја. У основи је глагол *гњити*, управо превојни степен *гњђј*<*гњђј*, и творбени морфем *-нице*, ако није придјев *гњђјан* - *гњђјан*, и творбени морфем *-ица*. Иницијална секвенца *гн* може да алтернира и са *гњ*. Данас се више јавља ова сугл. скупина без измијењеног назалног н у њ, бар када је у питању овај топоним. Етник је *Гн(њ)ђјничанин* - *Гн(њ)ђјничанка*; ктетик је *гн(њ)ђјнички*.

Гђстовац, м. Извор у Кружњу. У основи је именица *гђст*, а не пагроним *Гђсто*, који налазимо и у Подвележју. Од *Гђсто* придјев је, и овдје, на *-ин*, као у централнохерцегов.: *Гђстин*, а од именице *гђст* придјев је само *гђстов*, у оба ова наша говора, уп и овдје *Гђстин пђток*.

Гђзда, ф. Шума у Свињарини. У основи је праслов. *gvozdz* са значењем "šuma, dubrava, goga..." (Скок). Ово је значење ишчезло. У шток. га срећемо до 18. в, у чак. до 16. вијека, али се још чува у топонимији.

Грaбoвик, м. Предио са грaбoвoм шумoм. Овдје и бунар (Добрч). Није ријeдaк случaј дa сe фитoними вeжу зa хидрoнимe. Пoгoтoвo у крaшким пoдручјимa гдјe сe нa извoрe нaилaзи у прeдјeлимa гдјe имa шумe. У Бaњдoлу имa и прeдиo кoји сe зoвe *Грaб*, a нeдaлeкo је и *Грaбaљ*, пaшњaк измeђу Гoрњих и Дoњих Гњoјницa. Измeђу Дoбрчa и Свињaринe имa јoш јeдaн бунар сa истoм oснoвoм, aли другим твoрбeним мoрфeмoм: *Грaбoвинe*.

Грeбaк, м. Брдо изнaд Нeвeсињa. Кaнaет нaвoди истo имe зa јeднo узвишeњe у Бјeлaшници, гдјe Пoдвeлeшци тјeрaју лeти стoкy, нa пaнинy. У oснoви је имeницa *грoб*, *titulus*, *sepulcrum*. У питaњу је прeвoј вoкaлa (гл. *грeбaти*, *грeпсти-грeбeм* : *грoб*). Истинa, у цeнтрaлнoхeрцeг. јaвићe сe и oснoвнa имeницa *грeб*, нaрoчитo у гoвoру Муслимaнa. A oбичнa је у зaпaднoхeрцeгoв. (исп. кoд мeнe у СДЗб. XIV, 37, кao и у рaду o икaвскoштaкaвским гoвoримa зaпaднe Хeрцeгoвинe, Дјeлa АНУ БиХ, књ. LXI, Сaрaјeвo 1986. 53).

Грмљeчa, ф., у Кaтaстрy *Грмњaчa*. Пaшњaк, oгрaдa у Кружњу. У oснoви је *грм*, *frutex*. Чeстo сe нaлaзи у тoпoнимији. Нaши oблици упућују нa рaзличитe твoрбeнe мoрфeмe, a и судбинy сeкв. -мљ- у oвoм гoвoру. У Кoкoрини, прeмa Кaтaстрy, билo је и *Грмeђa*, шумa, и *Грмлeђa*, пaшњaк. Питaњe је кoликo oви ликови oдрaжaвaју ствaрнo гoвoрнo стaњe, мaкaр и oнoгa врeмeнa.

Губaвицa, ф. Сeлo нa пyту Мoстaр - Стoлaц. У oснoви *губa*, у знaчeњу *изрaслинa*, у тoпoнимији: *издигнут прeдиo*. Од истe oснoвe мoжe бити и *Губињaчa*, кoсa у Свињaрини. Зa Бyдмaнијa "пeјaснa рoстaњa", РЈА.

Губeрaчa, ф. Узвишeњe нa Вeлeжи (629 м, Кaнaет). Мoглo би сe пoмишљaти нa имeницy *губeр* кao извoрни oблик. Прeмa РСАНУ oснoвнo знaчeњe тe имeницe је: *пoкривaч oд грyбe вунe или кoнoплaнe ткaнинe*. Кoликo ми је пoзнaтo, у oвим крaјeвимa нe пoстoји тaј нaзив. Ту је *гуњ*, *гуњинa*. Мoгућe је и oвaј тoпoним вeзaти зa имeницy *губa*, штo нaлaзимo и у пoмeнутoм рјeчникy САНУ. И РЈА дoвoди oву имeницy у вeзу сa oснoвoм *губa*, у знaчeњу: *бијeљ*, *ћeбe*; *мaцaр. губa*. Aли и зa Бyдмaнијa је "пeјaснo рoстaњe" нaстaвкa -гђ. Брoјни су тoпoними нa нaшeм јeзичкoм тлу сa oснoвoм *губeр*.

Хaнкyшa, ф. Бунар у Свињaрини. У oснoви је муслим. ж. имe *Хaнкa*, јoш и дaнaс у упoтрeби. Твoрбeни мoрфeм -ушa нa oвoм пoдручјy је дoстa прoдуктивaн зa oзнaчaвaњe њивa, пaшњaкa, пa и извoрa.

Хaњeтa, ф. Њивa у Кружњу. Мoждa је у питaњу турцизaм. Шкaлић имa *haneta* "izresci na krajevima bakrenog posuda...izresci na krajevima odjevnih predmeta." Тo сe мoглo прeнијeти и нa зeмљиштe: њивa сa излoмљeним крaјeвимa. Oднoс извoрнoг -hane-, и нaшeгa -хaњe- није нeoбјaшњив. Истинa, мoглo би сe пoмишљaти и нa пaтроним *Хaњeтa*. У Бoснe имa

Хаљета. Али, то и посебно истичем, трагова од таквих патронима овдје сада нема.

Хаптовача, ф. Њива у Горњим Гњојницама. У основи је *апта/хапта*, *аптика/хаптика*, гр. *актеа*, РСАН: врста зељасте биљке, врста корова. Та биљка често се среће на тлу Херцеговине. Уп. код Гацка - *Автовац*, топон.

Хрсовац, м. Потес, њива у Г. Гњојницама. У РЈА се наводи Нгs, мушко име, из XIII и XIV вијека. На топониме са истим фонетским ликом налазимо и ван овога подручја, в. у РЈА. Није искључено да се и овдје у основи налази антропоним. Истина, овдје би се могло помишљати и на турцизам *hirs* "*snaga, jačina*" (Скок s.v.gs), са секундарним *х*, које се на овоме тлу испред слоготворног *р* често јавља, уколико је *рз/рс*, или, пак, са очуваним изворним *х* уколико је *hirs* (Скок). Чини ми се да је прво објашњење прихватљивије.

Хржени дб, *Хржани дб*, м. Њива у Свињарини. И овдје би се могло полазити од тур. *hirs*, али ми се чини да је прихватљивија помисао на житарицу *раж*: *ражени до*, *ражани до*, одакле и *ржени*, *ржани* са секундарним *х*.

Хржйште, м. Њива у Свињарини. Објашњење као и за *Хржени*, *Хржани до*; *ражиште*, *ржиште-хржиште*.

Хумй - *Лйшāни*, м.пл, Село недалеко од Подвележја, на сјевер. У РЈА се даје Нум-Лишани, село у Херцеговини у округу мостарском.

Данас је и први дио топонима у плуралу *Хуми*. Биће да је у основи апелатив *хум*, у множинском облику. Истина, та именица множину твори проширењем основе морфемом *-ов*: *хумови*, али није искључена ни могућност творбе плурала без овога инфикса. Други дио овога топонима у РЈА се доводи у везу са фитонимом *лијес*, *љеска* и помишља се на икавски рефлекс јата (в. код Кути-Лишани). Икавски лик није неочекиван на том дијелу херцеговачких говора: јак је утицај и мостарског и сјевернохерцеговачког говора гдје су икавизми били доста обична појава.

Иштетнā, ф. Њива у Кружњу. У основи је гл. *иштетити*, значи - трпни придјев овога глагола. У РЈА читамо да *иштетити* значи: "*učiniti da što (objekat) bude manje dobro nego je prije bilo, da manje vrijedi nego je prije vrijedilo*". Овдје се то значење пренијело и на њиву: која све иштећује, не даје плода.

Јарац-кѸк, м. Крчевина и бунар у Свињарини. У основи је зооним *јарац*, што није необично за топономастику. Овдје је детерминисан апелативом *кук* (уп. *Херцег-Нови*, *Чобан-поље*, *Гребен-коса*).

Јарам, м. Врх на Вележи, 1824 м. Ријеч је праслов., а често се јавља и у топономастици.

Јарчйште, м. Махала у Кокорини. У основи је зооним *јарац*. Као топоним потврђен у РЈА. Основно значење: мјесто гдје се налази или се налазио *јарчији тор*, *тор* за козе.

Јасéнак, м. Брдо у Добрчу. У основи фитоним *јасен*. Ријеч је праслов. Често се јавља у топономастици. Овдје изведен деминутивним морфемом -ак, тј. *брдашце на коме има јасена*.

Јèловè гла̀вице, ф.пл. Главиче у Кокорини. Главича, као и до, често се среће у топонимији ових крајева. Овдје је њен детерминатив придјев *јелов*, тј. *главица на којој има јела*.

Јумни́к, м. Бунар у Свињарини. У основи може бити турц. *jumak*; *крупче*, *мосур конца*, овдје: *malı sud od bakra sa gerelјkom za zahvatanje vode* (Škaljić). Наравно, на основни дио *јум-* додат је наш морфем -*ник* (уп. и *Врбник*, *Калник/Каоник* и сл.).

Јурјевци/Јуревићи, м.пл. Бунар у Опинама. У основи је антропоним *Јурај*. То упућује и на његову старину. Микротопоним је из предтурског периода, из периода када ови крајеви нису били исламизирани. Канает има *Јурјевци*, ја сам забиљежио патроним *Јуревићи*.

Кàочина, ф. Врх на Вележи, 1766 м, али и бунар у Свињарини. У основи је *кал-као*, *lutum*, *soepum*, исто што и *глиб*. Овдје: земљиште које је влажно и као такво меко, глибаво. РЈА указује да у словеначком језику *кал* значи и *локву*. То значење се налази и код *кајкаваца* и неких *чакаваца*. И ова именица често се среће у топономастици.

Кàтловина, ф. Њива у Г. Гњојницама. У основи би могао бити турцизам *кати́л*, *убица*, *крвник*. Овдје: земљиште које је припадало *катулу*. Наравно, фонетски је облик окрњен редукцијом неакцентованог вокала -и. Мада та појава није изразита у овом говору, она није и непозната. Наравно, уколико није од *Кòтло*.

Кабилáци, м.пл. Брдо у Г. Гњојницама. Могло би се помишљати на турцизам *каби́ла*, *племе*, *род*, тј. земљиште које припада племену, које је заједничко. Ту имамо и *Кабилáча*, *коса* у брду. Истина, Канает има *Кобилáци*, што упућује на сасвим други етимолошки извор, на *кобилу*, тј. *Кобилáк* - *Кобилáци* - брдо у коме су пасле *кобиле*. Акценатска компонента даје предност овој другој могућности. А фонетски несклад може се објашњавати супституцијом вокала *о* вокалом *а* када се изгубила првобитна везаност топонима са зоонимом.

Катунйште, н. Њива у Добрчу. У основи је *катун*. По Скоку овакав облик у топонимији јавља се од 14. в. У основи је, према Скоку: "Balkanska гiјeч пaјвјeгoјaтнijе aгbаnасkог poдrијeтлa из oблaстi тeрmиnологijе пaсeлјa" *катун*, која значи: *пастирско село номадског карактера у планини*. Овдје: мјесто гдје су били *катуни*, *пастирске куће*. Подвешени су његовали *номадско сточарење* (в. код *Канаета*) и имали су своје *катуне* на *Бјелашници*. Да

ли је и у Подвележју било катуна, не знам. Наш микротопоним указује на њих, мада се овај микротопоним могао пренијети из топонимије са Бјелашнице. Уп. и у Свињарини - Катунина.

Кичин, м. Врх у Вележи. Можда од *кич* за који се у РЈА дају ова значења: ријеч којом се мећед из јаме изазивље, и: батина за коју се каже да може бити у вези са *кијак*, *кијача*. У Мостарском пољу има још једно брдо које се зове *Кичин*, у Малом Пољу, код ријеке Бунице.

Клечѐњача, ф. Гомила у Подвележју. У основи фитоним *клека* тј. гомила гдје има клеке, уп. *камѐњача*, *пламен-пламѐњача* и сл.

Кобиља̀ци, в. *Кабилѐаци*.

Кобилѐача, в. *Кабилѐаци*.

Кѐкорина, ф. Село у Подвележју. У основи може бити антропоним *Кокор*. Биљежи га и Вук у једној народној пјесми: *од Кокоре и од Јездимира*. РЈА биљежи уз *Кокорина* и: "ime dvjema selima u Hercegovini".

Кѐммић, м. Врх над Драчевицама (546 м). У основи је *ком*, праслов. придјев у значењу "*стрм, окомит*" који се често јавља у оронимији, уп. *Комови*.

Коњухе, ф. пл, Предио између Мостара и Ортијеша на Бишћу пољу. У РЈА имамо *копјух* "čovjek koji čuva, hrani, timari itd. копја или копје... Ријеч је праславенска, stsl. *копјух*". Јавља се у топонимији, исп. *Коњух*, планина у Босни. Уз овај облик, раније чешће, употребљавао се и множински облик у м. р.: *Коњуси*, Гпл *Коњуха*. Данас преовлађује множински облик женскога рода.

Кѐрита, н.пл. Махала у Кокорини. У основи је праслов. ријеч *когута* коју налазимо и у другим слов. језицима. Код нас честа у топонимији.

Кѐшућа стопа (Корита), ф. Зараван у Вележи. У основи је *кошута*, придјев "на -j *кошучи*". И Скок констатује да се овај облик јавља у "топонимији и вези са *lokva, luka, stopa*".

Крѐханскѐј пѐток, м. Поток у Г. Гњојницама. У основи патроним *Крѐхан*.

Крѐстина, ф. Коса у Свињарини, гомила у Добрчу. Уколико није од антропонима *Крсто*, придјев *Крстин*, као у централнохерцегов., онда изведеница *крст+ина*. А таквих назива у подвелешкој топонимији има.

Крѐгача, ф. Њива у Кокорини. Скок има *кргача*, са *Космета*, аргот, бошкачки "(metafora) *кргача*". Овдје би могла бити у основи *кртица-крт*, тј. њива гдје има доста *кртица*, мада није искључена ни друга могућност; придјев *крт*, *ломљив*, *сипак*. Овдје: њива у којој је земља *сипка*. Прва могућност ми изгледа прихватљивија.

Крѐжањ, м. Село у Подвележју. Етник *Крѐжањин*, ктетик *крѐжањскѐј*. У РЈА имамо тај топоним: "ime selu u Hercegovini". Ту имамо и глагол *кружати-кружам*, са примјером: "Pšenica a osobito heljda prvi put pod žrnjem

samo se kruža". Примјер је из Славоније. Пошто се у овим селима никада није сијала хељда, а не много ни пшеница, тешко је нап топоним доводити у везу са наведеним глаголом. Можда је у основи именица *круг* и творбени морфем *-(j)ањ*, уп. *Црвањ*, *Крупањ* и сл.

Кудрињаца, ф. Њива и шума у Кружњу. У РЈА s.v. *kudra* читамо: "naziv za žensko koje ima kudrave kose", са напоменом: у Лици. Придјев *кудрав* баштинимо из праслов. (исп. код Фасмера, Етимологическиј словарь русског јазука, Москва 1986, s.v.). И у Херцеговини живи именица *кудра*, са мало погрдним значењем, а и придјев *кудрав*, за косу. Овдје би могло бити у питању пренесено значење: њива обрасла ситним растињем што може изгледати коврцасто, као *кудрава коса*. Дакле, основа *кудр-* и творбени морфем *-њаца/-ињаца*.

Кукричин дб м. Вртача у Кокорини која се још зове и *Добри до*. Има и презиме *Кукрица*. Посесивни придјев је: *Кукричин*. Скок има *кукрица*, према Вуку, из Босне "puroljak lisni na gori", као и топоним. Биће и овдје у основи: *кукрика-кукрица*, што налазимо у Лици (Скок), у значењу: "grm niskog, kržljavog drveća, niklog iz ranja", са нешто проширеним значењем: ниско грмље, које се налази по овим кршевима.

Кусињаца, ф. Пашњак у Кружњу. У основи *кус*, ријеч коју баштинимо из заједничкослов. и творбени морфем *-ињаца*, као у *Кудрињаца*. Значење: пашњак, њива, који су искомадани на мале дијелове, на *кусове*.

Кути-Ливач, м. Село које се налази сјеверније од Подвележја. РЈА има *Kuti* "dva sela u Hercegovini", а *Кути* ће бити плур. од *кут*. Овдје је већ било говора о топониму *Хуми-Лишани*, в. тамо. Овдје имамо везу пл. облика од *кут-кути* и, можда, икавски лик именице *levak/levač* од придјева *lěvъ* - крив. Да се у том крају, гдје се налази овај топоним, јављају икавизми, то је познато. Само је ова веза *кути* и *ливач*, са оваквом творбом, и значењем топонима, мало неувјерљива. Истина, могло би се овдје помишљати и на мађарску ријеч *lősc* "sprava što drži zadnji dio kola na osi, kukoća, stupac" за коју Скок каже (s.v. *lijevča*) да је (та мађарска ријеч) "raširena još u slovačkom levča - lievč - lovč, ukr. (prikarpatском) l'ovc - livč pored levča, rum. leucă - levka (Niš, Srbija)". Ако се та ријеч могла ширити посредством румунског, није искључена ни та могућност, поготово када је у питању земљорадничка терминологија.

Лачуге, ф.пл. Предио на Великој Вележи. Проф. Канаџ даје двојак облик *Лачуге* и *Влачуге*. Ја имам само *Лачуге*. Ако је у питању изворна секвенца *вл-* у иницијалној позицији, овај микротопоним се може доводити у везу са гл. *влачити*. Што није немогуће, али не и сигурно. Ово тим прије што се иницијална секв. *вл-* у овом говору не упрошћава. Можда би се могло овдје помишљати на стари придјев *лачан* или поствербал *лач* - *глад* (Скок, из Стулића) и творбени морфем *-уга/југа* (уп. *кал* - *каљуга*). Што није немогуће, али ни одвећ сигурно. Није искључено да

је у питању турцизам. Наиме, у Фасмеровом Етимол. рј. рускога језика имамо *лачуга*, староруски *алачуга*, *олачуга* "палатка, хижина", а то је из "тјурк.: ср. *čagat. alaču* "палатка, воилочни шатер, шалаш из кору, ветвей". Пошто је у питању предио гдје су боравили сточари са својим шатрама, лачугама, термин се могао пренијети на ознаку тла.

Ластва, ф. Пашњак у Кокорини. По Скоку ластва, у Далмацији значи "skača, zaskok, mjesto među ratovima (rtima, puntama), gdje što raste", а настало је: "Vjerojatno od korijena glagola laz-iti, sa sufiksom -tva kao ljestve". Тај облик јавља се и у топонимији Далмације, Херцеговине и Црне Горе (више о овоме код Јасне Хаџимејлић, Ономатолошки прилози, VIII, 1987, стр. 143-149).

Лазина, ф. Ливада у Бањдолу. У основи је "sveslav. i praslav. postverbal laz...uski put, staza", као и "iskrčeno mjesto u šumi...mjesto gdje je mnogo šume isječeno...mala njava, proplanak, čistina u šumi" (Skok). Дакле, широко семантичко поље. У овим крајевима лазине су њиве настале послје крчења шуме. У Кружњу имамо Лаз^с, исто значење.

Лажетина гомила, ф. Једна од већих гомила у Подвележју, налази се у атару села Добрч. Облик јој упућује на лично име *Лажета*, значи из периода предисламизације.

Лихачак, м. Ограда у Кокорини. Код Скока налазимо за придјев *лих*, који је праслов., значење: *сувишан, непотребан; непаран код бројева* (уп. и у Херцеговини *лихо: тако*). Тешко би се могло ту помишљати на *лиха - хип*. од *лисица*, што билиежи РЈА од XVIII в., а за везу *лис* и *лихои* в. код Фасмера s.v. *лис*.

Лијетавац, м. Бунар у Бањдолу. РЈА уз ову одредницу даје значење "njeke vrste biljaka". Уколико и ту није у основи фитоним, може се помишљати на зооним: нека врста буба које ту пију воду.

Локва, ф. Удубљење за воду. Често се јавља у кршевитим предјелима. Ту и као топоним. Ријеч је праслов.: *loky*.

Лужа, ф. Ливада у Бањдолу. Скок каже да се налази у многим слов. језицима. Ријеч је праслов. са значењем "*lokva, blato, kao, glib*". На Брачу налазимо: *Лужњак, Лужне јаме*. Овдје се семантичка компонента могла и мијењати: не именује само *глиб* и *блато* него и *ливаду*. Наравно, ливаду у подвелешким условима.

Љёсковац, м. Предио у Кокорини. У Катастру је икавски лик Лисковач, што иде "на душу" записивачеву. У основи је фитоним лијеска.

Љёскова долина, ф. Долина у Г. Гњојницама.

Љуница, ф. Брдо у Добрчу, 799 м. У РЈА има *љуна* "*piljug, piljužina, ptica*", упућују се на луња, која уз значење неке птице грабљивице, значи још и чељаде које све њуши и лудасто прегледа. РСАНУ има глагол

љунути: *нагло потећи, шикнути, линути*. Могуће је да наш топоним стоји у некој вези са овим глаголом.

Љусовица, ф. Потес у Вележи. Облик упућује на антропоним *Љусо*, што би могао бити хипокористик од *Љубан, Љубомир*, исп. *Јосо* од *Јован*.

Мајдан, м. Предио у Г. Гњојницама. Турцизам: *maden* од ар. *manjdan* место одакле се вади камен. Тај се назив у овим предјелима Херцеговине често јавља за означавање каменолома.

Маслопоље, н. Ливада, пашњак у Добрчу. Сложеница од *масло* и *поље* за означавање поља чија трава даје "доста млијека, па и масла".

Меденā главица, ф. Главница у Г. Гњојницама. Ово су и пчеларски терени, отуда и одредба за главицу: главица на којој расте медоносно биље.

Мѐрцāн-главица, ф. Главница која је припадала породици *Мѐрцāн*.

Међећā јāма, ф. Јама која се налази између Свињарине и Бањдола. У основи је зооним *медвјед-међед*, управо придјев од те именице.

Мѐкоте, ф.пл. Предио између Опина и Добрча. У основи је придјев *мек*. У Ортијешу се за обрадиву земљу каже *ме(х)кџа* - мека је, лако се обрађује.

Мудовац, м. До између Добрча, Кути-Ливча и Врапчића. Име може бити везано за спољни изглед предјела. У основи је свесл. ријеч *mqdo*.

Мукиње, ф.пл. Пашњак у Свињарини. РЈА биљежи да се тако зове "zaselak u Hercegovini". Може бити у вези са именицом *мука* - брашно "poradi ploda".

Мукићевац, м. Пашњак у Кокорини. Облик упућује на патроним *Мукић*, тога презимена данас у Кокорини нема.

Мукџш, ф. Предио између Мостара и Буне, на граници с. Ортијеша и Гњојница. У РЈА имамо као заселак (биће, ваљда, ово) и брдо у Херцеговини. У питању је подручје чије је тло састављено од влажног камена "миљевине", може се доводити у везу са придјевом "мукљив" - "мокар, влажан", што има и Вук.

Мушāј, м. Пашњак у Свињарини. Турцизам: *müşa'i-* и "*mera, seoski pašnjak* којим се користе сви seljani, nepodijeljena, zajednička utrina" (Škaljić).

Наковањ, м. Бунар у Свињарини. Име је узето из косачке терминологије: чекић, наковањ и стрепен.

Намет, м. Потес у Кружњу. У основи би могао бити глагол *наметати*, тј. оно што је некоме наметнуто. Оваквих топонима, тј. ове врсте творбе, има још, уп. *насип, налаз* и сл. Пошто у истом селу постоји и Наметова ограда, овдје ће бити у питању патроним који се усталио и за микротопоним.

Нугли, м.пл. Пашњак у Бањдолу.

Нуго, м. Пашњак у Бањдолу. У основи је *угао* који у топонимији зна за сек. сонант *н-* које води поријекло од старога приједлога *вн*. Скок констатује да се овакав лик ове именице једино и јавља у топонимији. У овом дијелу Херцеговине овакав лик налазимо почесто у топонимији, уп. *Нугодо*, *Нуго долина* и сл.

Ободина, ф. Пашњак у Кричањима. У основи именица *обод* - страна.

Одош-пањ, м. Главича у Свињарини. Могла би бити у питању народна творба: према *дошош* - онај који је дошао и *одош* - онај који одлази, и *пањ*, од којих је настала ова полусложеница.

Оклагачник, м. Бунар у Добрчу. Може се доводити у везу са глаголом *оклагачити-оклагачен-оклагаченик* - оно што је оклагачено. Истина, данас се у овим крајевима јавља глагол *бијелити* за ово значење.

Окрајак, м. Ливада, пашњак у Добрчу. Чест назив у овим крајевима. У основи крај - мали простор који се налази у крају неког већег дијела.

Округљача, ф. Њива у Добрчу. Према придјеву *округао* - *округљача*.

Омеђина, ф. Ливада у Добрчу. У основи је *међа*, овдје: оно што је омеђено, што је на неки начин одвојено од другог простора.

Опине, ф.пл. Село у склопу Подвележја. Постоје Доње, ближе Мостару, и Горње - припадају Подвележју - Опине. Канает има и Хопине, са сек. констриктивом *х-*. Та појава, појава секундарног *х*, није необична ни у говору Подвележаца, поготову у говору оних из Бишћа поља, из Мостарске околине. У РЈА имамо "selo u Hercegovini...Тампо". Неки овај топоним доводе у везу са латинским *oppidum*. Није искључено, с обзиром на то да у овим предјелима има и старих утврда, уз то, често се налази на "грчке бунаре", а уз бунаре постојале су и утврде, ограђени простори.

Орјача, ф. Гомила у Кружњу. С обзиром на локалитет који се именује, у основи може бити глагол *орити се* - *обарати се*, тј. гомила са које се камење *ори*, *руши*, *пада*. У РЈА има: *Огје*, *brdo*, у Пољцима "okomito, ori se kamenje, orjavina...". Друго је Орја Лука у Бјелопавлићима. Ту имамо у основи именицу *орао* од које придјев може бити и *орји*. Према томе *Орја Лука* - *Орлова Лука* (Канает за овај наш микротопоним има и *Уријача*, што јасно говори колико се изгубила веза са основном именицом).

Орлова плоча, ф. Плоча у Свињарини. Овдје постоји веза са зоонимом *орао*.

Орашине, ф.пл. Њива у Г. Гњојницама. У основи је именица *ораш*, овдје аугм. *ораш(ч)ина*.

Орашуме, ф.пл. Њива у Добрчу. Сложеница која упућује на *ораш* и *шума* као своје саставне дијелове. Мало је чудно да се констриктив *-х* изгубио, али, с обзиром на финалну позицију, није и необјашњива ова појава. Оваквих сложеница има у Херцеговини још.

Осоје, н. Пашњак у Опинама. Општини назив за означавање стране "која није према сунцу".

Ошљѝ дѝ, м. До у Кричању, Г. Гњојнице. Канает има *Ошље до*. Скок има придјев *ošlji* од *osal* "magaras, tovar, asinus". На овом тлу не живи овај зооним. Ту је магаре или кењац. У топонимији би се и могао огледати некакав архаизам, а осал је познат кајкавским говорима, и словеначком језику. У нашем микротопониму прије ће бити у основи именица ос-оси "рлјева, *palea*". Од те именице колективна им. гласи *осје*, у овим крајевима и *ошље ос + ље*, као у *сноп-ље*, *грм-ље* и сл. Дакле, ту је у основи општа именица која означава остатке од жита послје вршидбе. Други дио овога топонима и упућује на такво закључивање: у долу се "*вије*" жито.

Оштри рѝт, м. Врх између Подвележја и Бијелог Поља (в. 535 м). У овим крајевима није честа у употреби именица рт/рат. У микротопонимији, изгледа, може се јавити.

Оштри врх, м. Врх на Вележи, који се још зове и Концел, (в. 1431 м). У основи придјев *оштар*, као детерминатор појма *врх*.

Парѝтак, м. Врх у Вележи, 1580 м. Основа као да упућује на тал. *parte*. Скок има *parat-parta - dio*.

Пастушина/Постушина, ф. Њива у Бањдолу. У основи је *пастух*. Творбени морфем *-ина* је чест у топономастици.

Пѝшкиновац, м. Предио у Опинама. Било власништво породице *Пешко*, из Мостара.

Пѝштет, м. Ограда у Добрчу. Према РЈА пиштет "у Hercegovini значи *malo vrela, iz koga voda pišti - a znači i lokvu, u koju se voda cijedi iz zemlje*". И овдје ће бити у вези са датим значењем РЈА.

Плѝховина, ф. Гомила у Г. Гњојницама, њива у Свињарини. Канает још биљежи и Клечењача. Висина 507 м. У основи придјев *плах*, *плахован*.

Плѝтача, ф. Њива у Свињарини. У основи придјев *плитак*. Овдје означава "*плитку земљу*", тј. предио на коме има врло мало обрадиве земље. Исп. и *Плитава*, *Плитки до*.

Плѝдница/Плѝшница, ф. Ливада у Кружњу. У основи је *плоча*. Често се јавља у херцеговачкој топонимији. Према Скоку "*Vjerojatno je ploka - plaka... prvobitni oblik. Suglasnik č mjesto k došao je analogijom od izvedenica sa sufiksima na i ili b:ъn >-an, -iti, - bka*".

Пѝдвелѝжје, н. Предио испод планине Вележи који чини група села. По постанку је префиксално-суфиксални тип сложенице, као *Потарје*, *Подбиоковље* или *Подунавље*, *Поморавље*. Етник је *Пѝдвележац*, ктетик *пѝдвелѝшкѝ*.

Пољице, н. Мало поље у Г. Гњојницама. У основи *поље* и творбени морфем деминутивног обиљежја *-ице*.

Пѡрѣм, м. Узвишење изнад Бијелог Поља. Јавља се од XIV вијека. Биљежи га и РЈА. Можда је у вези са гл. *орити* = рушити.

Пѡвѣта, ф. Сњијежница у Вележи. Вук има павит - биљка, бијела лоза, скробут. Од по-вит.

Прѣсина дѡлина, ф. Предио у Г. Гњојницама. У основи може бити фитоним *праса*, *празилук*. По Скоку то је "balkanski grecizam". У Мостару, и шире у Херцеговини, живи само *прѣса* као врста поврћа.

Прѣсло, н. Њива у Г. Гњојницама. Као географски термин јавља се и у неким другим слов. језицима. Скок биљежи и ова значења: *брежуљак између два брда* (Плитвичка језера), *сумеђа на каквом брду* (Црна Гора).

Причѡковина, ф. Њива у Свињарини. У РЈА s.v. *причак* читамо: "grah који се зове i ргiсаник", тј. који се пење уз притку (Вук). Могуће је да је и овдје у основи то значење: *њива на којој се садио грах причак*. Данас је у Бишћу пољу обичније: *приткаш*, *тркљаш*.

Пришћенак/Приштењак, м. Њива у Кокорини. Катастар има секв. -шт. У питању је префиксално-суфиксални топоним: *при-стјен-ак*, наравно, са јекавским јотовањем: *Пришћенак*. *Пришћенак* имамо и у Бањдолу. У Добрчу је множински облик *Пришћијенци*.

Прис'енак, м. Пашњак и њива у Кокорини. У основи може бити именица *сјена* - *с'ена*. Наравно, и ту је у питању префиксално-суфиксални тип топонима; *при-сјена-с'ена-ак*.

Приторац, м. Ограда у Г. Гњојницама. Префиксално-суфиксални тип: *при-тор-ак*. Њива/ограда која се налази уз *тор*.

Прѡдѡ, м. Чест назив за мање долове. Ова именица може бити и женског рода, деклинациони образац именице *кост*.

Пудѡрица, ф. Њива у Кокорини. У основи гл. *лудити* - чувати, уп. *пудар*: онај који чува. Данас у Херцеговини ријетко ће се чути за ово значење, значење чувара, именица *пудар*. Ту је сада обичније *пољар*. *Пудар* има као патроним. У нашем случају је у питању старији назив, очуван у микротопонимији. Основно значење могло је бити и мјесто гдје се налази кућа онога који чува.

Рѡдулова глѡвица, ф. Главница између Кути-Ливча и Г. Гњојница. Према некадашњем власнику, Радулу.

Рѡсоха, ф. Ограда у Свињарини. У РЈА за овај појам стоји: "Rasoħa f drvo, stablo sa dva kraka, sa dvije grane ili sa dva ogranka". Као топоним јавља се од XII в. на Хвару. Јасно је, у питању је дводјелна површина неког земљишта, које се грана.

Рѣсока, ф. Ливада у Свињарини. Мада се овдје чува фонема *x* у медијалној позицији, није искључено да у овом микротопониму имамо супституцију *x* са *k*.

Рѣстока, ф. Ливада у Свињарини и Кокорини. У основи може бити глагол *расточити*: гдје се нешто растаче.

Рѣспуће, н. Предио гдје се рачвају путеви, у Кокорини.

Рѣздѡље, н. Предио у Вележи. Префиксално-суфиксални тип творбе: *раз-дол-је*.

Рѣпйште, н. Чест микротопоним у Подвележју: пашњак у Свињарини и Кокорини, њива у Бањдолу и Кружњу. Микротопоним упућује на културу сијања и узгајања репе. Данас се та култура овдје не узгаја. Чак не ни у Бишћу, мада се последије рата почела сијати, али без великог успеха. Зато се и одустало.

Риђануша, ф. Пашњак у Свињарини и Кокорини. Било власништво *Риђановића*, из Мостара. Такав микротопоним постоји и у мом родном Ортијешу.

Рйоч/Рйјоч, м. Гомила у Кокорини, пашњак у Кружњу.

Рйсова плѡча, ф. Кота у Добрчу. Микротопоним као да нас упућује на закључак да је у овим предјелима било некада рисова (в. код Скока).

Ривѣница/Ревеница, ф. Бунар у Кружњу. Могло би се довести у везу са глаголом *рити-*. Исп. код Скока *rivača, rivina, rivotina, riturina* и сл. Свакако, с тим у вези су и: *ров-ровине* и сл., у питању је превој вокала.

Рѡсуља, ф. Локва у Кружњу. У основи је *роса*. То вриједи и за *Росуље*, њ. у Свињарини.

Руденй дѡ, м. До у Свињарини. У основи је придјев *руд-руди* "црвен, црвенкаст", који се често јавља у топонимији, уп. *Билећке рудине, Рудопоље* и сл. У Г. Гњојницама има Рудина.

Рѡњавй граѡац, м. Узвишење у Вележи. По Скоку *гунја* у значењу: "svrab, žuga, lišan, lišaj" је од тал. *rogna* > лат. *aranea*. Овдје: граѡац обрастао лишајевима.

Рѡњевѡ дѡлина, ф. Ограда у Кокорини. Може се објашњавати као и претходни топоним. Однос вокала *-a-* и *-e-* у оваквим позицијама је објашњив.

Сѡље, ф.пл. Ограда у Свињарини. У РЈА имамо *Saljev kuk, Saljevo brdo*, из Лике. И овдје би се могао огледати старији облик са основом *sal-salina* који се налазио и у топониму *Salinis*, данас Тузла. Свакако, у питању је облик преузет из латинског, односно, на овом тлу, из влашке сточарске терминологије, а означава мјесто гдје се овцама даје со. Вриједно је овдје указати да Скок биљежи из старог дубровачког рјечника *saler - posuda za so, soljenka, iz 1420. godine, uz to i druge izvedenice "od sale"* које се

javljaju kao talijanizmi (s.v. salata). Ово би упућивало на (могући) закључак да се и у нашем микротопониму очувао тај стари траг који говори о романским везама са овим тлом, па и о некаквим траговима у овдашњој микротопонимији од тих давних житеља ових крајева. Свакако, овдје се не смије заборављати ни веза која је постојала између сточара из ових предјела и сточара Влаха из других крајева. И у тим, и у таквим везама могло је бити својеврсних прожимања. Па и у терминологији која се могла преносити и на топономастику.

Сáдовац/Слáдовац, м. Бунар у Добрчу. Можда преко хипк. *Сáдо- Сáдов* (*Слáдо*)

Сèлйшга, н.пл. Потес на цести Мостар-Невесиње. Предио гдје се раније налазило село.

Сйнијица, ф. Њива у Г. Гњојницама. У основи је турц. синија. Назив добијен због облика који личи на *синију*.

С'èнина, ф.пл. Бара у Добрчу. У основи је именица *сијено*, аугм. *сјенина*, и јотовањем: *с'енина*.

Сйјèнскò брдо, н. Брдо на коме се коси сијено.

Сйтнйк, м. Махала и узвишење у Вележи. У основи је придјев *ситан*.

Скáлйн, м. Кота на Вележи. Према Скоку, основна именица *skala- skale* "Може бити dalmato-romanski leksički ostatak od lat. *scala* tal. >*scala*. Та гдје ргпáда í balkanskom latinitetu...". Овдје показује и романске наносе у топонимији.

Слáдовац, м. Бунар у Добрчу. Тако биљежи проф. Канает. Ја сам забиљежио *Сáдовац*. У основи би могао бити хипокористик *Сáдо/Слáдо* од *Сáдик* (или, пак, од *Слáдоје*).

Спйлнй дò, м. До на Вележи. Придјев *спилни* има у основи именицу *спила*, а то је, по Скоку, балкански грецизам, који је "zamijenio slav. *peč* - stoslav. *pešt* њ, која се очувала у slov. *peč-'pečina', čest toponim*". У мом родном Ортијешу има локалитет на Неретви *Спила*, а раније се и за камен знало рећи *спила*. Истина, обично у реченици типа: *ударио га великом спилом*.

Срèзевац, м. Бунар у Кружњу. Канает каже да припада групи "грчких" бунарева. То би значило да је доста стар (Канает, стр. 49).

Стòлац, м. Брдо у Подвележју, в. 476. У Херцеговини се често јавља ова именица у служби топонима. Можда и због свога облика.

Стублине, ф. Чатрња у Добрчу. У основи је *stubao-stubla* "šuplje veliko drvo koje se меће u zemlju гдје вода слабо извире, пак се из нје вода hvata". (Skok). Стублине или Стубине често се срећу у топономастици.

Сухй дò, м. Јаруга у Добрчу.

Сушевина, ф. Ограда у Добрчу и Кокорини. У основи је придјев *сух*.

Свети́гора/Светогора, ф. Брдо у Добрчу. *Света гора*, по предању ту се некада налазио манастир. Отуда *света гора* и *Светигора*.

Свиња̀рина, ф. Село у Подвележју. По предању ту су били *свињари* који су чували свиње Херцега Стјепана Вукчића Косаче. Данас се јавља и облик без њ, а са н: *Свинарина*.

Свиња̀рски пòток, м. Поток у *Свињарини*.

Сурдуп-стра̀на, ф. Клаић има сурдук, тур.: *jağuga*, *provalija* između dva brda, *klanac*, *sutjeska*-. Вјероватно ће бити у питању тај турцизам и овдје. Семантички одговара значењу које даје Клаић. Супституција пловива к пловивом п може се различито тумачити, највјероватније је такав фонетски лик и примљен.

Ша̀рова до̀лина, ф. Крш у Добрчу.

Шахина долина, ф. Долина у Добрчу (Катастар). Данас: *Шањева долина*. Први облик се односи на антропоним *Шаху*, а пошто тога имена више нема, изгубила се и веза са основном ријечју. Отуда данас облик који и не подсећа на свој претходни лик. Истина, Катастар има *Шарена долина*, тешко је утврдити да ли се односи на садашњи назив *Шањева долина*.

Шарића кѹк, м. Брдо у Бањдолу. *Шарићи* су били позната породица у Мостару. Данас има на Луци *Шарића цамија* и *Шарића харем*.

Шћепан-гòмила, ф. Гомила између Кружња и Кокорине. У овим крајевима има доста топонима који се вежу за Херцега Шћепана. Пошто је његов Благај био у непосредном сусједству са Кокорином, јасно је да су многи предјели везани за његово име. Видјели смо да се и Свињарина веже за његове свињаре.

Шћепан-кр̀с(т), м. Пашњак у Кокорини.

Шиповац, м. Заселак у Г. Гњојницама и њива у Добрчу. У основи ће бити именица *шип* "trn, šiljak, vrh, šik" (Skok). Данас и патроним у Херцеговини.

Шкијанскā до̀ла, ф. Ограда у Бањдолу. РЈА има гл. *škijiti* "isto što škiljiti, razgoko gledati". Тај глагол биљежи Милас у Мостару. Ту се огледа фонетска особина мостарских Муслимана, замјена љ са ј. Могуће је да је наш микротопоним настао преко именице *шкијан* - онај који шкији/шкиљи, одатле и придјев: *шкијански*. Истина, у овим крајевима имамо турцизам *шкија* (- *ешкија*): духан који се продаје изрезан, не у листу. Тешко би било тражити неку везу између ових двају појмова: *шкије* и нашега микротопонима.

Шкòљ, м. Пашњак у Бањдолу. Овај назив се обично јавља у приморским крајевима. У основи је тал. *scoglio*. Овдје се могла уопштити заједно са другим романизмима.

Штйрнй дб, м. До у Вележи. У основи ће бити назив биљке - *штир*. Ријеч је наслијеђена из праслов. заједнице, а често се јавља у топономастици, овдје: до у коме има доста штира.

Шушњара, ф. Пашњак у Бањдолу. У основи ће бити *шушањ*, *сухо лишће*, тј. долина у коју се скупљало сухо лишће. С тим ће бити у вези и *Шушњатица*, њива у Свињарини.

ТабакОВО гувно, н. Гувно у Бањдолу. Вјероватно према посједнику *Табак*у, из Мостара.

Телећа ластва, ф. Врх у Вележи. За ластву в. тамо, а одредба *телећа*, од теле, одражава сточарски крај и његове називе, чак и у топонимији.

Тѣжаница, ф. Потес и до у Свињарини. У РЈА има овај назив за именовање оранице у селу Добровићи, Славонија. Можда у основи глагол *тежати* - радити, обрађивати земљу, исп. *тежак*. Овдје *тѣжак* значи: *радник који копа земљу*. Ниједан други посленик не зове се тежаком. Отуда и земља која се тежа, која се обрађује мотиком, зове се *тежаница*. Наравно, глагол *тѣжати* више ни овдје није у употреби.

Тйсовац, м. Врх у Вележи. Вјероватно према фитониму *тйса* "iva, Eibe, pinus larix" (Skok). Има и у Црној Гори топоним са овим гласовним склопом. Данас у овим крајевима нема *тисе*, управо, нема тога фитонима. Ту је врба. Чак и у топонимији. Ово ће бити, исто тако, доказ да је на овом тлу дошло и до измјене у растињу. Има неких назива биља и дрвећа које срећемо у топонимији, али не више и у природи.

Тдплā ддолина, ф. Долина у Кружњу. У планинским предјелима, какво је Подвележје, и температурне разлике могу бити од значаја за именовање појединих предјела.

Трѣнсловац, м. Њива у Кружњу. Према називу дивљег воћа *трѣнсула-трѣнсла*.

Трепѣтљйште, н. Шума у Кружњу. Према *трепетљика*, врста дрвећа које расте и у овим крајевима.

Трѣшњевā гдомила, ф. Гомила у Добрчу. Вјероватно је раније и у Подвележју било *трѣшања*, свакако посебне врсте, које су отпорне на зиму. Придјев *трѣшњев* налазимо и у: *трѣшњев топ*, *трѣшњев пекмез*, *трѣшњев пањ* и сл.

Трѣњак, м. различити предјели носе овај назив: махала у Кружњу, уз то и шума, њива, уп. и *Трновā ддолина*, *Трндвити ддлови*. Ово је изразито кршевит крај и ту има *трња* и *трнова* у изобиљу. Отуда и често њихово јављање у топонимији.

Тујјан, м. Сњијезница и узвишење, 1329 м. у Вележи; њива и пашњак у Добрчу. Могао би бити у основи стари облик: *туја*, *tyti* уп. *претио*, *густ*. Истина, Скок констатује да "*tuļj* није раширено у *slavinama*, него је *čisto*

· lokalna riječ u Kosmetu” и зато ријеч *туљ*, из говора на Косову, у значењу: “*krtina, meso bez kosti*” тумачи као посућеницу из албанскога језика.

Тујастї брїјјег, м. Бријег у Кружњу. И овдје ће се огледати коријен *туј-* који се задржао у топонимастици.

Ўбџ, м. Бунар у Добрчу. Код Вука налазимо и за ознаку јаме, као бунара, и као топоним, истина, у множини *Убли*.

Ўдоље, н. Зараван у Свињарини. Предио који се налази у некој низини, који је нижи од околине.

Ўлега, ф. До у Г. Гњојницама. У основи је глагол *улегнути, улећи; спустити се, угнути се*. Овдје означава предио који се улегао, који је нижи од околних, као и удоље.

Ўријача, ф. Гомила у Кружњу. Данас је Орјача. Проф. Канаџ наводи да је то била *Журијача*, према *Журија* (Подвележје, 162, испод текста). Мислим да је то народна прича. Прије ће бити у основи глагол *орити се - рушити се*. Отуда *Орјача*, гомила са које се камен ори, руши, обургава.

Ўниште, н. Дола у Бањдолу. Овај облик потврђује и Катастар, а и савремено стање. За постанак овога микропонима могло би се, по узору на Даничића, рећи: Постање тамно. Основни облик упућује на ријеч *уна*. У РЈА имамо тај облик. Значење: *ујакова жена, ујна*. Потврде су из Босне. Ако бисмо пошли од те основе, могло би се рећи да је овај микропоним врло стар. Данас на овоме подручју за именовање мајчиног брата имамо само турцизам *да(ј)ица*. Његова жена је *да(ј)иница*. И не само код Муслимана. Овдје је наведен и облик: *дајиндиште* (в) и ту се помишљало на дајицу као могућу основу, уп. и *Беговиште*, према *бег*. Ако би наш топоним био у вези са именицом *уна - ујна*, то би говорило не само о његовој старини него и о могућој творби именица на *-иште* од родбинских назива, а значило би - земљиште које је припадало ономе чије се име, назив, налази у основи. У нашем случају *униште* - земљиште које је припадало *уни (ујни)*. Истина, могла би се овдје узети у обзир и другачија рјешења: разне гласовне деформације (као, нпр. *буњиште-буниште-униште, улиште-униште* и сл., или, можда, *хумниште-умниште-униште*, али ни такве комбинације не рјешавају проблем због неких екстралингвистичких разлога. Остаје да се чека боље рјешење.

Вџдрѣ њйве, ф.пл. Њиве у Вележи. Микропонимија често показује колико наш народ воли лијепе предјеле. Ту он уноси себе као пјесника. Отуда и називи као овај: *Ведре њиве*. Из “метеорологије”, придјев је пренесен на земљиште.

Вџзовац, м. До на тремећи Врапчића и Г. Гњојница. Постоји презиме *Вејзовић*. Можда је у вези са турцизмом *ваиз/ваис* - проповједник, онај који држи ваз.

Вѐлѣж, ф. Планина у склопу динарског система која одваја мостарско подручје од невесињског. Испод ове планине, са мостарске стране, налази се равна површ на којој се смјестило Подвележје. Вележ је највиша планина у овом дијелу Херцеговине. Има више врхова. Највиши је Ботин (в.). У РЈА се наводи ова планина ("ime planine u Hercegovini u mostarskom okružju"), као и село испод планине (Вележи). Посљедњи податак (потиче из херцеговачког схематизма, а и податка који је дао Љ. Стојановић) не одговара стварности. Прво, није у питању само једно село, има их више; друго, та села имају заједнички назив Подвележје (в.).

Вележ је именица ж.р., као топоним, управо као ороним. Има промјену по обрасцу именице кост: *Вѐлѣж-Вѐлежи*, -с *Вѐлежи*, -на *Велѐжи*. У Лсг акценат се мијења.

Код Канаета читамо да поријекло "имена Вележи није познато", уз то и: "Исто тако није утврђено откада се Подвележје назива тим именом. Најстарији писани споменик у коме се помиње Подвележје, а до кога сам дошао, потиче из XVII вијека" (Канает, Подвележје, 19). Наши рјечници не нуде никаквих објашњења о постанку овога оронима. С обзиром на врсту промјене, па и род ове именице, могло би се помишљати на основу придјевску: *велик-вел-и* творбени морфем -*еж*, као у *ситнеж*, *трулеж*, *младеж*. Овако настале именице означавају збир нечега што се исказује основним придјевом: *ситнеж* - много ситних новаца, дјеце и сл., *трулеж* - много трулих предмета, *младеж* - много младих лица. Према томе Вележ би, ако је овако настала, означавала - много брда, што је мало вјероватно, управо, што је невјероватно.

Истина, између ових двају типова именица постоји једна упадљива разлика. То је њихов акценат. Именице типа *ситнеж*, *младеж*, које се творе од придјевске основице и морфема -*еж*, имају дугоузлазни акценат, као типизиран. Наш ороним, међутим, има краткосилазни акценат на иницијалном слогу. Дакле, не уклапа се у акценатски тип именица изведених од придјевске основе. Овај моменат, свакако, уноси сумњу у наведену претпоставку о постанку имена планине Вележ.

Уз то, и не мање важно од тога, јесте и чињеница да планина Вележ, као супстантив, припада именицама женскога рода. Именице, пак, које се творе морфемом -*еж*, могу бити и двородне: *ситнеж-ситнежа* и *ситнеж-ситнежи*, *грабеж-грабежа* и *грабеж-грабежи*. И то би говорило да наш топоним не припада, по своме постанку, именицама које се у нашем језику образују творбеним морфемом -*еж*, од придјевске или глаголске основе.

Вриједно је овдје указати и на чињеницу да именица Вележ, када се, данас, употребљава за именовање фудбалских клубова, разних предузећа, има промјену као именица мушкога рода. Тако, рецимо, мостарски фудбалски клуб *Вѐлѣж*, невесињски фудбалски клуб *Вѐлѣж*, имају искључиво

промјену, и конгруенцију уз себе, као именица м.р.: од *Вележа*, у *Вележу*, са *Вележом*. То вриједи и за разна предузећа са овим именом. Дакле, ту се врши диференцијација: топоним је искључиво ж.р., фудбалски клубови и предузећа су искључиво мушкога рода.

Постоји: *Вѣликā Вѣлѣж* и *Мāлā Вѣлѣж*. То би, исто тако, говорило да није у питању колективна именица, именица која обједињује више истородних јединки, као младеж, и сл.

Вѣљи дб, м. Ограда у Добрчу. Овдје се често јавља придјев *вѣљи*, управо *вѣљи* као одредбени дио појединих назива: *Вѣљи до* - велики до, *Вѣља љут* - велика љут и сл.

Вѣглѣд, м. Њива у Добрчу, узвишење у Вележи, око 700 м. Префикс *ви-* упућује на старину овога микропонима. Скок констатује да је тај префикс, истога значења као савремено из-, очуван "u sjevernim slavinaма", али је постојао и у јужнослов. То потврђују и наша нарјечја, кајкавско и чакавско, уп. *вигнати*, *вихранит*, *вилаз*. Уз то Скок констатује да данас "postoји u hrv. - kajk. - bednjanskom narječju: *vigled*, *ogledalo*,...*vigledi* 'izgled'". Дакле, и овдје се чува тај стари префикс који говори о међусобним прожимањима наших дијалеката и нарјечја у вријеме када су наши преци поседали ове крајеве.

Вѣлин дб, м. До између Свињарине и Бањдола. У Мостару има и презиме *Вила*. Према томе презимену могао је и овај до добити своју одредбу. Истина, није искључено да је ту ријеч о *вили* или о *вилама* које су се, према народној пјесми, могле ту сакупљати.

Вѣловци, м.пл. Зараван у Вележи. И овај топоним би могао бити у вези са *вилама*. Творбене могућности од ове именице су бројне. То показује РЈА.

Вѣрага, м. Пашњак у Кокорини.

Влāчуге, ф.пл. Врх Вележи, 1754 м. Још се јавља у облику *Лāчуге*, в. Могуће је да је стари назив *Лачуга* овдје доведен у везу са глаголом *влачити*. Отуда и *влачуга* - саоница (Вук). Али, не и сигурно.

Влāка, ф. Пашњак у Кокорини. Ово може бити у вези са глаголом *влачити*: гдје се нешто влачило. Код Вука *влака* - продол, равница. Ово значење ће имати и наш микропоним.

Врањевскā њива, ф. Њива у Кокорини. Облик упућује на патроним *Врањевић*. Сусједно село има такво име: *Врањевићи*.

Врба, ф. Бунар у Добрчу. Овај фитоним често се среће у топонимији, па и микропонимији. Свакако, везан је за воду: гдје има врбе, има и воде.

Врбовица, ф. Бунар у Свињарини. Овдје је творба ишла преко придјева - *врбов*, некада имамо додавање творбеног морфема на именичку основу: *врб-ица*.

Вртлина, ф. Локва у Кокорини. У овим крашким предјелима често се јављају *вртлаче*, *вртлине*, *врти* и сл. Зависи од површине каква ће бити творба.

Вртоњак, м. Ограда у Свињарини.

Вртџ, м. Чест назив за обрадиву површину у Подвележју.

Вучјя главица, ф. Узвишење у Г. Гњојницама.

Вучјй пџд, м. Њива у Кокорини. У овим крајевима, гдје има вукова, придјев *вуч(и)ји* често се јавља у топонимастици.

Вулин пџток, м. Поток који из подручја Кокорине тече према Благају и Буни. Повременог је карактера. Тече само у доба великих киша. Име дугује неком *Вули*.

Забџна, ф. Бунар у Свињарини.

Заранова (Володерска) гомила, ф. Гомила у Кокорини.

Завелџ, ф. Предио у Г. Гњојницама. Оно што се налази иза Вележи, уп. у Мостару: *Потхум*, *Захум* - предјели уз брдо Хум које се налази на југозападној страни Мостара, иза Неретве.

Зечјя дџла, ф. Долина у Кокорини. *Зец*, као и *вук*, често се јављају у херцеговачкој топонимији.

Златарица, ф. Шума и локва у Свињарини. Именица *злато*, као и придјев *златан*, обични су у нашој ономастици, па и у топонимији. Негдје може бити и веза са рудачом, негдје са бојом траве или нечега другог, а негдје и жеља житеља тих крајева да им буде добро, што се повезује са златом. Овдје ће бити творбени морфем - *арица*, као у *тор-арица*.

Злџмишичин гџнџк, м. Предио куда се гони стока у Бањдолу. Присвојни придјев према презимену *Злџмушица* који живе у Бањдолу. Други дио овога микропонима - *гоник* - означава "пролаз за стоку између двије ограде омеђене сухозидом" (Канаџ, стр. 17, испод текста).

Зџвуша, ф. Ограда у Свињарини. У основи је глагол *звати*, управо његов превојни степен -*зов* и суфикс -*уша*.

Зџбичкџ пџток, м. Поток у Кокорини.

Зџбичкџ клџнац, м. Кланац у Кокорини.

Зџјевџште, н. Шума у Кокорини. У основи може бити глагол *зујати*, можда од пчела. Скок указује на *зујачу-зујалицу* као справе које производе такве звуке.

Зџјевџште Љџбичино, н. Шума у Кокорини. Претходном микропониму додана одредба према личном имену.

Ждрáлов дб, м. До у Свињарини. Могло би се помишљати на птицу ждрала за чије име је везан овај микротопоним. Међутим, акценатска компонента се томе опире. Наиме, овдје је *ждра̀л- ждрáла*, посесив *ждра̀лов*. Наш микротопоним има дугоузлазни акценат, што би упућивало на патроним *Ждрáле*, а таквих презимена овдје нити има нити је, колико се зна, било. Није искључена нека измјена у акценту, умјесто *ˆ* да се јави *ˊ*.

Жѣжница, ф. ада у Добрчу. У основи може бити глагол жећи-жежем, тј. мјесто гдје сунце јако жеже, јако пржи.

Жу̀ковица и Жу̀ковача, ф. Коса у Свињарини. И Шимуновић има са Брача Жуке, Жуковица, Жуковик, што доводи у везу са жука (Jupceus). А и овдје, као и иначе, фитоними се често налазе у основи топонима, па и микротопонима (в. код Шимуновића, *op. cit.* 203).

Жу̀туловац, Жу̀тиновац, м. Ограда у Кокорини. Могло би се помишљати да је у основи придјев *жут*, а да су различити творбени морфеми. Истина, суфикс *-уловац* је необичан. Можда је првобитно било: *жут-уља* - врста жућкасте земље, као *пјеск-уља* - врста пјесковите земље, па да су доцније наступиле фонетске измјене. Други назив - *Жу̀тиновац* могао би се везивати за хипокористику *Жу̀та*, као *Мехиновац* од *Мѣха*. Оваквих хипокористика, тј. са овим - краткосилазним акценатом, има у Мостару, и уопште у централној Херцеговини, уп. *Мѣха, Хàса, Јòва, Лàза* и сл. Посесиви су: *Мѣхиң, Хàсин, Јòвин, Лàзин*. Свакако, у ову скупину хипокористика ишли би и они типа: *Жу̀та, Гу̀та*. Измјене у гласовном склопу могу се објашњавати губљењем везе између основног придјева и онога што та ријеч сада именује.

ЗАКЉУЧАК

На претходним страницама дата је општија слика говора и микротопонимије Подвележја. Колико ми је познато, то је први овакав попис и опис гла Херцеговине. А Херцеговина нуди интересантне грађе и за топономастику. Ту су се, у даљој и ближој прошлости, стицали различити путеви, и различитих путника. Свакако, иза њих је остајало виднијих или мање виднијих трагова. Да би се стигло до ових посљедњих, нужно је понирати у језичке дубине. Тај посао није лак, то је познато. Али, ако се крене том стазом, стићи ће се до неких сигурних закључака.

Уколико овај рад буде подстрек за даља прикупљања микротопонимије са херцеговачких простора, сачуваће се од заборава много драгоцених података. Вријеме у коме живимо, а и оно које долази, уноси битне измјене у начин живљења и оваквих предјела какво је Подвележје. Умјесто ранијих сточара, данас ту све више има индустријских радника. Сасвим разумљиво, радници неће толико бринути о стоци и испасиштима, па ни о називима појединих њива, ограда, вртача и сл. То већ наговјештава губитак многих микротопонима. Чини ми се да је ово "последњи час" да се ти микротопоними напишу. Било би пожељно да се тако учини и са другим крајевима, и Херцеговине и шире. То би било вишеструко корисно: и за науку и за будућност. Тако би напр. микротопонимија Габеле помогла да се и у тај крај унесе више историјске свјетлости. Ако је, наиме, тај крај имао било какве везе са оним о чему се пише у штампи, микротопонимија ће то показати. И тако даље. Вријеме у коме живимо још увијек пружа подоста онога чега сутра, можда, неће бити. Ако прикупимо саму грађу, омогућићемо онима који слиједе иза нас да лакше продиру у прошлост. Таква наша помоћ будућим нараштајима била би драгоценост. То добро знају сви они који се баве нашом прошлошћу: сваки податак из минулих вјекова, за њих је драгоцен. Треба очекивати да ће такав однос имати и наши насљедници према ономе што им ми, макар и у виду ономастичке грађе, остављамо.

MICROTOPYNYMY OF PODVELEŽJE

Summary

In the Serbo-Croatian language studies there are few works in which a list of microtoponyms of a region is given. Certainly, to that branch of science has lately been given enough attention. Thank to that attention that problem can more and more be found on the list of direct examination. Within the scope of these new investigations Podveležje is found too.

Podveležje is a small region which extends under the mountain of Velež, a few kilometers from Mostar. It is inhabited by Moslems, cattle breeders. Since it is situated between the central and the east Herzegovina dialects, in the speech of Podveležje the characteristics of those two dialects mix, though it is more linked to the dialect of its east background, to the east Herzegovina speech type, by its most basic characteristics.

In the paper, the microtoponymy of Podveležje is given. Here, the same as in any other microtoponymy, the history of that Herzegovina plateau reflects, e.a. in the microtoponymy of Podveležje microtoponyms are found which point to the inhabitants who inhabited that area before Islamization, there are microtoponyms which point to the time when Podveležje belonged to some estate owner from Mostar. Besides that, the Podveležje microtoponymy, rather truly, gives a picture about the flora and fauna of that region, or shows that there were once those plants and those animals in the Podveležje area.

To get as clear as possible picture about the Podveležje microtoponyms, the data from three origins are given: the cadastre, the present situation, collected in the area, and the data offered in the monograph by Prof. T. Kanaet. There are some disagreements, but there are, not few, identities.

ЦИП - Каталогизација у публикацији
Библиотека Академије наука и умјетности
Босне и Херцеговине, Сарајево

UDC 808.61/62-311(497.15)

ПЕЦО, АСИМ

Микротопонимија Подвележја / Асим Пецо. - Сарајево: Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине, 1990. - 166 стр.: 1 карта ; 26 см. - (Дјела / Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине; Књ. 70 ; Одјељење друштвених наука, књ. 39)
Microtoponymy of Podveležje: стр. 166

YU ISBN 86-7123-029-5

ПК : Лингвистика - ономастика - Босна и Херцеговина - Подвележје

Књига је штампана уз финансијску помоћ Самоуправне интересне заједнице науке Босне и Херцеговине